

הושע פרק א

(א) דְּבַר יְקֹנָק אֲשֶׁר הָיָה אֶל הוֹשֵׁעַ בֶּן בְּאֵרִי הַדְּבָרִים הַכְּתוּבִים לְאוּרֹךְ סֵפֶר הוֹשֵׁעַ, הֵם הַדְּבָרִים שֶׁהִ' אָמַר אֶל נְבִיא שְׁקֵרָאוֹ לוֹ הוֹשֵׁעַ בֶּן בְּאֵרִי,¹ בִּימֵי עֲזוּיָה יוֹתָם אַחֲזוּ יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה הוֹשֵׁעַ הַתְּנַבָּא לְאוּרֹךְ אַרְבַּעַת מַלְכִים שֶׁמְלָכוֹ עַל יְהוּדָה: עֲזוּיָה, יוֹתָם, אַחֲזוּ וְחִזְקִיָּה,² וּבִימֵי יִרְבְּעָם בֶּן יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְכֵן הַתְּנַבָּא הוֹשֵׁעַ נְבוֹאוֹת לִירְבֵעָם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁמְלַךְ בְּמִקְבִיל לְעֲזוּיָה וְיוֹתָם:³ (ב) תְּחִלַּת דְּבַר יְקֹנָק בְּהוֹשֵׁעַ זוֹ הֵייתָה הַנְּבוּאָה הָרִאשׁוֹנָה בַּהַתְּנַבָּא הוֹשֵׁעַ,⁴ וַיֹּאמֶר יְקֹנָק אֶל הוֹשֵׁעַ הִ' אָמַר לְהוֹשֵׁעַ: לֵךְ קַח לְךָ אִשָּׁת זְנוּנִים לְךָ וְתַתְּחַתֵּן עִם אִשָּׁה זוֹנָה,⁵ וַיִּלְדֵי זְנוּנִים (הִ' אָמַר לְהוֹשֵׁעַ) הָאִשָּׁה הַזּוֹנָה שֶׁתַּתְּחַתֵּן אִתָּהּ, תִּהְיֶה אִשָּׁה שֶׁכֵּבֶר יִלְדָה בְּעֵבֶר יְלָדִים מְזוֹנוֹת, וְכֵן יִהְיֶה וְדָאֵי שְׂאִישָׁה זוֹ הִיא בְּאִמַּת אִשָּׁה זוֹנָה,⁶ כִּי זְנָה תִזְנֶה הָאָרֶץ מֵאַחֲרַי יְקֹנָק (הַסִּיבָה שֶׁעֲלִידָה לְהַתְּחַתֵּן עִם אִשָּׁה זוֹנָה הִיא מְכִיוּן ש-) יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ זְנוּנִים מֵאַחֲרַי הִ' בְּכֵן שֶׁהֵם עוֹבְדִים עֲבוּדָה זָרָה, כְּמוֹ אִשָּׁה שֶׁהוֹלֶכֶת וּמְזוֹנָה תַּחַת בַּעַלָּה:⁷ (ג) וַיִּלְדֵי וַיִּקַּח אֶת גִּמְרָה בַּת דְּבָלַיִם הוֹשֵׁעַ הֵלֶךְ וְהַתְּחַתֵּן עִם אִשָּׁה זוֹנָה שֶׁשְּׁמָהּ גִּמְרָה בַּת דְּבָלַיִם,⁸ וְתִהְיֶה וְתִלְדֵי לוֹ בֶּן גִּמְרָה הַרְתָּה מֵהוֹשֵׁעַ וְהוֹלִידָה לוֹ בֶּן:⁹ (ד) וַיֹּאמֶר יְקֹנָק אֶלֵּיו הִ' אָמַר לְהוֹשֵׁעַ: קְרָא שְׁמוֹ יִרְעָאֵל עֲלִידָה לְקִרְוֹא אֶת שֵׁם בְּנֵךְ שֶׁנּוֹלַד לְךָ בְּשֵׁם

¹ מצודות. בדבר זיהוי הושע, כתב המצודות בשם חז"ל בילקוט שמעוני, שהכוונה היא לבנט של הושע בן בארה הנשיא משבט ראובן שהוזכר בדברי הימים. כמו"כ כתב שהושע היה מעשרת השבטים, ושהוא ניבא על ירבעם עקב כך. הא"ע דחה את פירושו של "היצחקי" שהכוונה היא להושע בן אלה, וסיבת זיהוי זה היא משום שבספר ישעיה כתוב ש"באר אלים אליתה", אך הא"ע עצמו כותב שאין אלה ואלים אותו הדבר, וגם משום שבלשון הקודש אין קוראים שם פרטי על שם עיר, אלא רק ליחחס את האדם לעירו. כמו"כ כתב הא"ע שתחילת נבואתו של הושע בן בארי היה ארבעים שנה לפני גלות שומרון, בימיו של ירבעם השני. רש"י כתב שהושע ניבא במשך ימי ארבעת מלכים אלה מיהודה, ומכאן אמרו חז"ל שאין לרבות שמקברת את בעליה. רד"ק כתב את דברי חז"ל שהושע הוא הנביא הראשון מבין ארבעה נביאים שהתנבאו באותו הזמן (וממילא נבואת הושע קדמה לנבואת ישעיה). המלבי"ם כתב לפי שיטתו גם בספר מלכים שלאחר מלחמת יואש ואמציה, הייתה מלכות יהודה משועבדת תחת ידי ממלכת ישראל, עד שעוזיה שחרר את ממלכת יהודה משלטון ממלכת ישראל, והושע התחיל את נבואתו עוד לפני שעוזיה החזיר את המלכות לישראל.

² מצודות.
³ מצודות. רש"י כותב שהסיבה שירבעם בכלל נזכר כאן עם ארבעת מלכי יהודה היא כזכות על שלא קיבל לשון הרע על עמוס.

⁴ מצודות. רש"י: בתחילה כתב בשם חז"ל שהכוונה היא שהושע הוא שהתנבא ראשון מבין כל ארבעת הנביאים. בסוף דבריו כתב לפי פשוטו של מקרא שהכוונה היא כמו המצודות שזו הייתה הנבואה הראשונה של הושע.

⁵ מצודות ורש"י שניהם כתבו בשם חז"ל שהכוונה היא שהושע ייקח ממש אשה זונה, כתגובה על דברי הושע אל ה' שיחליף את עם ישראל על כך שהם חטאו, ולכן אמר ה' להושע שייקח אשה זונה ובכ"ז יקשה לו לגרש אותה. א"ע כתב שהכל כאן היה במראה נבואה וחלילה שהושע באמת ייקח אשה זונה.

⁶ מצודות. רש"י: הכוונה היא שהאשה תוליד לך בנים שיהיו ספקי ממזרים.
⁷ מצודות.

⁸ מצודות. רש"י פירש ששמה הוא כן על שם זנותה, מכיוון שכולם גומרים ודשים בה כדבלה. בשם תרגום יונתן כתב שהכוונה היא שאם בני ישראל יחזרו בתשובה, אזי פורענותם תיגמר, ואם לא הם יהיו כמו דבלת תאנה שנושרת מהעץ.

⁹ כך משמע מפשט הפסוקים עפ"י פירושם של מצודות ורש"י שהכוונה פה היא שהושע באמת התחתן עם אישה זונה. אולם, תרגום יונתן שפירש את כל העניין שהיה במראה, פירש שהכוונה היא שבני ישראל הוסיפו לעשות מעשים רעים. א"ע פירש שכל זה היה במראה, גם הולדת הבן, כאשר הכוונה היא לדור שאחרי מלכותו של ירבעם בן יואש, דהיינו, מלכות זכריה. הרד"ק כותב בפסוקו שהכוונה היא ממש למלכותו של ירבעם בן יואש, שהיה חזק במלכותו וכבש ערים לישראל ויהודה.

יִזְרְעֵאל¹⁰, **כִּי עוֹד מְעַט וּפְקַדְתִּי אֶת דְּמֵי יִזְרְעֵאל עַל בַּיִת יְהוָה** (הסיבה שעליך לקרוא לבנך בשם יזרעאל היא) מכיוון שבזמן הקרוב, אני (ה') הולך לזכור את הריגת אחאב על ידי יהוא. ה' אומר להושע שעוד מעט, הוא הולך להעניש את צאצאיו של יהוא כעונש על כך שיהוא הרג את אחאב. למרות שיהוא הרג את אחאב בציווי ה', הרי שלאחר שיהוא עצמו חזר ועבד את הבעל עבודה זרה, התברר שלא הייתה לו זכות להרוג את אחאב על כך שהוא עבד את הבעל, ולכן ה' יתנקם מזרעו של יהוא על הריגת אחאב. באמת, זכריה בן ירבעם נרצח על ידי שלום בן יבש,¹¹ **וְהִשְׁבַּתִּי מִמְּלֻכּוֹת בַּיִת יִשְׂרָאֵל** וזמן קצר לאחר שאתנקם מצאצאיו של יהוא, אני (ה') אשבית את הממלכה מישראל כליל. תתבט לגמרי מלכות ישראל¹²: **וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם שְׂאֵנִי** (ה') אחליט לגמול לישראל על חטאייהם ולהשבית את מלכותם,¹³ **וְשִׁבַּרְתִּי אֶת קֶשֶׁת יִשְׂרָאֵל בְּעַמְק יִזְרְעֵאל** אני (ה') אשבור את חוזקם של ישראל (הקשת היא דימוי לחוזק – עיין בביאורנו לבראשית פרק מט' פסוק כד') בעמק יזרעאל. היות ועמק יזרעאל היה המקום בו היו יושבים מלכי ישראל, אמר ה' שהוא ישבור את חוזק ממלכת ישראל בעמק יזרעאל¹⁴: **(ו) וַתִּהְיֶה עוֹד גַּמְרַת דְּבָלַיִם הִרְתָּה שׁוֹב לְהוֹשֵׁעַ, וַתֵּלֶד בַּת גַּמְרַת הוֹלִידָה בַת לְהוֹשֵׁעַ,**¹⁵ **וַיֹּאמֶר לוֹ ה' אִמְרִי לְהוֹשֵׁעַ: קְרָא שְׁמָהּ לֹא רַחֲמָה** עליך לקרוא את שם בתך בשם "לא רוחמה", **כִּי לֹא אוֹסִיף עוֹד אֲרַחֵם אֶת בַּיִת יִשְׂרָאֵל** (הסיבה שעליך לקרוא את שם בתך "לא רוחמה היא) מכיוון שאני (ה') לא אוסיף עוד לרחם על בית ישראל, על ממלכת ישראל,¹⁶ **כִּי נִשְׂא אִשָּׁא לָהֶם הִיּוֹת וְעַד עַכְשָׁיו** אני (ה') מחלתי לבית ישראל על חטאייהם (אך מעתה כבר לא אמחול להם יותר)¹⁷: **(ז) וְאֵת בַּיִת יְהוּדָה אֲרַחֵם** ועל בית יהודה, ממלכת יהודה, אני (ה') כן ארחם, היות והם עדיין לא חטאו בחטאים רבים כל כך כמו ממלכת ישראל, ובאמת ממלכת יהודה גלתה יותר ממאה שנה לאחר גלות ממלכת ישראל,¹⁸ **וְהוֹשַׁעְתִּים בִּיקוֹק אֱלֹהֵיהֶם** אני עצמי (ה') אושיע את ממלכת יהודה מסנחריב,¹⁹ **וְלֹא אוֹשִׁיעַם בְּקֶשֶׁת וּבַחֶרֶב וּבַמִּלְחָמָה בְּסוּסִים וּבַפָּרָשִׁים** ולא אושיע את ממלכת יהודה על ידי אחד מהדברים הבאים: קשת, חרב, קרב, סוסים או חיל פרשים. מלאך ה' הוא שהיכה את חיילי סנחריב, וכך לא נזקקו תושבי ממלכת יהודה להילחם בקרב של ממש נגד חיילי סנחריב²⁰: **(ח)**

¹⁰ לכאורה כך משמע מפשט הפסוקים לפי הפרשנים האומרים שהכל כאן ממש כפשוטו. התרגום כתב שהכוונה היא שהשם יזרעאל הוא משם פיזור, כאשר הכוונה היא שבני ישראל יתפזרו בגלות כעונש על חטאם.

¹¹ מצודות. לדברי המצודות, יהוא עבד את הבעל בסוף ימיו למרות שבתחילה הכרית את הבעל ועובדיו. מהר"י קרא חולק וכותב שחטאו של יהוא היה בכך שלא השמיד את העגלים שעשה ירבעם, אך אין לומר שיהוא עבד ממש את הבעל. א"ע: סיבת הנקמה מצאצאיו של יהוא היא מכיוון שצאצאיו של יהוא לא הלכו אחרי ה', אך לדבריו ייתכן שיהוא עצמו כן הלך אחרי ה'.

¹² מצודות.

¹³ מצודות.

¹⁴ מצודות. בתרגום כתוב שהמלחמה עצמה תהיה במישור של עמק יזרעאל.

¹⁵ כך על פי פירוש הפשט שהכל כאן ממש. בתרגום כתב שהכוונה היא שבית ישראל המשיכו לחטוא. א"ע: הבת היא הדור שאחרי זכריה, דורו של מנחם שבימיו עלה מלך אשור על ישראל. רד"ק: חיבר שני משלים בבת וכתב שהכוונה היא לזכריה ולשלום בן יבש.

¹⁶ רש"י.

¹⁷ מצודות. רש"י: הכוונה היא שה' ייתן להם את מנתם, ה' ייתן לממלכת ישראל כגמולם על מה שחטאו. א"ע: לפי המפרשים (כמו המצודות) שהכוונה היא שה' נשא את עוונם של בני ישראל, יוצא שחסר מהפסוק את המילה עוונם. אולם, בסוף דבריו פירש שהכוונה היא לשאת לישראל עצמם, למרות שגם לפי פירושו המשמעות היא מלשון מחילה לבני ישראל על חטאייהם. רד"ק: הכוונה היא שה' יישא את האויב על ישראל כדי להתקיף אותם. לאחר מכן כתב את שני הפירושים שכתב הא"ע: שימחל לעוונם או שיישא לבני ישראל.

¹⁸ מצודות.

¹⁹ מצודות.

²⁰ תרגום.

וּתְגַמְלֵנָּה אֶת לֹא רַחֲמָהּ גַּמַּר הַפְּסִיקָה לַהֲנִיק אֶת בֵּיתָה "לֹא רֹחַמָהּ", לֹאחַר שְׁבִיתָהּ גְּדֹלָה,²¹ וּתְהַר וּתְלַד בֵּן גַּמַּר הַרְתָּה וּיְלֹדָה בֶּן שְׁנֵי²²: (ט) וַיֹּאמֶר ה' אִמְרָה לְהוֹשֵׁעַ: קְרָא שְׁמוֹ לֹא עַמִּי תִקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הַבֶּן שְׁנוֹלֵד לְךָ עֵתָה בְּשֵׁם "לֹא עַמִּי", כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי הַסִּיבָה שֶׁעֲלִידְךָ לִקְרֹא לְבֶן בְּשֵׁם "לֹא עַמִּי" (הַיָּא) מִכִּיּוֹן שְׁאִינְכֶם מִתְנַהֲגִים כְּאִילוֹ הֵייתֶם הַעַם שְׁלִי. עִם שֶׁל מֶלֶךְ, מִקְבֵּל עֲלֵיו אֶת הַצִּיּוּיִים שֶׁל הַמֶּלֶךְ, וְאִילוֹ עִם יִשְׂרָאֵל אִינוֹ מִקְבֵּל עַל עֲצָמוֹ אֶת מִצְוֹת ה', וּמִמִּילָא ה' אֹמֵר שְׁאִינֶם נִקְרָאִים עִמּוֹ,²³ וְאַנְכִי לֹא אֶהְיֶה לְכֶם וְגַם אֲנִי (ה') לֹא אֶהְיֶה לְכֶם (לְמַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל) לֹא-לוֹה-וּלְכֶן לֹא אֲצִיל אֶתְכֶם²⁴:

הושע פרק ב

(א) וְהָיָה מִסְפֵּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם בְּזִמְנֵן הַגְּאוּלָּה, מִסְפֵּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה רַב כְּמוֹ חוֹל הַיָּם. כְּמוֹ שֶׁלֹּא נִיתֵן לְסַפֵּר אֶת גְּרִיירֵי הַחוֹל שֶׁעַל שְׁפֵת הַיָּם, כִּךְ בְּזִמְנֵן הַגְּאוּלָּה, לֹא נִיתֵן יִהְיֶה לְסַפֵּר אֶת מִסְפֵּר הָאֲנָשִׁים בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל,²⁵ אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסְפֵּר (בְּזִמְנֵן הַגְּאוּלָּה) לֹא נִיתֵן יִהְיֶה לְמַדּוּד וּלְסַפֵּר אֶת מִסְפֵּר הָאֲנָשִׁים בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל,²⁶ וְהָיָה בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יֹאמֶר לָהֶם לֹא עַמִּי אַתֶּם וּבִנְיָוֹד לְזִמְנֵן שְׁבוּ חֲטָאוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שְׂאִז נֹאמַר עֲלֵיהֶם שְׁאִינֶם עִמּוֹ שֶׁל ה',²⁷ יֹאמֶר לָהֶם בְּנֵי אֵל חַי בְּזִמְנֵן הַגְּאוּלָּה, יִיאַמֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם בְּנֵי שֶׁל אֱלֹקִים שֶׁהוּא קִיִּים, שֶׁהֵם בְּנֵי שֶׁל ה' (ה') נִקְרָא אֱלֹקִים שֶׁהוּא קִיִּים, בְּנִיגוּד לְעִבּוּדָה זָרָה שְׁאִינָה נִקְרָאת אֶל קִיִּים, מִכִּיּוֹן שְׁאִין בַּה מִמֶּשׁ)²⁸: (ב) וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו בְּנֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה וּבְנֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל יִתְאַסְּפוּ יַחַד,²⁹ וְשְׁמוֹ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד גַּם בְּנֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה וְגַם בְּנֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל, יִמְנוּ עַל עֲצָמָם

²¹ מצודות. רש"י עפ"י התרגום: דור זה של שחטא, יכלה בין העמים.

²² כך פירש רש"י לפי פשוטו. לפי פירוש התרגום, הכוונה היא שממלכת ישראל הוסיפו לחטוא. א"ע: הכוונה היא לבנים שהולידו השבטים בגלותם ושלא חזרו לארץ ישראל, ולכן גם נקרא הבן בשם "לא עמי" על שם בנים אלה שלא חזרו אל ארצם. רד"ק: הכוונה היא לימיו של פקחיה. עד פקחיה הייתה ממלכת ישראל ממלכה חלשה, ורק לאחר מכן, כאשר פקח מלך על ישראל, הוא התחזק בממלכתו והתגבר על מלכות יהודה, והוא נקרא "לא עמי" בגלל שהוא חטא.

²³ מצודות.

²⁴ מצודות. א"ע: בגלל הכעס, ה' לא הזכיר כלל את מילת אלוקים.

²⁵ מצודות. רש"י בשם חז"ל כתב שכל פרק א' נאמר להושע, מכיוון שהושע אמר לה' שיחליף את בני ישראל באומה אחרת כעונש על חטאייהם, ולכן אמר ה' להושע להתחתן עם אישה זונה, ולאחר מכן לגרש אותה, וכך הבין הושע שכמו שהוא אינו יכול לגרש את אשתו, כך ה' לא רוצה להחליף את עם ישראל, וכך הבין הושע שחטא, ולכן ביקש הושע רחמים על בני ישראל. עפ"י פשוטו של מקרא כתב רש"י שהכוונה היא שגם לאחר הגלות, עם ישראל יחזור בתשובה, ועכשיו זוהי נבואה על זמן הגאולה. מהר"י קרא: זהו דרך הכתובים שבכל מקום שיש תוכחה, יש גם נחמה על הצרה שעתידיה לבא. כמו"כ כתב שבגאולה העתידה לכל בני ישראל יהיה רק אל אחד. בזמן מלכות ישראל, ירבעם העמיד את העגלים כדי למנוע מעם ישראל לעלות לירושלים, היות והוא חשש שמא על ידי שתושבי ממלכת ישראל יעלו לבית המקדש, הם יחזרו לשלטון ממלכת יהודה. אך לעת"ל כל עם ישראל יעבוד אל אחד. א"ע ותרגום יונתן: נבואה זו אינה נבואת נחמה, אלא הכוונה היא שלאחר שבני ישראל יגלו, הם יולידו בנים בגלות ויטענו שבנים אלה הם בניו של ה' למרות שהם לא יעבדו את ה', אך הדבר אינו באמת כן.

²⁶ מצודות.

²⁷ מצודות.

²⁸ צרגום + מצודות.

²⁹ תרגום.

אדם אחד שיעמוד בראשם, כאשר הכוונה היא למלך המשיח,³⁰ וְעָלוּ מִן הָאָרֶץ וְכך, כל עם ישראל יעלה מארצות הגולה אל ארץ ישראל,³¹ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעָאֵל הַיּוֹם בו עם ישראל יעלה חזרה לארץ ישראל הוא יום גדול כמו היום בו זורעים את השדה. היום בו עם ישראל יעלה חזרה לארץ ישראל יהיה יום גדול, והנביא מדמה את גדולת יום הגאולה כמו שאנשים שמחים ביום שבו הם זורעים את שדותיהם:³² (ג) אָמְרוּ לְאַחֵיהֶם עַמִּי (הנביא פונה לשבטי יהודה ובנימין ואומר להם:) בעתיד, בזמן הגאולה, תאמרו לאנשי ממלכת ישראל שגלו שהם גם כן נחשבים לעמו של ה', למרות שהם גלו לפני ממלכת יהודה,³³ וְלְאַחֵיהֶם רַחֲמָה וכן תאמר לנשות עשרת השבטים שעכשיו ה' יתנהג איתן במידת הרחמים:³⁴ (ד) רִיבוּ בְּאִמְכֶם רִיבוּ (ועכשיו, חוזר הנביא לתקופתו ולתוכחה כלפי עם ישראל, ועתה פונה הוא אל הצדיקים שבדורו ואומר להם:) תוכיחו את כנסת ישראל (שנקראת אם), תוכיחו!³⁵ כִּי הִיא לֹא אִשְׁתִּי כִּיוּן שַׁעֲתָה אִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נחשבים לאשתי (של ה'). הנביא מדמה את מצב עם ישראל בחטאם, כאילו שעכשיו אין הם נחשבים לאשתו של ה', אלא שהם גירשו את ה',³⁶ וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ וְאִנִּי (ה') לֹא נֹחֵשׁ לְבַעַל שֶׁל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, ולכן אינני צריך לספק את צורכיהם,³⁷ וְתִסֵּר זְנוּנִיָּה מִפְּנֵיהָ ולכן, אתם הצדיקים שבדור, תוכיחו את עם ישראל שיסירו את חטאיהם (המדומה בפסוק לזנות) מעל פניהם,³⁸ וְנִאֲפֹפִיָּה מִבֵּין שְׁדֵיָּהּ וכן תוכיחו את עם ישראל שיפסיקו לשים בושם בין שדיהם כדי לזנות. הנביא מדמה את עם ישראל בשעת החטא לאישה שזונה מבעלה, ועכשיו, הנביא מבקש מהצדיקים שבדור להחזיר את עם ישראל למוטב:³⁹ (ה) פֶּן אֶפְשִׁיטְנָה עֲרֻמָּה שְׁמָא, אם עם ישראל חלילה לא יחזור בתשובה, אני (ה') אפשיט את עם ישראל. הכוונה היא שה' יבייש את עם ישראל כמו שאישה ללא בגדים מתביישת גם היא,⁴⁰ וְהִצַּגְתִּיהָ בְּיּוֹם הַהוֹלָדָה ואז, אציג את

³⁰ מצודות. א"ע: הכוונה היא שבני ישראל יתאספו ויהיו תחת שלטונו של סנחריב. רד"ק כתב בשם יש מפרשים שהכוונה היא לאלוהי הנביא שיעלה את עם ישראל מהגלות.

³¹ מצודות.
³² מצודות. מהר"י קרא: יום קיבוץ הגלויות יהיה גדול יותר מהיום בו נזרעו ופוזרו בני ישראל בגלותם. א"ע: הכוונה היא שהיום שבו בני ישראל יעלו מהארץ ויהיו בגלות יהיה כמו היום שהוזכר עונן בית ישראל, וכל הפסוק הזה הוא לגנאי. הסבר נוסף שכתב הוא שגדול יהיה יום אידם, כיום שבו ה' פקד על יזרעאל (כנראה שהכוונה היא לבית אחאב) את עונם. כמו"כ דחה הא"ע את הפירוש שהכוונה היא שיום זה יהיה גדול יותר מיום יזרעאל. הרד"ק דחה את דברי הא"ע שהכוונה היא לגלות עצמה, שהרי אין ענין שבני ישראל ימנו עליהם ראש אחד לגלות (ואולי צריך לומר בדברי הא"ע שאין הכוונה הבני ישראל ימנו עליהם ממש את סנחריב, אלא שסנחריב ישתלט עליהם ובני ישראל יהיו משועבדים לו כאילו שהם עצמם מינו אותו עליהם). כמו"כ כתב שהלשון ש"ועלו מן הארץ" הכוונה היא ללשון גאולה, ואם הכוונה הייתה ללשון של גלות, היה צריך להיות כתוב וירדו מן הארץ. לגבי יום יזרעאל כתב הרד"ק שהכוונה היא שאז נשבר חוזקם של בני ישראל אך הגאולה תהיה חזקה יותר מהיום בו הם גלו. בשם אביו כתב הרד"ק שהכוונה היא שעם ישראל נזרע והיה בגלות במשך זמן רב, ועתה הוא כבר ייגאל.

³³ מצודות. רש"י ותרגום כתבו שהכוונה היא שיש פנייה לנביאים להחזיר את עם ישראל לתורה, ואז ה' ירחם על קהל בני ישראל. א"ע: הנביא מלגלג על בני ישראל ואומר להם שהם יכולים לקרוא לכולם עמו של ה' אך אין הדבר כן.

³⁴ מצודות. רד"ק: בגלל שהמשל בפרק א' היה בבן ובת, השתמש הנביא כאן בדימוי של אח ואחות.

³⁵ מצודות.

³⁶ מצודות.

³⁷ מצודות.

³⁸ מצודות.

³⁹ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא שאמנם ה' אומר שעם ישראל הם בניו אך הוא רוצה שהנביאים יחזירו את עם ישראל למצבם שהם בניו.

⁴⁰ מצודות. תרגום: שמא אסלק את שכינתי מעם ישראל. מהר"י קראף שמא אוריד את התכשיט ואת הדברים המיוחדים שיש לעם ישראל.

עם ישראל כאישה ביום שנולדה, ללא בגדים (יש כאן כפל של הצלע הקודם שבפסוק כדרך הנבואות),⁴¹ וְשִׁמְתִיהָ כַּמְדָּבָר ואז אני (ה') אשים את בני ישראל להיות כמו מדבר: כשם שמדבר הוא מקום הפקר, כך עם ישראל יהיה הפקר וכל אחד יוכל לעשות לו ככל העולה על רוחו,⁴² וְשִׁתָּהּ כְּאֶרֶץ צִיָּה ואני (ה') אשים את עם ישראל להיות כמו ארץ שוממה,⁴³ וְהִמְתִּיהָ בַצְמָא ואני (ה') אהרוג את עם ישראל בצמא:⁴⁴ (ו) וְאֵת בְּנֵיהָ לֹא אֲרַחֵם ואני (ה') לא ארחם על בני ישראל, אפילו לא על הצדיקים שבהם,⁴⁵ כִּי בָנִי וְנוֹנִים הֵמָּה מכיוון שעם ישראל הם בני חוטאים, וגם הצדיקים שבדור נענשים בגלל עוונות הדור:⁴⁶ (ז) כִּי זָנְתָה אַמֶּם (לא ארחם על הצדיקים מכיוון ש-) כנסת ישראל (המשולה לאם – עיין פסוק ד') חטאה,⁴⁷ הַבִּישָׁה הַזֹּרְתָם האם שהולידה אותם, כנסת ישראל שהולידה צדיקים אלה, עשתה מעשי בושה וכלימה. הנביא אומר שבני ישראל שהצדיקים נכללים בתוכם, חטאו ועשו מעשי בושה,⁴⁸ כִּי אֲמַרְהָ הַסִּיבָה שבני ישראל חטאו היא, מכיוון שכנסת ישראל אמרה, אֶלְכָה אַחֲרֵי מְאֵהָבֵי נַתְנִי לְחַמִּי וּמִימֵי צִמְרִי וּפְשָׁתֵי שְׂמֹנִי וְשִׁקְוֵי אֲנִי (כנסת ישראל, עם ישראל) אלך אחרי מי שאוהב אותי ונותן לי: לחם, מים, צמר, פשתן, שמן ומשקה (כמו יין). בני ישראל אמרו שכוכבי השמים הם שמספקים את צרכיהם ולכן יש לעבוד אותם במקום לעבוד את ה',⁴⁹ (ח) לָבֶן בגלל שאתם (עם ישראל) חושבים שצריך לעבוד את כוכבי השמים בגלל שהם משפיעים עליכם טוב,⁵⁰ הַנְּנִי שֶׁךְ אֵת דְּרָכֶיךָ בְּסִירִים ואני (ה') אשים גדר של קוצים, שתמנע מכם לקבל את ההשפעה מכוכבי השמים,⁵¹ וְגִדְרֹתַי אֵת גְּדֻרְהָ ואני (ה') אשים גדר מסביב לדרכך (יש כאן כפילות על הצלע הקודם של הפסוק), וְנִתְיַבּוּתֶיהָ לֹא תִמְצָא ואתה לא תמצא נתיב, דרך, להוריד אליך את ההשפעה מכוכבי השמים. הנביא אומר שאמנם יש השפעה לכוכבי השמים על המציאות בארץ, אך הם משפיעים על הארץ בציווי ה', וכעונש על שעם ישראל עבד את כוכבי השמים במקום לעבוד את ה', ה' ימנע מעם ישראל לקבל את השפעה הטובה שכוכבי השמים יכולים להשפיע עליהם:⁵² (ט) וְרִדְפָה אֵת מְאֵהָבֵיהָ למרות שעם ישראל ינסה לרדוף אחרי המאהבים שלה, אחרי כוכבי השמים,⁵⁴ וְלֹא תִשָּׂג אֶתֶם עם ישראל לא ישיג את הטוב שמשפיעים כוכבי השמים, וּבְקִשְׁתֶּם וְלֹא תִמְצָא ולמרות שעם ישראל ינסה לבקש את כוכבי השמים, הם

⁴¹ מצודות. רש"י ומהר"י קרא: שמא אני אציג אז את בני ישראל כמו שהיו עבדים במצרים.

⁴² מצודות. רש"י: הכוונה היא כמו הגזרות ש' גזר על בני ישראל במדבר, שהם ימותו במדבר.

⁴³ מצודות.

⁴⁴ תרגום. רד"ק: ייתכן שהצמא היא משל לביטול התורה והנבואה.

⁴⁵ מצודות. א"ע: הכוונה היא לבני ישראל שחוטאים. רד"ק התלבט ביחס שבין ה"אם" ל"בנים", וכתב שאם שהכוונה היא שהפרטים של כל עם ישראל הם בנים, או שהכוונה היא שהנולדים שבכל דור ודור נקראים בנים.

⁴⁶ מצודות.

⁴⁷ מצודות. תרגום: הכוונה היא שבני ישראל טעו אחרי נביאי השקר.

⁴⁸ מצודות. רש"י: ההוראות שהורו הצדיקים שבדור הם שגרמו להם להתבייש מפני עמי הארץ, היות והצדיקים היו מורים לדור שלא לגנוב, ועמי הארץ היו מתעלמים מהוראת הצדיקים והיו גונבים.

⁴⁹ מצודות. רש"י: עם ישראל אמר שהוא צריך ללכת בדרכי האומות. רד"ק פירט יותר וכתב שהכוונה היא שעם ישראל חשב שהוא צריך ללכת אחרי העמים שאיתם הם כרתו ברית: אשור ומצרים. היות ועמים אלה היו בברית שלום עם ישראל, הרי שנחשב הדבר כאילו שעמים אלה סיפקו את צרכיהם של בני ישראל.

⁵⁰ מצודות.

⁵¹ מצודות. רש"י: "שך" היינו מלשון סגירה, והכוונה היא שה' יסגור את הדרך שבה הולכים מישראל לאשור ולמצרים, ימנע מעמים אלה מלעזור לישראל, וכך הם כבר לא יוכלו יותר לעזור לישראל. א"ע: הכוונה היא שה' יכה את בני ישראל בקוצים.

⁵² מצודות.

⁵³ מצודות.

⁵⁴ מצודות. רש"י: למרות שעם ישראל ינסה לרדוף אחרי אשור ומצרים.

לא ימצאו את הטוב שהם נותנים (יש כאן כפל על הצלע הקודם שבפסוק),⁵⁵ וְאָמְרָה אֶלְכָּה וְאָשׁוּבָה אֶל אִישִׁי הָרֵאשׁוֹן (ולאחר שכנסת ישראל לא תצליח לקבל את השפעת הטוב של כוכבי השמים, והצרות שבגלות יארכו⁵⁶) אז תאמר כנסת ישראל שהיא רוצה לחזור לבעלה הראשון, אל ה',⁵⁷ כִּי טוֹב לִי אֶזְמַנָּה (כנסת ישראל תרצה לחזור אל ה') מכיוון שכאשר כנסת ישראל בטחה בה', היה לה טוב יותר מעכשיו, בזמן הגלות⁵⁸: (י) וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל לֹא הִבִּינָה, לֹא שָׁמָּה לִבִּי,⁵⁹ כִּי אֲנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיְצִהָר (כנסת ישראל לא הבינה) שאני (ה'), ולא כוכבי השמים, נתתי לה תבואה, ענבים ליינן ושמן,⁶⁰ וְכֶסֶף הַרְבִּיתִי לָהּ וְכֵן לֹא הִבִּינָה כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל שֶׁאֲנִי (ה') נָתַתִּי לָהּ הַרְבֵּה כֶּסֶף,⁶¹ וְזָהָב עָשׂוּ לְבַעַל וְלֵאחֶר שֶׁהִטְבִּיתִי כֹּךְ לְכִנְסַת יִשְׂרָאֵל וְנָתַתִּי לָהּ מִכֵּל טוֹב, בִּיא הַשְׁתַּמְשָׁה בְּזָהָב כְּדֵי לְהַכִּין צוּרָה לְעַבְדוֹת הַבַּעַל. עבודת הבעל הייתה פסל שעבדו אותה כדי להתקשר דרכה לכוכבי השמים, וכנסת ישראל הייתה מייפה פסל זה באותו זהב שה' נתן להם⁶²: (יא) לָכֵן בִּגְלַל שִׁכְנַת יִשְׂרָאֵל חֲטָאָה, אָשׁוּב וְלִקְחָתִי דָגָן וְבָעִתּוֹ אֲנִי (ה') אֲחֻזֵּר וְאֶקַּח אֶת הַדָּגָן שֶׁנָּתַתִּי לוֹ בְּזַמְנוֹ. לאחר שהתבואה תתבשל, ה' ייקח את הדגן מעם ישראל על ידי שהוא יכה את התבואה במכת ברד או ארבה או כל מכה אחרת,⁶³ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֵדוֹ וְכֵן יִיקַח ה' אֶת עַנְבֵי הַיַּיִן לְאַחַר שֶׁהֵם יִתְבַּשְׁלוּ (על ידי שיכה מכת ברד או ארבה),⁶⁴ וְהִצַּלְתִּי צִמְרֵי וּפְשָׁתִי לְכִסּוֹת אֶת עֲרוֹתַי אֲנִי (ה') אֲסִיר מֵאַנְשֵׁי כִנְסַת יִשְׂרָאֵל אֶת הַצִּמְרֵי וְהַפְּשָׁתִי שֶׁמְכַסִּים אֶת בְּגָדֵיהֶם, על ידי שהצאן ימות וגידולי הפשתן ילקו גם הם⁶⁵: (יב) וְעַתָּה אֶגְלֶה אֶת נִבְלָתָהּ לְעֵינַי מֵאַהֲבִיָּהּ וְעַכְשָׁיו, לְאַחַר שֶׁאֲסִיר מֵאַנְשֵׁי כִנְסַת יִשְׂרָאֵל אֶת בְּגָדֵיהֶם, אֲנִי (ה') אֶגְלֶה אֶת קְלוֹנָהּ שֶׁל כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל לְעֵינַי כֹּכְבֵי הַשָּׁמַיִם שֶׁהֵם מֵאַהֲבִיָּהּ. כנסת ישראל תעמוד בגנותה לעיני כוכבי השמים כיוון שלא יהיו לה בגדים ואוכל,⁶⁶ וְאִישׁ לֹא יִצְלָנָה מִיָּדִי וְאִף אֶחָד לֹא יוּכַל לְהַצִּיל אֶת כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל מִיָּדִי, גַּם לֹא כֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם⁶⁷: (יג) וְהִשְׁבַּתִּי כָּל מְשׁוֹשָׁה אֲנִי (ה') אֲשַׁבֵּת אֶת כֹּל שֶׁמַּחְתָּה שֶׁל כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל,⁶⁸ חֲגָה אֲשַׁבֵּת אֶת כֹּל הַחֲגִים שֶׁלָּהּ כִּשְׁהַכוֹנָה הִיא לְשִׁלּוֹשֵׁת הַרְגָלִים,⁶⁹ חֲדָשָׁה וְאֶת כֹּל רֵאשֵׁי הַחֹדָשִׁים,⁷⁰ וְשַׁבָּתָהּ וְאֶת כֹּל הַשַּׁבָּתוֹת, וְכֹל מוֹעֲדָהּ וְאֶת כֹּל הַמוֹעֲדִים: ראש השנה ויום הכיפורים⁷¹: (יד) וְהִשְׁמַתִּי גִפְנָהּ וְתַאֲנִתָּהּ אֲנִי (ה') אֲהַפּוֹךְ לְשִׁמְמָה אֶת

⁵⁵ מצודות.

⁵⁶ רד"ק.

⁵⁷ מצודות.

⁵⁸ מצודות.

⁵⁹ מצודות.

⁶⁰ מצודות.

⁶¹ מצודות.

⁶² מצודות.

⁶³ מצודות.

⁶⁴ מצודות.

⁶⁵ מצודות.

⁶⁶ מצודות. לפי הרד"ק מדובר גם על מעשיה הרעים של כנסת ישראל.

⁶⁷ מצודות.

⁶⁸ מצודות.

⁶⁹ כך לכאורה משמע מפירוש המצודות שפירש את שאר החגים על מועדים אחרים וכן פירש רד"ק בשם רס"ג.

⁷⁰ א"ע.

⁷¹ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא למועדים ולחגים שבני ישראל המציאו מעצמם. רד"ק כתב שיש הרבה חגים שאינם מועדים וההיפך, כאשר בכלל הדברים נכללים גם מקרים בהם האדם חוגג על ארוע חד פעמי.

המקומות בהם גדלו עצי הגפן והתאנה,⁷² אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה הַמָּה לִי אֲשֶׁר נָתַנּוּ לִי מֵאֲהָבֵי כִנְסַת יִשְׂרָאֵל אֲמַרָה שֶׁהֲגַפְןִי וְהַתְּאֲנִים הֵם שֶׁכָּר שֶׁנָּתַנּוּ לַהּ הָאוֹהֲבִים שְׁלָהּ, כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם,⁷³ וְשִׁמְתִים לְיַעֲרֵךְ אֶת הַמְּקוֹמוֹת בְּהֵם גָּדְלוּ עֲצֵי הַפְּרִי, אֲנִי (ה') אֶהְפֹּךְ לַמְּקוֹם הַפֶּקֶר כְּמוֹ יַעֲרֵךְ,⁷⁴ וְאֶכְלֶתֶם חַיִּית הַשָּׂדֶה וְחַיּוֹת הַשָּׂדֶה יֵאָכְלוּ אֶת פִּירוֹת הָעֵצִים הָאֵלֶּה בַּמְּקוֹם בְּנֵי הָאָדָם:⁷⁵ (טו) וּפְקַדְתִּי עָלֶיךָ אֶת יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תִּקְטִיר לָהֶם אֲנִי (ה') אֶזְכֹּר לְכִנְסַת יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּמִים הָרַבִּים בְּהֵם הִיא הִקְטִירָה לְעַבּוּדָה זָרָה שֶׁנִּקְרָאת "בְּעַלִּי", וְאֵבִיא עֲלֶיךָ פּוֹרְעָנוֹת עַל כֵּךְ,⁷⁶ וְתַעֲדֵךְ נִזְמָה וְחַלִּיתָה וְכִנְסַת יִשְׂרָאֵל תִּקְשָׁטָה בְּתַכְשִׁיטִים שֶׁנִּקְרָאִים "נֹזֵם" וְ"חַלִּיָּה" לְכַבּוֹד הַבַּעַל (הַכּוֹוֹנָה הִיא שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל עָבַד עַבּוּדָה זָרָה),⁷⁷ וְתִלְוֶךָ אַחֲרַי מֵאֲהָבֵיךָ וְכִנְסַת יִשְׂרָאֵל הִלְכָה אַחֲרַי הָאוֹהֲבִים שְׁלָהּ, אַחֲרַי כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם,⁷⁸ וְאֲתִי שִׁכְחָה וְאֵילוֹ אוֹתִי (אֵת ה') כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל שִׁכְחָה, נְאֻם יְקֹוֹךְ כֵּךְ אָמַר ה' ⁷⁹: (טז) לִבְנֵי בְּגַלֵּל שֶׁכִּנְסַת יִשְׂרָאֵל חֲטָאָה וְעַבְדָה עַבּוּדָה זָרָה, הִנֵּה אֲנִכִּי מִפְתִּיחַ וְהִלְכְתִּיךָ הַמְּדַבֵּר אֲנִי (ה') אֶפְתֶּה אֶת כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי שְׂאוֹלֶיךָ אוֹתָהּ לְמַדְבַּר, לַמְּקוֹם גְּלוּת, וְשֵׁם, כֹּאשֶׁר יַעֲבִרוּ הָרַבָּה צְרוּת עַל כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל, הִיא תִּשׁוּבֵה אֵלַי,⁸⁰ וְדַבַּרְתִּי עַל לִבָּהּ וְעַל יְדֵי הַגְּלוּת, אֲנִי (ה') אֲשַׁכְנַע אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחַזֹּר אֵלַי: (יז) וְנָתַתִּי לָהּ אֶת בְּרַמְיָהּ מִשֵּׁם וְלֵאחֶר שֶׁאֶפְתֶּה אֶת כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל וְהִיא תִּחְזֹר בְּתִשׁוּבָה, אֲנִי (ה') אֶחְזִיר לָהּ אֶת הַכְּרָמִים וְהַתְּבוּאָה שֶׁלְקַחְתִּי מִמֶּנָּה בְּשַׁעַת הָעוֹנֵשׁ,⁸¹ וְאֶת עֲמֻק עֲכוֹר לְפִתַח תִּקְוָה וְכֵךְ, עוֹמֵק הַגְּלוּת וְהַצְּרוּת שֶׁיְבוֹאוּ עַל כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל בְּגְלוּת, הֵם שִׁיגְרָמוּ לְכֵךְ שֶׁלַעַם יִשְׂרָאֵל תִּהְיֶה תִּקְוָה, הַיּוֹת וְכִתּוּצָאָה מִצְרוּת אֵלֶּה, כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל תִּחְזֹר בְּתִשׁוּבָה,⁸² וְעֲנִתָּה שְׁמָה בִּימֵי נְעוּרֶיךָ וְכִנְסַת יִשְׂרָאֵל תִּשִּׁיר בְּכְרָמִים שִׁיחֲזֹרוּ לָהּ, כְּמוֹ שֶׁהִיא הִיִּיתָה עוֹשָׂה בִּימֵי נְעוּרֶיהָ, לְפָנֵי הַגְּלוּת,⁸³ וְכִיּוֹם עֲלִתָּה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְכֵן תִּשִּׁיר כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁהִיא שָׂרָה בְּזִמְנָה שֶׁהִיא עֲלָתָה מֵהַגְּלוּת בְּמִצְרַיִם (כְּמוֹ

⁷² מצודות. רד"ק: הסיבה שהנביא דיבר דווקא על עצי הגפן והתאנה היא בגלל שהם מיטב מאכל האדם.
⁷³ מצודות, והסיבה שהנביא קרא ללשון זו בלשון "אתנה", מלשון אתן, בגלל שהוא המשיל את כנסת ישראל לזונה.
⁷⁴ מצודות.
⁷⁵ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא לאומות העולם שיאכלו את הפירות והנביא רק אמר את חיות השדה דרך משל. רד"ק כתב אפשרות נוספת שהכוונה היא לחורבן הארץ.
⁷⁶ מצודות + רש"י.
⁷⁷ מצודות.
⁷⁸ מצודות.
⁷⁹ תרגום.
⁸⁰ רש"י. בפירוש נוסף בפסוק יז' כתב שהכוונה היא שה' יוליך את עם ישראל למדבר סיחון ועוג, ומשם יברור רק את הצדיקים שיחיו. מצודות: ההליכה במדבר היא למקום שאין שם אנשים, ושם יוכלו לדבר בפרטיות וה' ישכנע את כנסת ישראל לחזור אליו, כאשר הכל הוא משל לבעל שמוליך את אשתו שזנתה למקום שיש בו פרטיות ושם הוא משכנע את אשתו לחזור אליו. רד"ק: הפיתוי הוא בכך שה' ייתן בלב ישראל לחזור בתשובה. א"ע: לאחר שבני ישראל יחזרו בתשובה, ה' יחזיר אותם אל ארצם שהוא כמדבר בזמן גלותם.
⁸¹ מהר"י קרא. מצודות כתב שהכוונה ב"משם" היינו שעל ידי הליכת המדבר, מתברר שעם ישראל יכול לקבל חזרה את הכרמים שניקחו ממנו. רש"י כתב בפירושו הראשון שהכוונה היא שה' ייתן לעם ישראל פרנסים טובים (כפירוש התרגום) ובפירוש השני כתב שהכוונה היא לצדיקים שיבררו מתוך שאר העם ורק הם יחיו.
⁸² רש"י. מצודות: העמקים בארץ ישראל שהושחתו בגלות, יחזרו להיות למקום תקוה וכולם ירצו לבא לשם. רד"ק: הכוונה היא שבני ישראל לא יצטרכו לפחד מהטא כלל, כיוון שכל הצירוף שלהם יהיה בעודם במדבר, בגלות, ולכן לא יצטרכו לקרוא למקום עמק עכור, אלא פתח תקוה. בשם רס"ג כתב שה' יעשה ניסים בעמק עכור שם נקבר עכן, ולכן שם המקום יהפוך לפתח תקוה.
⁸³ מצודות. רש"י: הכוונה היא ללשון דירה, ימי נעוריה הכוונה היא לימים הרבים שבו ישבו בני ישראל במצרים. לפי רש"י, הכוונה היא לתיאור זמן. רד"ק: כימי נעוריה הכוונה היא לשירת דבורה.

ששרו אז את שירת הים)⁸⁴: (יח) וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נֶאֱמַר יִקְנֶה ה' אֶמְרָא שְׂבוּיָא שְׂבוּיָא שְׂבוּיָא יִחְזִיר אֶתְכֶם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיִתֵּן לְכֶם חֲזָרָה אֶת כְּרַמֵּיכֶם,⁸⁵ תִּקְרְאֵי אִישִׁי וְלֹא תִקְרְאֵי לִי עוֹד בְּעַלְי אֶתְם תִּקְרְאוּ לְה' בְּשֵׁם "אִישִׁי", וְלֹא תִקְרְאוּ לְה' עוֹד בְּשֵׁם "בְּעַלְי", הַיּוֹת וּבְשֵׁם "בְּעַלְי" יֵשׁ גַּם רֵמֵז לְעִבּוּדָה זָרָה שֶׁנִּקְרְאת הַבְּעַל. כְּפִי שְׂרַאֲנוּ לְאוֹרֶךְ הַפָּרֶק, הַנְּבִיא דִימָה אֶת יַחַס כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל אֶל ה' כַּאֲשֶׁר וְאִישָׁה, וְהַנְּבִיא אֹמֵר שְׂלֹאֲחַר שְׁעֵם יִשְׂרָאֵל יִחְזוֹר בְּתֻשׁוּבָה וְיִחְזוֹר לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הוּא יִקְרָא לְה' בְּשֵׁם "אִישִׁי" וְלֹא בְּשֵׁם "בְּעַלְי" כְּדִי שְׂלֹא לְהַזְכִּיר אֶת שֵׁם הַעֲבֻדָה זָרָה.⁸⁶ (יט) וְהִסְרֵתִי אֶת שְׂמוֹת הַבְּעַלִּים מִפִּיהָ אֲנִי (ה') אֲתָן בְּלִבִּי כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל רְצוֹן לְהַסִּיר מִפִּיהָ אֶת שֵׁם הַעֲבֻדָה זָרָה שֶׁנִּקְרְאת "בְּעַלְי", גַּם כַּאֲשֶׁר אֵין הַכוּוֹנָה לֹמַר אֶת שֵׁם הַעֲבֻדָה זָרָה (כְּמוֹ שֶׁיִּקְרְאוּ לְה' "אִישִׁי" וְלֹא בְּעַלְי),⁸⁷ וְלֹא יִזְכְּרוּ עוֹד בְּשֵׁמָם הַעֲבֻדָה זָרָה שֶׁנִּקְרְאת "בְּעַלְי" לֹא תִזְכָּר עַל יַד כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁמָהּ, אֲלֵא יִקְרְאוּ לָהּ בְּשֵׁמֹת גְּנָאִי.⁸⁸ (כ) וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם חֵית הַשָּׂדֶה וְעִם עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרִמְשׁ הָאֲדָמָה אֲנִי (ה') אֲגַן עַל כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי דְבָרִים שִׁיכּוּלִים לְהַזִּיק לָהֶם, וְיִהְיֶה הַדְּבָר כַּאֲשֶׁר שֶׁכִּרְתֵּתִי בְרִית עִם חֵית הַשָּׂדֶה, עוֹפוֹת הַשָּׁמַיִם וְהַשְּׂקִצִים שְׂרוּמְשִׁים עַל הָאֶרֶץ (כְּמוֹ נַחְשִׁים וְעַקְרָבִים) שְׂלֹא יִזְיָקוּ לְכַנְסֵת יִשְׂרָאֵל,⁸⁹ וְקִשְׁתִּי וְחָרֵב וּמְלַחְמָה אֲשָׁבוֹר מִן הָאֶרֶץ יִהְיֶה לְכַנְסֵת יִשְׂרָאֵל שְׁלוֹם וְלֹא יִתְקַפּוּ אוֹתָהּ, מְכִיוּוֹן שְׂאֲנִי (ה') אֲשָׁבוֹר אֶת כְּלֵי הַנֶּשֶׁק (קִשְׁתִּי, חָרֵב) וְאֲבַטֵּל אוֹתָם וְאֶת הַמְּלַחְמוֹת,⁹⁰ וְהִשְׁכַּבְתִּים לְבִטָּח אֲנִי (ה') אֲשַׁכֵּן אֶת כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל בְּאוֹפֵן שִׁיחִיו בְּטוּחִים.⁹¹ (כא) וְאֶרְשָׁתִּיךָ לִי לְעוֹלָם אֲנִי (ה') אֲאָרֶס אוֹתְךָ (אֶת כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל) לְעוֹלָם, וְלֹא אֲמַאֵס בְּךָ יוֹתֵר,⁹² וְאֶרְשָׁתִּיךָ לִי בְּצַדֵּק וּבְמִשְׁפָּט אֲנִי (ה') אֲאָרֶס אוֹתְךָ בְּזִכּוֹת שֶׁתַּעֲשִׂי צֶדֶק וּמִשְׁפָּט,⁹³ וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים אֲךָ הַחֶסֶד וְהַרְחָמִים שֶׁתַּעֲשֶׂה כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל לֹא תִסְפִּיק אֲלֵא כְּדִי שֶׁהֲאִירוֹסִין עִם ה' יִצְלִיחוּ, ה' יֶאֱרֶס אֶת כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל עַל יַד הַחֶסֶד וְהַרְחָמִים שֶׁהוּא יִחִיל עַל כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל. ה' אֹמֵר שֶׁהַזְכוּיוֹת שֶׁל כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל לֹא יִסְפִּיקוּ כְּדִי שֶׁהַקֶּשֶׁר בֵּינָה אֲלֵיו יִסְפִּיקוּ, וְלִכֵּן כְּנַסֵּת יִזְרָאֵל תִּזְדַּקֵּק גַּם לְחֶסֶד וְרַחֲמִים שֶׁל ה' כְּדִי שֶׁהַקֶּשֶׁר יִחְזִיק מִעַמְד.⁹⁴ (כב) וְאֶרְשָׁתִּיךָ לִי בְּאֲמוּנָה וְאֲנִי (ה') אֲאֲשֶׁרֶשׁ אוֹתְךָ (כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל) בְּשֶׁכֶר הָאֲמוּנָה שֶׁהֲאֲמַנְתְּ בִּי,⁹⁵ וְיִדְעֶתְךָ אֶת יִקְנֶה וְלֹאֲחַר שֶׁאֲאֲרֶשׁ אוֹתְךָ (אֶת כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל) אֶת תְּגִיעִי לְמַעַלָּה הַגְּדוּלָּה שֶׁל יִדְעֶתְךָ ה'.⁹⁶ (כג) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֲעֲנֶה בְּיָוֶם בּוֹ אֲחֻזֵּר אֶת כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲנִי (ה') אֲעֲנֶה (בְּצִלְעַת הַפְּסוּק הַבָּא מִפּוֹרֵשׁ מֵהִי

⁸⁴ מצודות. רש"י: הכוונה היא שה' יגאל את כנסת ישראל כמו שהוא גאל את בני ישראל ממצרים.

⁸⁵ תרגום.

⁸⁶ מצודות. רש"י: הכוונה היא שכנסת ישראל תעבוד את ה' מאהבה ולא מיראה כיוון שהשם אישי הוא שם חיבת נעורים.

⁸⁷ מצודות.

⁸⁸ מצודות. רש"י: הכוונה היא שבני ישראל לא יזכרו בקשר עם הבעלים. רד"ק בשם רס"ג: הכוונה היא שגם על שם האומות לא ייזכר שם העבודה זרה.

⁸⁹ מצודות.

⁹⁰ מצודות. רד"ק התלבט אם הכוונה במלחמה היא למלחמה עצמה או לכלי נשק שאינם חרב וקשת.

⁹¹ תרגום.

⁹² מצודות.

⁹³ מצודות.

⁹⁴ מצודות.

⁹⁵ מצודות. רש"י: בשכר האמונה שבני האמינו להבטחות הנביאים בגלות. מהר"י קרא: הכוונה היא אמונה שבני ישראל לא יעבדו זרים יותר.

⁹⁶ מצודות. רד"ק: שלוש פעמים כתובה כאן המילה אירוש: אחד כנגד היציאה ממצרים, שלא הייתה הגאולה האחרונה, שהרי עם ישראל גלה לאחר גאולה זו, ולכן אמר ה' וארשתיך לי לעולם, כדי שעם ישראל ידע שלאחר גאולה זו הם לא יגלו יותר. השניה כנגד ההוצאה מבלל שלא היה בהם אז צדק ומשפט, והשלישי הוא כנגד הגאולה העתידה שאז עם ישראל ייגאל לעולם.

עניה זו),⁹⁷ נָאִם יְקֹקֵק אֱלֹהֵי הַסְּמִימִים אֲנִי (ה') אֶעֱנֶה אֶת הַשְּׁמַיִם אֲנִי (ה') אֶעֱנֶה לְשָׁמַיִם. הַנְּבִיא מְדַמָּה אֶת זְמַן עֲצִירַת הַגְּשָׁמִים, בְּאוֹפֵן שֶׁהַשְּׁמַיִם כְּאִילוֹ מְבַקְשִׁים מֵה' לְהוֹרִיד גֶּשֶׁם עַל הָאָרֶץ. ה' אֹמֵר שְׂכַאשֶׁר הוּא יַחְזִיר אֶת עַם יִשְׂרָאֵל לְאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, ה' יִקְבַּל אֶת בְּקִשְׁתֶּם שֶׁל הַשְּׁמַיִם לְשׁוּב וּלְהוֹרִיד גְּשָׁמִים עַל הָאָרֶץ,⁹⁸ וְהֵם יַעֲנֶנּוּ אֶת הָאָרֶץ וְהַשְּׁמַיִם "יַעֲנֶנּוּ" לְבִקְשַׁתָּהּ שֶׁל הָאָרֶץ לְקַבֵּל גְּשָׁמִים מֵהַשְּׁמַיִם⁹⁹: (כַּד) וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה אֶת הַדָּגָן וְאֶת הַתִּירוֹשׁ וְאֶת הַיִּצְהָר לְאַחַר שֶׁהַשְּׁמַיִם יוֹרִידוּ גְשָׁמִים עַל הָאָרֶץ, הָאָרֶץ כְּאִילוֹ תַעֲנֶה לְבִקְשַׁתְּם שֶׁל גִּידוּלֵי הַקֶּרֶקֶע, הַדָּגָן, הַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר, לְצַמּוֹחַ. לְאַחַר יְרִידַת הַגְּשָׁמִים, הָאָרֶץ תְּצַמִּיחַ דָּגָן, תִּירוֹשׁ וַיִּצְהָר,¹⁰⁰ וְהֵם יַעֲנֶנּוּ אֶת יִזְרְעֵאל וְגִידוּלֵי הַקֶּרֶקֶע (הַדָּגָן, הַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר) יַעֲנֶנּוּ לְעַם יִשְׂרָאֵל שֶׁהִתְאַסְּפוּ בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל¹⁰¹: (כֶּה) וְזִרְעֶתִיחָ לִי בְּאָרֶץ אֲנִי (ה') אֲזַרְעֶה אֶת כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל,¹⁰² וְרַחֲמֹתַי אֶת לֹא רַחֲמָהּ וְאֲנִי (ה') אֲרַחֵם עַל הָעָם שֶׁלֹּא רִיחַמְתִּי עֲלֵיו לְפָנַי כֵּן, עַל עַם יִשְׂרָאֵל,¹⁰³ וְאֶמְרָתִי לֹא עֲמִי עֲמִי אֶתָּה אֲנִי (ה') אֹמֵר לְעַם שֶׁאֲמַרְתִּי לוֹ לְפָנַי כֵּן שֶׁהוּא לֹא עֲמִי (הַכוּוֹנָה הִיא לְעַם יִשְׂרָאֵל) שֶׁהוּא עֹשֶׂה כִּי הִיא עֲמִי,¹⁰⁴ וְהוּא יֹאמֵר אֱלֹהֵי וְהָעָם שֶׁלִּי יֹאמֵר עֲלֵי (עַל ה') שֶׁאֲנִי אֱלֹהֵי וְהָעָם שֶׁלִּי יֹאמֵר עֲלֵי בִי¹⁰⁵:

הושע פרק ג

(א) וַיֹּאמֶר יְקֹקֵק אֱלֹהֵי עוֹד ה' אֹמֵר לִי (הוֹשֵׁעַ) עוֹד דְּבַרִי נְבוּאָה:¹⁰⁶ לֵךְ אָהָב אִשָּׁה (ה' אֹמֵר לִי): לֵךְ וְתֵאָהָב אִשָּׁה, כִּךְ שֶׁאֲתָה תִּוּכַל לְקַדֵּשׁ אוֹתָהּ לְאִשָּׁה,¹⁰⁷ אָהָבֵת רַע וּמְנַאֲפֵת עַל הָאִשָּׁה שֶׁאֲתָה תֵּאָהָב לְהִיטֵב אֲהוּבָה עַל בַּעֲלָהּ, וְלִמְרוֹת הַיּוֹתָה אֲהוּבָה עַל בַּעֲלָהּ, הִיא תִּהְיֶה אִשָּׁה שְׂמֹנֶה וּבֹגֶדֶת בּוֹ,¹⁰⁸ כְּאֲהָבֵת יְקֹקֵק אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵם פְּנִיִם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְכִךְ יֵיצֵא שֶׁהָאִשָּׁה תִּהְיֶה דוֹמָה לְעַם יִשְׂרָאֵל: עַם יִשְׂרָאֵל אֲהוּב עַל יָדֵי ה' וּבְכָל זֹאת הֵם עוֹבְדִים עֲבוּדָה זָרָה, כְּמוֹ שֶׁאִשָּׁה זֹאת אֲהוּבָה לְבַעֲלָהּ וּבְכָל זֹאת הִיא נוֹאֲפֵת,¹⁰⁹ וְאֲהָבֵי אֲשֵׁישֵׁי עֲנָבִים עַם יִשְׂרָאֵל אֲהוּבִים כּוֹסוֹת מְלֵאִים בְּמִשְׁקָה שֶׁעֲשׂוּ מֵעֲנָבִים. עַם יִשְׂרָאֵל אֲהוּב לְשִׁתּוֹת

⁹⁷ מצודות.

⁹⁸ מצודות.

⁹⁹ מצודות.

¹⁰⁰ מצודות.

¹⁰¹ רש"י. מצודות פירש גם הוא שהכוונה היא לעם ישראל, אלא שנקראו יזרעאל כנגד כך שה' זרע אותם בארצות הגולה. מהר"י קרא: גידולי הקרקע יענו למי שזרע אותם. א"ע: הכוונה היא לשם מקום אליו יתקבצו רבים מישראל.

¹⁰² מצודות. רש"י: יתווספו עליהם גרים. א"ע: עם ישראל יפירה וירבה כמו זרע הארץ.

¹⁰³ מצודות. א"ע: הכוונה היא לאבות שחיו לפני הגלות.

¹⁰⁴ מצודות. א"ע: הכוונה היא לבנים שנולדו בגלות.

¹⁰⁵ מצודות.

¹⁰⁶ א"ע.

¹⁰⁷ מצודות. רד"ק: לאחר שהנביא סיים את דברי הנחמה, הוא חזר לדבר את דברי התוכחה, וכך דרכם של הנביאים שאומרים בדבריהם גם דברי תוכחה וגם דברי נחמה. כמו"כ הסביר שהמשל הראשון היה כנגד ירבעם שעשה את העגלים והמשל השני שמופיע כאן הוא כנגד אחאב שממש עבד ע"ז. מלבי"ם: בפעם הראשונה ה' ציווה את הושע לקחת אישה זונה, ואילו כאן ה' ציווה את הושע לקחת אישה פנויה שלא זינתה, אלא שהיה לה רע שהיא אהבה. כאן הרמז הוא על עם ישראל לאחר גלותם, והדימוי הוא שלאחר שה' הגלה את בני ישראל, הרי שהם פנויים כיוון שהם כביכול אינם קשורים לה' בגלותם, אך עדיין יש להם אהבת רע, דהיינו, שה' עדיין אוהב אותם.

¹⁰⁸ מצודות. א"ע: ה' ציווה את הושע לקחת אישה רגילה ויהיה לה אהבת רע היינו שהיא תהיה אהובה על ידי חבר אחר ולאחר מכן היא תנאף עימו.

¹⁰⁹ מצודות.

יין, היות והיין מביא לידי ניאוף¹¹⁰: (ב) **וְאָפְרָה לִי בַחֲמֹשֶׁה עֶשֶׂר כֶּסֶף וְחֹמֶר שְׁעָרִים וְלֶתֶךְ שְׁעָרִים** אני (הושע) קניתי את האשה תמורת חמש עשרה (15) מטבעות כסף, שעורים במידה של חומר (החומר היא מידת משקל שהיו מודדים בעזרתה בימי הנביא כמו שבימינו משתמשים בקילוגרם כדי לשקול) ושעורים במשקל של לתך (גם לתך היא מידת משקל שהיו שוקלים בה בזמן הנביא). הנמשל למשל הוא שה' גם דאג לצרכי עם ישראל¹¹¹: (ג) **וְאָמַר אֵלַיָּהּ אֲנִי (הושע) אמרתי לאישה: יָמִים רַבִּים תֵּשְׁבִי לִי תַחְכִּי לִי בַמִּשְׁךְ** זמן רב, עד שאתחתן איתך,¹¹² **לֹא תִזְנִי וְלֹא תִהְיִי לְאִישׁ בַּמִּשְׁךְ** הזמן שתחכי לי, אל תזני ואל תהיי לאדם אחר,¹¹³ **וְגַם אֲנִי אֵלַיָּךְ** וגם אני (הושע) אהיה כמודך, ובמשך הזמן הרב שיעבור עד החתונה, אני לא אתחתן עם אישה אחרת¹¹⁴: (ד) (עכשיו מסביר הושע את הנמשל לכך שהוא (בנמשל הושע מייצג את ה') אמר לאישה (בנמשל הכוונה היא לעם ישראל) לחכות ימים רבים שבהם יהיו פרושים מבן זוג) **כִּי יָמִים רַבִּים יֵשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** בני ישראל יישבו בגלות במשך זמן ארוך,¹¹⁵ **אֵין מְלֶךְ וְאֵין שָׂר** למרות שבגלות בני ישראל יהיו מוגלים מאת ה', הם לא יעבדו את כוכבי השמים,¹¹⁶ **וְאֵין זָבַח וְאֵין מִצְבָּה** ולמרות שבגלות בני ישראל אינם יכולים להקריב קרבנות בבית המקדש, הרי שהם לא יקימו מצבות כדי לעבוד בהם לעבודה זרה,¹¹⁷ **וְאֵין אֶפֶוד וְתַרְפִּים** ולמרות שבימי הגלות לא יהיה לבני ישראל אורים ותומים כדי לברר על ידיהם את העתיד, הרי שהם חא יפנו אל התרפים כדי לדעת את העתידות. הנביא אומר שלמרות שעם ישראל יגלה על חטאיהם, ובגלות לא יהיה להם את בית המקדש ואת האורים ותומים, בכל זאת הם לא יירדו לשפל המדרגה של עובדי כוכבים ומזלות¹¹⁸: (ה) **אַחַר לֵאחַר** זמן רב שעם ישראל יהיה בגלות,¹¹⁹ **יֵשְׁבוּ בְּנֵי**

¹¹⁰ מצודות. לפי רש"י והרד"ק, אין הכוונה דווקא שהיין מביא לידי ניאוף, אלא הכוונה היא שעם ישראל בחר בתענוגות העולם כמו שתיית יין, במקום לעבוד את ה'. מלבי"ם: הדימוי כאן הוא לכך שבגלל שהאישה אינה נשואה לאדם אחד, הרי שאין לה מזונות מאף אחד, ולכן, אפילו תמורת כוס יין אחד, היא פונה אל ה'.
¹¹¹ מצודות. כמו"כ כתב שחמש עשרה כסף הוא רמז לחמש עשרה נביאים שעמדו והתנבאו על גאולת ישראל, והכסף הוא מלשון כיסופים אל נבואתם. גם החומר והלתך רומזים אל נביאים אלה, היות ויש בהם מזפר חמש עשרה שמרכיב את המידה. רד"ק: חמש עשרה הוא כנגד שנים עשר השבטים ומשה, אהרון ומרים. כמו"כ חישוב שמשקל השעורים הוא כנגד הימים שעברו על עם ישראל משעת יציאתם ממצרים ועד לקבלת התורה, היות ורוב עם ישראל נדמו לבהמות עד לנתינת התורה. תרגום: חמש עשרה היינו שה' גאל את ישראל בט"ו לחודש ניסן (פסח) והכסף הוא כסף הכיפורים והשעורים הם קרבן העומר שעם ישראל מקריב לה'. בשם רב האי גאון (וכן כתב רש"י בפסוק הבא) ה' אומר שהוא לא דרש מעם ישראל הרבה שהרי ערך הדמים הוא קטן. א"ע: ואכרה אינו מלשון קניין אלא מלשון הכרות, למרות שמשמעות הפסוק הוא אותו הדבר. כמו"כ כתב שהמשל הוא למלכי יהודה שהיו חמשה עשר מלכים מזמן רחבעם כאשר מחשיבים את כל בניו של יאשיהו כמלכות אחת. מלבי"ם: לקנות אישה רגילה עם הכתובה היינו בחמישים כסף, ואת זאת קנה בפחות כיוון שהדבר דומה לקניית שפחה (ששוויה היא שלושים שקלים) ולא לקניית אישה, וגם את כל שווי השפחה לא נתן, כיוון שאישה זו אינה מיוחדת לו. כמו כן כתב שיש כאן רמז שבזמן הגלות שמו של ה' אינו שלם אלא הוא רק י-

ה, כמניין חמש עשרה מטבעות הכסף.
¹¹² מצודות. רש"י: הכוונה של הנמשל היא לחמישים יום שבין פסח לעצרת שבו קיבלו ישראל את התורה, וההתחייבות של ה' היא שהוא יהיה לאלוקים לעם ישראל. רד"ק: הכוונה היא שכעונש על חטאם של בני ישראל, הם יהיו מנותקים הן מהאנשים שהם עבדו והן מה' שלא יפנה אליהם. א"ע: כוונת הפסוק היא שה' אומר לעם ישראל שאם הם רוצים לחזור אליו, עליהם לשהות במשך זמן רב ללא שיפנו אל ע"ז, ובמשך תקופה זו גם ה' לא יפנה אליהם עד שיתברר שהם באמת פרשו מע"ז.

¹¹³ מצודות. מהר"י קרא: לא תזני בסתר ולא תהיי לאיש בפרהסיא.

¹¹⁴ מצודות.

¹¹⁵ מצודות.

¹¹⁶ מצודות.

¹¹⁷ מצודות.

¹¹⁸ מצודות. רש"י פירש עפ"י התרגום שהכוונה היא שלא יהיו לא את המקדש בירושלים ולא את העבודה זרה

שבשומרון.

¹¹⁹ מצודות.

יִשְׂרָאֵל בני ישראל יחזרו אל ארצם,¹²⁰ וּבְקִשׁוּ אֶת יְקֹקֵ אֱלֹהֵיהֶם ובני ישראל יבקשו מה' את צרכיהם וכן יבקשו ממנו להשרות את שכינתו בתוכם,¹²¹ וְאֵת דָּוֶד מֶלֶכָם וכן יבקשו בני ישראל שמלך המשיח שהוא צאצא של דוד המלך ימלוך עליהם,¹²² וּפָחְדוּ אֶל יְקֹקֵ וְאֶל טוֹבוֹ ואז יפחדו בני ישראל מה' ולא ירצו שה' יסיר מהם את כל הטוב שהוא השפיע עליהם, ולכן הם לא יחטאו יותר,¹²³ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים כל זה יתקיים באחרית הימים, בגאולה העתידה לבוא בימות המשיח¹²⁴:

הושע פרק ד

(א) שָׁמְעוּ דְבַר יְקֹקֵ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בני ישראל! תשמעו את דבר ה' (הושע חוזר להוכיח את עם ישראל),¹²⁵ כִּי רִיב לִיקְוֹק עִם יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ יש לה' דין עם יושבי הארץ. הכוונה היא שלה' יש טענות על בני ישראל שהם יושבי ארץ ישראל, שהרי הוא נתן לבני ישראל את ארץ ישראל כדי שהם ישמעו לו, והם אינם שומעים לו, וממילא אין סיבה שהם יישבו בארץ ישראל,¹²⁶ כִּי אֵין אָמֶת וְאֵין חֶסֶד היות ואין בארץ אמת וחסד, בני ישראל אינם מקיימים אמת וחסד,¹²⁷ וְאֵין דַּעַת אֱלֹהִים בְּאָרֶץ ואין אדם בארץ מבני ישראל שנותן את ליבו לדעת את ה'¹²⁸: (ב) אֱלֹהִים וְכַחַשׁ בני ישראל נשבעים ומשקרים בשבועתם,¹²⁹ וְרִצְוֹ וְגִבּוֹ וְנִאֲפֵי וכן חוטאים בני ישראל בחטאים של: רצח, גניבה וניאוף, פְּרִצְוֹ בכל ארבעת החטאים האלה בני ישראל פרצו את הגדר ומשמרת התורה כשחטאו בהם,¹³⁰ וְדַמִּים בְּדַמִּים נָגְעוּ הנביא מדמה חטא נוסף של בני ישראל, שפיכות דמים. הדימוי הוא ששפיכות הדמים היא כל כך גדולה, עד שנחשב הדבר כאילו שמרוב רציחות הדם של נרצח זה נוגע בדם של נרצח אחר, היות ויש כל כך הרבה דם הנרצחים מתערבב אחד עם השני¹³¹: (ג) עַל בֶּן לֶכֶן, כתוצאה מחטאי עם ישראל, תִּאָבֵל הָאָרֶץ ארץ ישראל תושחת,¹³² וְאִמְלֵל כָּל יוֹשֵׁב בָּהּ וכל מי שיושב בארץ יוכרת, יומת,¹³³ בְּחַיֵּית הַשָּׂדֶה וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם הנביא מתאר את החורבן של

¹²⁰ מצודות. המפרשים כותבים את דברי ר"ש בן מסיא שעם ישראל מאס בשלושה דברים כשנחלקו ממלכות יהודה, ואין הגאולה חוזרת עד שהם מבקשים שלושה אלה: מלכות שמים, מלכות בית דוד וביהמ"ק.

¹²¹ מצודות.

¹²² מצודות.

¹²³ מצודות.

¹²⁴ מצודות.

¹²⁵ רד"ק.

¹²⁶ מצודות. א"ע: יושבי ארץ ישראל נקראים יושבי הארץ היות והם יושבי ארץ ה'. מלבי"ם: יושבי הארץ היו טוענים שאין לנביאים להוכיחם, אלא הדין הוא לה'. והם ממשיכים בדבריהם ואומרים שהם מעדיפים שה' ישמיד את הארץ ואת בעלי החיים, אך שהנביאים לא יוכיחו אותם.

¹²⁷ מצודות. רד"ק: אם אין אמת, קל וחומר שאין חסד, היות והאמת היא נדרשת והיא נוהגת בשורת הדין ואילו החסד הוא הנהגה לפנים משורת הדין.

¹²⁸ מצודות. רד"ק התלבט אם הכוונה היא לידיעת האלוקים כדברי מצודות או שהמשפט והצדקה היא ידיעת ה'.

¹²⁹ מצודות. רד"ק בשם רס"ג: הכוונה היא שבני ישראל נכנסו לאלה (המופיעה בפרשת כי תבא) ובני ישראל חוטאים באותם חטאים שנאמרו באלות.

¹³⁰ מצודות. רש"י בשם התרגום: הכוונה היא שהיו מולידים בנים מנשות חבריהם.

¹³¹ מצודות. רש"י: הכוונה היא שבני ישראל היו מוסיפים חובה על החטאים בהם חטאו.

¹³² מצודות.

¹³³ מצודות.

הארץ קצת בגוזמא ואומר שגם חיות השדה ועופות השמים שבארץ ישראל יוכרתו,¹³⁴ **וְגַם דְּגַי הַיָּם יֵאָסְפוּ** וגם הדגים שבארץ ישראל ימותו¹³⁵: **(ד) אֵךְ אִישׁ אֶל יָרֵב וְאֶל יוֹכָח אִישׁ אֶךְ** לא ייתכן שאדם מישראל יוכיח או יריב עם חברו במטרה להחזירו למוטב, שהרי המוכיח עצמו חוטא גם הוא באותם חטאים (הנביא אומר בדברים אלה שכל ישראל חוטאים),¹³⁶ **וְעַמָּךְ כְּמַרְיָבִי כִּהְיֶה** (ה' ממשיד בדבריו אל הושע): העם שלך (ישראל) רב עם הכהנים שמורים לו את הוראות התורה¹³⁷: **(ה) וְכָשַׁלְתָּ הַיּוֹם אֶתְּהָא** (ישראל) תיכשל לאור יום, לעיני כולם, כעונש על חטאך,¹³⁸ **וְכָשַׁל גַּם נְבִיא עַמְּךָ לַיְלָה** וגם נביא השקר ששיקר וניבא לך טוב ייכשל איתך, כמו שאדם נופל במכשולים בלילה,¹³⁹ **וְדַמִּיתִי אֶמְךָ** ואני (ה') אכרית את כנסת ישראל (שכפי שראינו הנביא מדמה אותה לאם)¹⁴⁰: **(ו) נְדַמּוּ עַמִּי מִבְּלִי הַדְּעַת הָעַם** שלי (של ה'), הכוונה היא לישראל) נכרתו בגלל שהם לא ידעו אותי (את ה'),¹⁴¹ **כִּי אֶתְּהָא הַדְּעַת מְאֹסָתָא** (הסיבה שבני ישראל לא ידעו את ה' היא) מכיוון שאתה, הכהן, שאמור ללמד את בני ישראל לדעת את ה', מאסת גם אתה בידיעת ה',¹⁴² **וְאֶמְאָסְךָ מִבְּהֵן לִי** ולכן, בגלל שאתה (הכהן) מאסת מלדעת אותי, אני (ה') מאסתי בך מלהיות לי לכהן,¹⁴³ **וְתִשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁכַח בְּנִידְךָ גַּם אֲנִי** ובגלל שאתה (הכהן) שכחת את תורת ה', אני (ה') אשכח את בניך (של הכהן) ולא אושיע אותם¹⁴⁴: **(ז) כָּרַבְסַם בֶּן חֲטָאוֹ לִי** כפי מה שאני (ה') מגדל את בני ישראל, כך הם חוטאים לי. ה' אמר שכל שהוא מגדל את ישראל יותר, כך הן חוטאים לו יותר,¹⁴⁵ **כְּבוֹדָם בְּקִלּוֹן אָמִיר** ולכן אני (ה') אחליף את הכבוד שלהם בקלון. במקום שיהיה להם כבוד שיגרום להם לחטוא, יהיה לבני ישראל קלון ובושה¹⁴⁶: **(ח) חֲטָאֵת עַמִּי יֶאֱכְלוּ** הכהנים אינם עושים את תפקידם ללמד את בני ישראל תורה, אלא הם רק אוכלים את בשר קרבנות החטאת שמביאים בני ישראל לבית המקדש לאחר שהם חוטאים,¹⁴⁷ **וְאֶל עֲוֹנָם יִשְׂאוּ נַפְשׁוֹ** וממילא הכהנים מצפים ומחכים שבני ישראל יחטאו, כדי שכאשר יביאו קרבן חטאת, יוכלו הכהנים לאכול את בשרה¹⁴⁸: **(ט) וְהָיָה כְּעַם כְּפֹהֵן הַיּוֹם** וגם הכהנים חטאו כמו

¹³⁴ מצודות.

¹³⁵ מצודות. א"ע כתב בשם יפת שדגי הים חטאו ולכן הם מתו בניגוד לדור המבול שהם לא מתו.

¹³⁶ מצודות. רש"י: הכוונה היא שאנשים מישראל היו רבים עם נביאי האמת ואומרים להם להפסיק להתנבא ולהוכיח את ישראל. א"ע: הכהנים היו מוכיחים את ישראל, ועכשיו ישראל היו מוכיחים את הכהנים, היות וכל ישראל היו חוטאים.

¹³⁷ מצודות + רש"י.

¹³⁸ מצודות. א"ע: הנביא מדבר עם הכהן הגדול שבאותו דור ואומר לו שהוא ייכשל יחד עם נביא השקר שלו. רד"ק: הכוונה בהיום היא שהנפילה היה בקרוב. מלבי"ם: בני ישראל אמרו אל הנביאים והכהנים שהוכיחו אותם שגם הם חוטאים ולכן אין להם להוכיח את העם.

¹³⁹ מצודות.

¹⁴⁰ מצודות. רש"י: הדימוי הוא כמו אדם שיושב ואים מענה בפיו.

¹⁴¹ מצודות. תרגום: הכוונה היא ללשון טיפשות.

¹⁴² מצודות. רד"ק: בגלל שהכהנים היו מטעים את העם, היה העם נוהר אחרי הכהנים במקום להקשיב לנביאים.

¹⁴³ מצודות.

¹⁴⁴ מצודות. רש"י מקשר זאת לערבות שבני ישראל מינו את הבנים כדי להיות ערבים על הר סיני.

¹⁴⁵ מצודות. רד"ק: הכוונה היא לאהרון הכהן שתורת אמת הייתה בפיהו, ועכשיו לאחר שרבו בניו, הם חוטאים לי יותר.

¹⁴⁶ מצודות.

¹⁴⁷ מצודות. רש"י: הכוונה היא לנביאי השקר שהיו אוכלים את בשר הקרבנות שבני ישראל היו מקריבים על הבמות. מהר"י קרא: הכוונה היא לכהני הבעל.

¹⁴⁸ מצודות. רש"י: הנביא מצפה שבני ישראל יביאו לו עצמו וקרבתו כדי לכפר על חטאם. רד"ק: הכהנים היו נוהגים כמו בני עלי שהיו אוכלים לפני זריקת הדם, וכאשר היו מעירים להם, היו אומרים שהחטא הוא שלהם

שאר העם, לכן הכהנים ישוו לשאר העם בפורענות שתבא עליהם: כמו שתבא פורענות על העם, תבא פורענות גם על הכהן, ¹⁴⁹ וּפְקַדְתִּי עָלָיו דְרָכָיו אֲנִי (ה') אזכור את דרכיו של כל אחד מהכהנים החוטאים, ¹⁵⁰ וּמַעֲלָלָיו אֲשִׁיב לוֹ וכפי מעשיו של הכהן, אֲנִי (ה') אשיב לכהן. ה' אומר שהוא יעניש כל אחד מהכהנים כפי מעשיו: ¹⁵¹ (י) וְאֶכְלוּ וְלֹא יִשְׁבְּעוּ הַכַּהֲנִים יֹאכְלוּ, אך לא ישבעו, היות ותהיה קללה במעיהם, ¹⁵² הֲזִנּוּ וְלֹא יִפְרְצוּ וְכֵן יִבְעִלוּ הַכַּהֲנִים וּבְכָל זֹאת לֹא יִתְרַבּוּ וְלֹא יוֹלִידוּ צִאצָּאִים בְּגִלְלַת הַקְּלָלָה שֶׁתִּבְּאוּ עֲלֵיהֶם. הַנְּבִיא קורא לכל בעילות הכהנים בשם זנות היות והבעילות היו במחשבה רעה שלא על מנת לקיים את מצוות ה', ¹⁵³ כִּי אֵת יִקְחַתְּ עִזְבוֹ לְשִׁמּוֹר הַסִּיבָה שֶׁתִּבְּאוּ עֲלֵיהֶם פּוֹרְעֵנוֹת זֶה, שלא ישבעו ולא יתרבו היא מכיוון ש- הכהנים עזבו את ה' מלשמור את מצוותיו: ¹⁵⁴ (יא) זְנוּת הַטְּרַדָּה שֶׁל הַזְנוּת, ¹⁵⁵ וַיִּזְן וְתִירוּשׁ וְכֵן טְרַדְתָּ שְׂתִיית הַיֵּין הַחֲדָשׁ (הַנְּקָרָא בַּפְּסוּק יֵין) וַיֵּין יִשָּׁן (הַנְּקָרָא בַּפְּסוּק תִּירוּשׁ), ¹⁵⁶ יִקַּח לֵב (הַטְּרַדָּה שֶׁל הַזְנוּת, הַיֵּין וְהַתִּירוּשׁ) הֵם שִׁטּוֹ אֵת לִיבּוֹ שֶׁל הַכַּהֵן מִלִּלְכַת בְּדֶרֶךְ ה' ¹⁵⁷: (יב) עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאַל עִם יִשְׂרָאֵל יִשְׁאַל דְמוֹת עֲשׂוּיָה מַעַץ כְּדִי לְדַעַת אֵת הַעֲתִידוֹת, ¹⁵⁸ וּמִקְלוֹ יִגִּיד לוֹ וּמִקַּל הַעַץ (שֶׁהִיא דְמוֹת הַעַץ הַמּוֹזְכֵר בַּצֶּלַע הַפְּסוּק הַקּוֹדֵם) יֹאמֵר לַעֲמִי מַה צּוֹפֵן לוֹ הַעֲתִיד, ¹⁵⁹ כִּי רוּחַ זְנוּנִים הִתְעָה (הַסִּיבָה שֶׁבִּנְיַי יִשְׂרָאֵל יִשְׁאַלוּ אֵת דְמוֹת הַעֲצִים עַל הַעֲתִידוֹת בַּמְּקוֹם לְשִׁאֹל אֵת ה' הַיֵּא) מְכִיוּן שְׂרוּחַ שֶׁל זְנוּת הַתְּעָה אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגֵרְמָה לַהֵם לְסִטּוֹת מַעֲבֹדָת ה', ¹⁶⁰ וַיִּזְנוּ מִתַּחַת אֱלֹהֵיהֶם וְכַתּוּצָאָה מִכֶּךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עִזְבוּ אֵת ה' ¹⁶¹: (יג) עַל רֵאשֵׁי הַהָרִים יִזְבְּחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יִקְרִיבוּ קִרְבָּנוֹת עַל רֵאשֵׁי הַהָרִים לְשֵׁם עֲבוּדָה זָרָה, ¹⁶² וְעַל הַגְּבָעוֹת יִקְטִירוּ וְעַל הַגְּבָעוֹת יִקְטִירוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִיְּנֵי קְטוֹרֶת לְשֵׁם הַעֲבוּדָה זָרָה, ¹⁶³ תַּחַת אֱלֹהִים וְלִבְנֵהּ וְאֱלֹהֵהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵיוּ עוֹבְדִים אֵת הַעֲבוּדָה זָרָה מִתַּחַת לַעֲצִים שֶׁנִּקְרָאִים: אֱלֹהֵי, לְבָנָה וְאֱלֹהֵי, ¹⁶⁴ כִּי טוֹב צִלָּה (הַסִּיבָה שֶׁבִּנְיַי יִשְׂרָאֵל הֵיוּ עוֹבְדִים עֲבוּדָה זָרָה דוּקָא תַּחַת עֲצִים אֱלֹהֵי הַיֵּא) מְכִיוּן שֶׁהַצֶּלַע שֶׁל שְׁלוֹשֵׁת הָאֱלֹהִים הֵיוּ טוֹב,

ולא של הבעלים. אולם, הבעלים באמת לא היו מתכפרים על החטאים האלה, שהרי לא נזרק דמם באופן שיכפר עליהם.

¹⁴⁹ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא לכהן הבעל. א"ע: הנביא אחז כאן דרך קצרה והכוונה היא שכמו שהעם והנביא שווים במעשיהם, כך הם יהיו שווים בעונש.

¹⁵⁰ מצודות.

¹⁵¹ מצודות.

¹⁵² מצודות. רד"ק: בגלל שאכילתם לא תהיה כדת, תבא להם מארה באכילתם.

¹⁵³ מצודות.

¹⁵⁴ מצודות. רד"ק כתב בשם רס"ג שסוף פסוק זה מחובר לפסוק שלאחריו, שהכהנים עזבו את דרך ה' כדי לשמור את הזנות ואת שתיית היין.

¹⁵⁵ מצודות.

¹⁵⁶ מצודות.

¹⁵⁷ מצודות.

¹⁵⁸ מצודות.

¹⁵⁹ מצודות. רש"י: הכוונה היא שנביאי הבעל היו אומרים את הדברים בשם הדמות. רד"ק: כמו שהעיוור נעזר במקל כדי שיוורה לו את הדרך להליכתו, כך גם בני ישראל הלכו אחרי המקלות כדי לראות להיכן ללכת. מלבי"ם: הכוונה היא למקל בו מכה ה' את בני ישראל.

¹⁶⁰ מצודות.

¹⁶¹ מצודות.

¹⁶² מצודות. א"ע: כוונת הנביא היא שבני ישראל היו עובדים ע"ז בגלוי. מלבי"ם: ההקרבה שהייתה עיקרית הייתה נעשית ברוב עם על ראשי ההרים, ואילו ההקטרה הייתה נעשית ביחיד על הגבעות.

¹⁶³ מצודות.

¹⁶⁴ מצודות.

היות ולעצים אלה יש הרבה ענפים שעושים צל,¹⁶⁵ על בן תזנינה בנותיכם וכלותיכם תנאפנה ומכיוון שהגברים עסוקים בעבודה זרה על ראשי ההרים והגבעות, הבנות והכלות היו מותאמות לעצמן פתח לזנות כשאביהם ובעליהם היו עסוקים בעבודה הזרה ולא היו בבית¹⁶⁶: (יד) לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה אני (ה') לא אזכור את הזנות בהם זנו בנותיכם ולא אעניש אותן,¹⁶⁷ ועל כלותיכם כי תנאפנה וכן לא אעניש את הכלות שלכן על כך שהם ניאפו,¹⁶⁸ כי הם עם הזנות יפרדו (לא אעניש את הבנות והכלות על הזנות שלהן) היות והן ייפרדו יחד עם הזונות משאר האנשים כדי שהן יזנו, אך אין הדבר באשמתן, שהרי הן למדו להתנהג כך מאביהן,¹⁶⁹ ועם הקדשות יזבחו ועם שאר הזונות, הבנות והכלות אוכלות ושותות,¹⁷⁰ ועם לא יבין ילבט בגלל שהעם אינו מבין כיצד עליו להתנהג, ברור הדבר שהוא ייכשל¹⁷¹: (טו) אם זנה אתה ישראל אל יאשם יהודה אם לכות ישראל זונה בכך שהיא עובדת עבודה זרה, אין זה אשמתה של מלכות יהודה. כל הסיבה שהתחילה העבודה הזרה בישראל היא מכיוון שירבעם העמיד עגלים כדי שבני ישראל לא יעלו לבית המקדש ולא יחזרו למלכות יהודה. הנביא כאן אומר שאין זה אשמתה של מלכות יהודה אם מלכות ישראל הלכה לעבוד עבודה זרה, למרות שכל עניין העבודה הזרה התחילה כדי שתושבי מלכות ישראל לא יחזרו למלכות יהודה,¹⁷² ואל תבאו הגלגל ואל תעלו בית און והיה אסור לכם לבוא אל הגלגל ולעלות למקום שנקרא בית און, כדי לעבוד עבודה זרה במקומות אלה (בית און מזוהה כעיר בית אל, אלא שבגלל שירבעם העמיד שם את העגלים, נקרא בלשון הנביא בלשון של גנאי),¹⁷³ ואל תשבועו חי יקוק ומכיוון שאינכם עובדים את ה', ממילא אין לכם להישבע בשמו של ה', היות ורק מי שעובד את ה' בכל ליבו הוא שמוסמך להישבע בשם ה'¹⁷⁴: (טז) כי כפרה סררה סרר ישראל הנביא מדמה את המרד של ישראל בה' למרד של פרה: כשם שפרה שאוכלת הרבה אינה רוצה לעבוד ולמשוך בעול מכיוון שהיא

¹⁶⁵ מצודות.

¹⁶⁶ מצודות. רש"י: על ידי שאתם עובדים ע"ז ומתחתנים בגויים, הצאצאים שלכם עוסקים בזנות בגלל שהם למדו מדרכי הגויים.

¹⁶⁷ מצודות. רש"י: הכוונה היא שה' לא יבדוק עוד את הנשים במי סוטה, היות והבעלים ייפרדו גם הם עם הזונות, וכאשר האיש אינו מנוקה מעוון, המים אינם בודקים את האישה הסוטה. מהר"י קראף אין צורך כלל לבדוק במי סוטה, היות ומי הסוטה נועדו לבדוק את הדברים שקרו בסתר, ואילו כאן הניאוף הוא בגלוי. רד"ק: אין להאשים את הבנות והכלות, היות וכאשר האבות הולכים להקריב לע"ז, הם עצמם מדברים עם הזונות. הסבר נוסף שכתב הוא שהיו עושים מעשה פרד עם הזונות כדי שהם לא יולידו צאצאים, כמו ער ועון.

¹⁶⁸ מצודות.

¹⁶⁹ מצודות.

¹⁷⁰ מצודות.

¹⁷¹ מצודות. רד"ק כתב פירוש נוסף שהכוונה היא לשיבוש הדעת. מלבי"ם: יגיעה ללא תועלת, והכוונה היא שבני ישראל לא יבינו את המכות שה' ינחית עליהם ולכן לא יחזרו אליו.

¹⁷² מצודות, וכתב עוד שמלכות יהודה מעין גירשה את תושבי ממלכת ישראל אך הנביא כאן אומר שהם לא הכירו את תושבי יהודה ללכת ולעבוד עבודה זרה בידיים. רש"י: אם מלכות ישראל חוטאת, אל למלכות יהודה ללמוד ממעשיהם. בפירושו השני כתב שלמרות שה' יעניש את תושבי ישראל, את תושבי יהודה הוא לא יעניש, אך זאת בתנאי שתושבי יהודה לא יעלו אל הגלגל כדי לעבוד עבודה זרה, וכן שלא יישבעו בשם ה' כמו שהיו עושים זאת תושבי ממלכת ישראל, היות ותושבי ממלכת ישראל היו נשבעים לשקר בשעה שהיו נשבעים בשמו של ה'. מהר"י קרא: לא היה על יהודה ללכת אל הגלגל כדי לעבוד עבודה זרה, אך יהודה בפועל כן הלכו לעבוד עבודה זרה יחד עם ישראל בגלגל. רד"ק: אם אתה ישראל זונה אחרי העגלים, למה שיהודה גם יחטא בעבודה זרה, הרי יש לו את בית המקדש להקריב שם קרבנות. מלבי"ם: בגלל שמלכות יהודה הייתה משועבדת תחת מלכות ישראל, היה צריך להזהיר את יהודה שלא יחטאו בע"ז של מלכות ישראל.

¹⁷³ מצודות. רד"ק: הסיבה שהעמידו ע"ז דווקא בגלגל היא משום שבגלגל היה את המשכן בהתחלה בכניסת בני ישראל לארץ וכנגד כך העמידו שם ע"ז.

¹⁷⁴ מצודות.

הורגלה לטוב, כך ה' השפיע כל טוב על בני ישראל ודווקא משום כך הם אינם רוצים לעבוד אותו,¹⁷⁵ **עֲתָה יִרְעֶם יְקֹק פְּכֶבֶשׁ בְּמִרְחָב עֲכָשִׁיו**, לאחר שישראל חטאו, אנו (ה') ארעה את ישראל כמו שרועים כבש במרחב גדול. ה' אומר שבגלל שהטוב שהשפיע לישראל גרם להם לחטוא, הוא כבר לא יספק את כל צרכיהם של בני ישראל, אלא הם יצטרכו לטרוח בשביל להשיג את צרכיהם כמו שכבש רועה במרחב צריכה לחפש אוכל¹⁷⁶: **(יז) תָּבוֹר עֲצָבִים אֲפָרִים** אפרים התחבר לעבודה זרה (הכוונה היא לכל מלכות ישראל שעבדה עבודה זרה, אלא שנקראו אפרים משום שרתבעם, מלך ישראל הראשון היה משבט אפרים, והעבודה זרה נקראת עצבים משום שהם מעציבים את מי שעובד אותם, היות ומי שעובד אותם אינו נענה),¹⁷⁷ **הֲנַח לֹא** אך הנח לישראל ואל תוכיח אותו על שהוא התחבר לעובדי עבודה זרה, כיוון שלא ניתן להפריש את מלכות ישראל מהעבודה הזרה¹⁷⁸: **(יח) סָר סִבְאָם** כאשר בני ישראל התפקחו משכרותם,¹⁷⁹ **הַזְנֵה הַזְנֵה** (כאשר בני ישראל התפקחו משכרותם) הם עסקו בזנות, וכך יוצא שישראל תמיד עסוקים באחד מהדברים הבאים: שכרות או עבודה זרה (המשולה בדברי הנביא כזנות),¹⁸⁰ **אָהָבוּ הָבוּ קְלוֹן מִגְּנִיָּה** המגינים של ישראל, מלכי ישראל, הם שאהבו את היין והעבודה זרה, והם שגרמו לעם לעשות דברים מבוזים אלה¹⁸¹: **(יט) צַרֵּר רוּחַ אוֹתָהּ בְּכַנְפֶיהָ** הרוח נקשרה בכנפי עם ישראל כדי להוליך אותם לגלות,¹⁸² **וַיִּבְשׂוּ מִזִּבְחוֹתָם** כאשר עם ישראל יגלה ויראה שלא הייתה כל תועלת בהקרבת קרבנות לעבודה זרה, הם יתביישו שהם בכלל הקריבו קרנות לעבודה הזרה¹⁸³:

הושע פרק ה

(א) שִׁמְעוּ זֹאת הַכֹּהֲנִים הַכַּהֲנִים! שמעו את דברי הנבואה שנאמרו לעיל,¹⁸⁴ **וְהִקְשִׁיבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל** וכן כל בית ישראל! תקשיבו אל דברי הנבואה שנאמרו,¹⁸⁵ **וּבֵּית הַמֶּלֶךְ הָאֲזִינוּ** וכן בית המלך! תאזינו לדברי הנבואה שנאמרו,¹⁸⁶ **כִּי לֶכֶם הַמִּשְׁפָּט** (צלע זה של הפסוק מופנה רק כלפי בית המלך) אתם, בית המלך,

¹⁷⁵ מצודות. רד"ק: כמו שהפירה אינה יכולה לזוז מכיוון שהיא מעוותת את עצמה מתחת לעול, כך בני ישראל שקיבלו על עצמם עול תורה אינם עומדים בעול זה. מלבי"ם: לאחר שה' הושיע את ישראל מיד יארם בימיו של ירבעם השני, חשב ה' שישראל יהיו נאמנים לו, אך לא כך קרה.

¹⁷⁶ מצודות. א"ע כתב פירוש נוסף שהכוונה היא שלו ישראל לא היו חוטאים, היה ה' רועה אותם במרחב (שהוא דבר טוב).

¹⁷⁷ מצודות.

¹⁷⁸ מצודות. רד"ק: אמנם לא ניתן להוכיח עתה את ישראל, אך לאחר מכן כן ניתן יהיה להוכיחם.

¹⁷⁹ מצודות. רש"י: משתה היין שלהם כבר אינו שלי (של ה') היות והוא גרם להם לעבוד עבודה זרה. א"ע: העונש של ישראל היה שסר מהם היין והתירוש.

¹⁸⁰ מצודות.

¹⁸¹ מצודות. א"ע: מלכי ישראל גרמו לזנות בגלל המתנות שאמרו להם לתת. רד"ק: השרים היו אומרים לבני ישראל להביא להם שוחד כדי לזכות אותם במשפט.

¹⁸² מצודות. א"ע: יש כאן משל: כמו שאדם מנסה לקשור רוח ולא יוצא לו כלום מזה, כך גם העבודה זרה אינה מועילה כלום.

¹⁸³ מצודות.

¹⁸⁴ מצודות. מלבי"ם: הכוונה היא לכהני הבמות שהיו מסיתים את בני ישראל שלא לעלות לבית המקדש.

¹⁸⁵ א"ע כתב אפשרות נוספת שהכוונה היא לסנהדרין.

¹⁸⁶ מלבי"ם: הפנייה אל בית המלך היא בגלל שהם העמידו את השומרים שמנעו מבני ישראל לעלות לביהמ"ק.

ראויים לבוא במשפט,¹⁸⁷ **כִּי פַח הָיִיתֶם לְמִצְפָּה וְרִשְׁתָּ פְרוּשָׁה עַל תְּבוּר** (הסיבה שבית המלך ראויים לבוא במשפט היא) מכיוון שאתם (בית המלך) הטמנתם פח על הר המצפה וכן פרשתם רשת על הר תבור כדי ללכוד את ישראל בעוון. הכוונה היא שמלכי ישראל העמידו שומרים על הר המצפה ועל הר תבור כדי למנוע מתושבי ממלכת ישראל לעלות לבית המקדש¹⁸⁸: **(ב) וְשַׁחֲטָה שְׂטִים הָעֹמְקוּ עַל יַדֵּי שֶׁשְׁחָטוּ בַּהֲמוֹת לַעֲבוּדָה זָרָה**, העמיקו בני ישראל את ניתוקם וסטייתם מה'. הנביא אומר שאמנם המלכים מנעו מתושבי ממלכת ישראל מלעלות לבית המקדש, אך תושבי ממלכת ישראל העמיקו את הרעה שלהם על ידי שהם לא הסתפקו בלא לעלות לבית המקדש, אלא הם הלכו לעבוד עבודה זרה,¹⁸⁹ **וְאֲנִי מוֹסֵר לְבָלֶם וְלֹכַן אֲנִי (ה')** אזמין מוסר, ייסורים, לכל החוטאים¹⁹⁰: **(ג) אֲנִי יִדְעֵתִי אֶפְרַיִם אֲנִי (ה')** יודע מה יש בליבו של אפרים, שתושבי ממלכת ישראל רוצים לעבוד עבודה זרה,¹⁹¹ **וְיִשְׂרָאֵל לֹא נִכְחַד מִמֶּנִּי וּמַחֲשַׁבֵּת יִשְׂרָאֵל לֹא נִמְנַע מִמֶּנִּי (יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודם האומר שה' יודע שעם ישראל רוצה לעבוד עבודה זרה),¹⁹² כִּי עֲתָה הִזְנִיתָ אֶפְרַיִם (בהתחלה אמנם גרמו לך, עם ישראל, לחטוא בעבודה זרה על ידי שמינו שומרים שמנעו ממך לעלות לבית המקדש) אך עכשיו אי העליה לבית המקדש היא חטא שלכם, שהרי הושע בן אלה ביטל את השומרים שמנעו מתושבי ממלכת ישראל לעלות לבית המקדש. כפי שכבר ראינו, ממלכת ישראל נקראת אפרים בגלל שמלך ישראל הראשון, רחבעם, היה משבט אפרים,¹⁹³ **נִטְמָא יִשְׂרָאֵל עַכְשָׁיו יִשְׂרָאֵל** הם החוטאים בכך שהם אינם עולים לבית המקדש ואינם יכולים להאשים בחטאם את מלכיהם (יש כאן חזרה על צלע הפסוק הקודם)¹⁹⁴: **(ד) לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם לְשׁוּב אֵל אֱלֹהֵיהֶם** בני ישראל לא יעזבו את מעשיהם, את העבודה זרה שהם עובדים, כדי לשוב אל ה',¹⁹⁵ **כִּי רוּחַ זְנוּנִים בְּקִרְבָּם (הסיבה שבני ישראל לא יעזבו את מעשיהם כדי לחזור אל ה' היא) מכיוון שיש בתוכם רוח של זנות, רוח של חטא שגורם להם****

¹⁸⁷ מצודות.

¹⁸⁸ מצודות. מהר"י קרא הביא את מדרש חז"ל האומר שהייתה כאן פנייה בהתחלה אל הכהנים בו שאל אותם ה' מדוע הם אינם מקריבים קרבנות והם אמרו שלא נותנים להם, ואז פנה ה' אל ישראל ושאל אותם וענו את אותו הדבר, ואז פנה ה' אל האשמים בדבר, למלכי ישראל ששמו שומרים כדי למנוע מישראל לעלות לבית המקדש. רד"ק כותב שכאן הפנייה היא אל ממלכת יהודה שנקראים בית ישראל מכיוון שהם עיקר ישראל. הפנייה אומרת שיהודה היו צריכים להוכיח את תושבי ממלכתם על שהיו עושים מעשים רעים והדימוי לרשת ולפח היא שכמו שהצייד לוכד בעלי חיים על ידי כלים אלה, כך כולם היו לומדים ממעשי הרשעים, והסיבה שדווקא המצפה ותבור הזכרו היא משום שעל הרים אלה היו מניחים הציידים את הפחים ואת הרשתות. מצודות. רש"י: בני העמיקו את חטאם: ה' אמר שכל מי שלא יעלה לבית המקדש עובר בעשה, והם אמרו שכל מי שיעלה לבית המקדש ייהרג. א"ע: הכוונה היא שעובדי הבעל העמיקו את מקום הקרבת הקרבנות שלהם לע"ז כדי שלא יראו אותם, אך ה' ייסר אותם כיוון שהוא רואה את מעשיהם. מלבי"ם: ה' שאל את מי שלא היו עוברים דרך התבור והמצפה, והיו מנסים עי"כ להסתנן לירושלים, כאשר היו תופסים אותו, היו הורגים אותו. מצודות. רד"ק: כוונת הנביא היא שהחוטאים לא יאמרו שהסיבה שהם חוטאים היא משום שה' אינו מעניש אותם, שהרי קרוב היום בו הק' יעניש את החוטאים.

¹⁹¹ מצודות. רד"ק: הנביא אומר כאן שה' יודע מה בליבו של ירבעם עצמו בכך שהוא עשה את העגלים. א"ע: הסיבה שכל ישראל נקראים אפרים היא משום שיעקב אמר שעל אפרים ומנשה יקרא בהם שמו של ישראל. בפירוש נוסף כתב ששבט יהודה קיבל את נחלתו בדרום ארץ ישראל ואילו אפרים ומנשה קיבלו את נחלתם בצפון, ולכן נקראו ממלכת יהודה וממלכת אפרים. מלבי"ם: הנביא אומר שהוא יודע שלא יועיל דבר מדברי המוסר שהוא יאמר לאפרים, לבית המלוכה. אולם, בעתיד, לאחר שתבוא עליהם הפורענות, הם כן יקשיבו לדברי המוסר.

¹⁹² מצודות. רד"ק: מה שירבעם התייעץ עם שרי ישראל לעשות את שני עגלי הזהב גלוי לפני ה'.

¹⁹³ מצודות. רד"ק: הפניה כאן היא לירבעם עצמו שגרם לישראל לחטוא בע"ז.

¹⁹⁴ מצודות.

¹⁹⁵ מצודות. רד"ק: בני ישראל כל כך אדוקים בחטאם, עד שלא נשאר להם דרך לחזור בתשובה ללא קבלת העונש על חטאיהם. בהסבר נוסף כתב שאפילו אם בני ישראל חושבים מחשבה לחזור בתשובה, הם מיד מתחרטים.

לרצות לעבוד עבודה זרה,¹⁹⁶ וְאֵת יְקֹזֵק לֹא יִדְעוּ וכתוצאה מרוח זנות זו, בני ישראל אינם רוצים לדעת את ה'¹⁹⁷: (ה) וְעֵנָה גְאוֹן יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו הגאווה והרוממות של ממלכת ישראל יוכנע ויושפל, כך שממלכת ישראל עצמה תראה את השפלתה,¹⁹⁸ וְיִשְׂרָאֵל וְאֶפְרַיִם יִכְשְׁלוּ בְעֹנָם ועל ממלכת ישראל (הנקראת גם אפרים) יכשלו בחטאייהם, יבוא מכשול ועונש לממלכת ישראל על חטאייהם,¹⁹⁹ כְּשָׁל גַּם יְהוּדָה עִמָּם וכאשר ממלכת יהודה תחטא גם היא ותתמלא בחטאים, תיענש גם ממלכת יהודה יחד עם ממלכת ישראל²⁰⁰: (ו) בְּצִאֲנָם וּבְבִקְרָם יֵלְכוּ לְבִקֵּשׁ אֶת יְקֹזֵק תושבי ממלכת יהודה ילכו לבקש את ה' על ידי הקרבת קרבנות הבאים מהצאן והבקר,²⁰¹ וְלֹא יִמְצְאוּ ה' לא יימצא לתושבי ממלכת יהודה גם בשעה שהם יביאו את קרבנותיהם לבית המקדש,²⁰² חֲלִיץ מֵהֶם (הסיבה שתושבי ממלכת יהודה לא ימצאו את ה' בשעת הבאת קרבנותיהם היא) מכיוון שה' הסיר את עצמו מעל ממלכת יהודה, כתוצאה מכך שגם הם עבדו עבודה זרה²⁰³: (ז) בִּיקְוֹק בְּגִדּוֹ כִּי בָנִים זָרִים יֵלְדוּ ממלכת יהודה בגדה בה' על ידי שהיא הולידה בנים זרים. הכוונה היא שתושבי ממלכת יהודה התחתנו עם נשים נכריות, כך שהבנים שנולדו להם לא היו יהודים,²⁰⁴ עֲתָה בְקִרְוֹב,²⁰⁵ וְאִכְלָם חֲדָשׁ אֶת חֲלָקֵיהֶם בזמן חודש אב יאכל חלקות השדה של תושבי ממלכת יהודה. הכוונה היא שבחודש אב ייחרב בית המקדש²⁰⁶: (ח) תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּגִבְעָה אדם העומד על הגבעה (הנמצאת במקום גבוה) יתקע בשופר כדי להזהיר את ממלכת יהודה מפני גייסות האויב הבאים להתקיף אותה,²⁰⁷ חֲצִצְרָה בְרָמָה וכן אדם העומד על הרמה יתקע בחצוצרה כדי להזהיר את ממלכת יהודה מפני האויבים שבאים לתקוף אותה,²⁰⁸ הָרִיעוּ בֵּית אֹזֶן תריעו ותרימו את קולם תושבי העיר בית און. כפי שראינו העיר בית אל שבה הניח ירבעם את העגלים נקראת "בית און" בלשון הנביא בלשון של בזיון,²⁰⁹ אַחֲרֵיךָ בְּנִימִין ולאחר שהאויב יכבוש את אפרים, האויב יתקיף ויכבוש את נחלת שבט בנימין הסמוכה לנחלת שבט

¹⁹⁶ מצודות.

¹⁹⁷ מצודות. תרגום: בני ישראל לא תבעו לימוד מלפני ה'.

¹⁹⁸ מצודות. רד"ק: הגאון (לא הבנתי כיצד הוא מפרש את המילה גאון) של ממלכת ישראל תעיד בפני ישראל כאשר הם יקבלו את עונשם על חטאם.

¹⁹⁹ מצודות. רד"ק: הסיבה שגם מלכות ישראל וגם אפרים מוזכרים יחד היא מכיוון שאפרים מכוון כנגד ירבעם שהחטיא את ממלכת ישראל.

²⁰⁰ מצודות.

²⁰¹ מצודות.

²⁰² מצודות.

²⁰³ מצודות. רד"ק: תושבי ממלכת יהודה יחזרו לבקש את ה' על ידי הבקר והצאן שיקריבו בבית המקדש, כאשר הכוונה היא לזמן מלכותו של יאשיהו שאז ממלכת יהודה כולה תחזור בתשובה, אך הדר לא ימנע את הגלות, היות וכבר נגזרה הגזרה.

²⁰⁴ מצודות. רד"ק: הבגידה והבנים הזרים שהולידו ממלכת יהודה הם שהלכו בחוקות הגויים.

²⁰⁵ מצודות.

²⁰⁶ מצודות. א"ע הביא שני פירושים נוספים לפירוש חודש: א. הכוונה היא לרעה, שרעה תאכל את חלקות השדה של תושבי יהודה. ב. הכוונה היא לחגורת חרב, החרב היא שתאל את חלקת השדה של תושבי ממלכת יהודה. רד"ק מוסיף שהכוונה היא גם לחודש תמוז שבה הובקעה העיר. פירוש נוסף שכתב הוא שבקרוב תבוא פורענות זו (חודש היינו בקרוב). בשם התרגום כתב שהכוונה היא שבכל חודש ובכל יום ייאלצו שדותיהם. מלבי"ם: הנביא כאן מספר על כליון ממלכת יהוא, שיבוא זכריה שהוא אדם זר, ותוך חודש יכריח את כל בית יהוא.

²⁰⁷ מצודות. א"ע: הציווי הוא להשמיע בפה את דברי הנבואה האלה. מלבי"ם: שלשות המקומות המוזכרים כאן (גבעה, רמה ובית און) הם בתחום נחלת בנימין, והנביא כאן מזהיר לתקוע בשופר כדי שתושבי מקומות אלה לא ילמדו ממעשיהם של תושבי נחלת שבט אפרים, אלא יילכו אחרי שבט בנימין שהייתה יחד עם שבט יהודה ושעדיין לא עבדו ע"ז.

²⁰⁸ מצודות.

²⁰⁹ מצודות.

אפרים²¹⁰: **(ט) אַפְרַיִם לְשֵׁמָה תִּהְיֶה בְּיוֹם תּוֹכַחָה מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל תִּהְיֶה לְשֵׁמָה בְּיוֹם שְׂאֵנִי (ה')** אתווכח עם תושבי ממלת ישראל על חטאיהם. הכוונה היא שביום שה' יפרע מישראל את פרעון חטאיהם, ממלכת ישראל תושמד לגמרי,²¹¹ **בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הִדְעֵתִי נְאֻמָּנָה** על ידי הפורענות שתבוא על שבטי ישראל, אני (ה') אודיע שדבריי הם נאמנים, בכך שהפורענויות שהודעתני שיבואו על ישראל אכן יקרו²¹²: **(י) הָיוּ שָׂרֵי יְהוּדָה כְּמִסְיֵגֵי גְבוּל** למרות ששרי יהודה יראו את הפורענות שתבוא על ממלכת ישראל, הם עדיין יסיגו גבול ויחטאו באותם חטאים שבהם חטאה ממלכת ישראל. הסגת גבול הוא כאשר אדם לוקח חלק משטח הקרקע של חברו, והנביא אומר שבכל ששרי יהודה חטאו באותם חטאים שבהם חטאה ממלכת ישראל, הרי שהם ייחשבו כמסיגי גבול,²¹³ **עֲלֵיהֶם אֲשַׁפּוֹךְ כְּמִים עֲבַרְתִּי לָכֵן**, בגלל שגם שרי יהודה חטאו, אני (ה') אשפוך על שרי יהודה את כעסי כמו ששופכים מים. הכוונה היא שהצרות שיבואו על שרי יהודה יהיו גדולים²¹⁴: **(יא) עֲשׂוּק אַפְרַיִם** למרות שממלכת יהודה ראתה שממלכת ישראל עשוקה, שדודה וגזולה על ידי האויב,²¹⁵ **רְצוֹן מִשְׁפָּט** ושממלכת ישראל שבורה בגלל שמשפט של פורענויות בא עליה,²¹⁶ **כִּי הוֹאִיל הֲלֵךְ אַחֲרַי צוֹ** (הסיבה שממלכת ישראל עשוקה ושבורה היא) מכיוון שהם הלכו ברצון אחרי הציווי של ירבעם של עבודת עגלי הזהב שהעמיד בדרך ובבית אל (ובכל זאת ממלכת יהודה לא למדה דבר מהעונש שבא על ממלכת ישראל)²¹⁷: **(יב) וְאֲנִי כָעֵשׂ לְאַפְרַיִם וְכָרַקְב לְבֵית יְהוּדָה** לכן, בגלל שממלכת יהודה לא למדה שלא לחטוא מהפורענויות שבאו על ממלכת ישראל, אני (ה') אהיה כמו תולעת שגורמת לריקבון לממלכת יהודה, אדאג שממלכת יהודה תירקב, כמו שהייתי (ה') לעש (שאוכלת את הבגדים) לממלכת ישראל. כמו שאת ממלכת ישראל הענשתי, אני אעניש גם את ממלכת יהודה על חטאיהם²¹⁸: **(יג) וַיֵּרָא אַפְרַיִם אֶת חֲלוֹיו** כאשר ממלכת ישראל תראה את המחלה, הפורענות ששלח לה ה',²¹⁹ **וַיְהוּדָה אֶת מְזוּדוֹ** וכאשר ממלכת

²¹⁰ מצודות. התרגום תרגם את כל הפסוק באופן אחר, בו מפורטים בפסוק החטאים בהם חטאו בני ישראל: על שהמליכו עליהם את שאול שהיה ברמה, ועל שלא שמעו בקולו של שמואל שהיה מהרמה, והמלכים שגרמו לישראל לסור מה' גרמו להם לאון ושבר, ועל שלא עלו לבית המקדש הנמצא בנחלתו של שבט בנימין. מהר"י קרא פירש שהכוונה כאן היא לציווי שציווה ה' את הנביאים שיעלו להר גבוה כדי לאסוף את האויב שיתקוף את ישראל ויפרע מהם על חטאם, עד שבסופו של דבר ייחרב בית המקדש הנמצא בגבול נחלתו של שבט בנימין.

²¹¹ מצודות. רש"י פירש שלשמה היינו שיהיו שמים, תמיהים על מה קרה להם כך. פירוש נוסף תב על דרך המדרש שהכוונה היא שביום שיגלו יהודה יסתמו טענותיהם של ישראל שטענו נגד ה' שאינו מגלה את יהודה בגלל שיש משוא פנים בדבר, אלא שהסיבה שלא גלו יהודה היא בגלל שעדיין לא התמלאה סאתם, וכאשר יהודה אכן תגלה, יסתמו טענותיהם של תושבי ממלכת ישראל.

²¹² מצודות. א"ע: הכוונה היא שה' עושה משפט נאמן בכך שהוא מעניש את תושבי ישראל. רד"ק: הכוונה היא לתוכחה שבפרשת בחקותיי שאכן מתקיימת כאשר ה' יעניש את ממלכת ישראל.

²¹³ מצודות. רש"י כתב פירוש שהכוונה היא ממש לגזל שדות, אך כתב שקשה על כך משום שכך הדמיון אינו מובן לפי זה. א"ע: כשם שהסגת הגבול נעשית בסתר, כך היו שרי יהודה עושים מעשי רשעות לאחריים בסתר. רד"ק כתב ששרי יהודה היו גוזלים את השדות של אחריים ממש. בשם רס"ג כתב שהכוונה היא שהם הסיגו את גבול המצוות, דהיינו שחטאו. בשם אביו כתב שהיו באים לפני השרים כדי לטעון על חבריהם שהשיגו את גבולם, ושרי יהודה לא היו מקשיבים בקול המתלוננים, ולכן נחשב הדבר כאילו הם עצמם השיגו גבול.

²¹⁴ מצודות.

²¹⁵ מצודות.

²¹⁶ מצודות.

²¹⁷ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא שממלת יהודה רצתה גם היא ללכת אחרי צוואת כהני הבעל במקום לשמוע בקולו של ה'. גם רש"י פירש שכוונת הפסוק היא שמלכת ישראל נענשה רבות בגלל שהיא הלכה אחרי צוואת כהני הבעל. א"ע: מלכי ישראל רימו את ישראל בגלל שהם הלכו אחרי מצוות אנשים במקום ללכת אחרי ציווי ה'.

²¹⁸ מצודות. מלבי"ם: ה' אומר בדברים אלה שהכליון שיבוא על ממלכת ישראל תהיה לא טבעית, אלא השגחית מאיתו.

²¹⁹ מצודות.

יהודה תראה את מחלתה, העונש ששלח ה' גם לה,²²⁰ וַיִּלְךְ אֶפְרַיִם אֶל אֲשׁוּר מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלַח שליחים כדי להיכנע לפני ממלכת אשור במקום לפנות אל ה' (כמו שהושע בן אלה בסופו של דבר נכנע לפני מלך אשור),²²¹ וַיִּשְׁלַח אֶל מֶלֶךְ יָרֵב וגם ממלכת יהודה תשלח שליחים לממלכת אשור כדי לבקש ממנה עזרה במקום לפנות אל ה' (כמו שאחז ביקש ממלך אשור לעזור לו במלחמה נגד רצין מלך ארם ופקח מלך ישראל),²²² וְהוּא לֹא יוּכַל לְרַפֵּא לָכֶם אֵךְ מֶלֶךְ אֲשׁוּר לֹא יוּכַל לַעְזֹר לָכֶם,²²³ וְלֹא יִגְהֶה מִכֶּם מְזֹרֵר וּמֶלֶךְ אֲשׁוּר לֹא יִרְפֵּא אֶתְכֶם וְלֹא יִצִּיל אֶתְכֶם מֵהַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁתְּבוֹא עֲלֵיכֶם:²²⁴ (יד) כִּי אֲנֹכִי כִשְׁחַל לְאֶפְרַיִם (אשור לא יוכל לעזור לישראל מכיוון ש-) אני (ה') אהיה לישראל כמו אריה טורף. כשם שאריה טורף את טרפו, כך אני (ה') אעניש את ישראל על חטאם,²²⁵ וְכַכְפִּיר לְבַיִת יְהוּדָה וְכֵן אֶהְיֶה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל טוֹרֵף גַּם לַיהוּדָה, אֲנִי (ה') אֶעֱנִישׁ גַּם אֶת יְהוּדָה עַל חַטָּאִים,²²⁶ אֲנִי אֲנִי אֲטֹרֵף וְאֵלֶיךָ אֲשָׂא אֲנִי (ה') אֲטֹרֵף אֶת יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל, וְאֵלֶיךָ וְאֲשָׂא אֶת הַטֹּרֵף שְׁלִי, (הכפילות במילה אני היא כדי לומר שה' יטרוף גם את יהודה וגם את ישראל),²²⁷ וְאִינִי מִצִּיל וְאִין אָדָם שִׁיכּוֹל לְהַצִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל וְיְהוּדָה מִטֹּרְפִי, אֲשׁוּר לֹא יוּכַל לְמַנוּעַ אֶת הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁאֵבִיא עַל יִשְׂרָאֵל וְיְהוּדָה:²²⁸ (טו) אֵלֶיךָ אֲשׁוּבָה אֶל מְקוֹמִי אֲנִי (ה') אֲסַלֵּק אֶת שְׂכִינְתִּי מֵעַל יִשְׂרָאֵל וְיְהוּדָה, וְאֲחֻזֵּר לְמִקְוֵם שְׁלִי בַשָּׁמַיִם,²²⁹ עַד אֲשֶׁר יֵאָשְׁמוּ (אֲסַלֵּק אֶת שְׂכִינְתִּי מֵעַל יִשְׂרָאֵל וְיְהוּדָה) עַד שִׁישָׂא וְיְהוּדָה יִכִּירוּ בְּאִשְׁמָה שְׁלֵחָם,²³⁰ וּבְקִשׁוֹ פָּנָי וְאִזּוּ יִשְׂרָאֵל וְיְהוּדָה יִבְקִשׁוּ אֶת פָּנָי (שֶׁל ה'),²³¹ בְּצַר לָהֶם יִשְׁחַרְרְנִי בַעַת שֶׁתְּהִיָּה לָהֶם צָרָה, יִשְׂרָאֵל וְיְהוּדָה יִדְרְשׁוּ אוֹתִי (אֶת ה') וְלֹא יִחְזְקוּ יוֹתֵר אֶת לִבָּם:²³²

הושע פרק ו

(א) לְכוּ וְנָשׁוּבָה אֶל יְקֻקַּךְ כַּאֲשֶׁר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ בְּצָרָה, הֵם יֹאמְרוּ זֶה לָזֶה: "נִזְדַּרְזוּ וְנִחְזָרוּ בְּתִשׁוּבָה אֵל ה',"²³³ כִּי הוּא טֹרֵף וְיִרְפָּאֵנוּ (נִחְזָרוּ אֵל ה') מִכִּיּוּן שֶׁהוּא טֹרֵף אוֹתֵנוּ (עֵינֵי פֶרֶק ה' פְּסוּק יד') וְהוּא יִרְפֵּא אוֹתֵנוּ, הוּא שֶׁהֵבִיא עֲלֵינוּ פּוֹרְעָנוֹת וְהוּא שִׁיִּצִּיל אוֹתֵנוּ,²³⁴ יְיָ וְיִחַבְּשֵׁנוּ ה' הוּא הַמַּכָּה אוֹתֵנוּ וְה' הוּא שִׁיחְבֹּשׁ

²²⁰ מצודות.

²²¹ מצודות. רד"ק כותב אפשרות נוספת לזיהוי הזמן עם מנחם שהלך לפול מלך אשור.

²²² מצודות. לפי מצודות, ירב הוא מלך אשור. לפי הרד"ק הכוונה היא לעיר בממלכת אשור.

²²³ מצודות.

²²⁴ מצודות.

²²⁵ מצודות.

²²⁶ מצודות. מלבי"ם: כאשר האריה הוא צעיר הוא נשאר במקומו ושם הוא אורב למי שהוא רוצה לטרוף אותו ורק לאחר שהוא מתבגר והופך לאריה ושחל, הוא יוצא לטרוף. ה' אומר שכדי להעניש את ישראל הוא ייצא ממקומו, מירושלים כדי להביא עליהם את הפורענות, אך כאשר הוא יביא את הפורענות על יהודה, הוא יישאר במקומו, כיוון שהוא נמצא בירושלים. לכן, כנגד ממלכת ישראל כתוב שה' ילך וכנגד ממלכת יהודה כתוב שה' רק יישא ללא הליכה, שהרי הוא כבר נמצא בירושלים.

²²⁷ מהר"י קרא.

²²⁸ מצודות.

²²⁹ מצודות.

²³⁰ מצודות. א"ע כתב פירוש נוסף שהכוונה היא עד שיהיו שוממים.

²³¹ מצודות.

²³² מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא לתפילה.

²³³ מצודות + רד"ק. כמו"כ כתב הרד"ק שהכוונה היא לימי יאשיהו.

²³⁴ מצודות.

אותנו וירפא אותנו²³⁵: (ב) יְחִינּוּ מִיָּמִים ה' יחזק אותנו לאחר שתי זמנים בהם עברו עלינו פורענויות: חורבן בית המקדש הראשון וחורבן בית המקדש השני,²³⁶ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יִקְמְנוּ וְנַחֲיָה לְפָנָיו בַּפֶּעַם השלישית, כאשר ה' יקים את בית המקדש השלישי, אנחנו (בני ישראל) נחיה לפניו ואנחנו לא נגלה יותר²³⁷: (ג) וְנִדְעָה נִרְדְּפָה לְדַעַת אֶת יִקְוֶה (כאשר ה' יקים אותנו) אנחנו (בני ישראל) נדע איך לרדוף אחרי ה',²³⁸ כְּשֶׁחָר נָבוֹן מוֹצֵאוֹ כמו שאדם שמסתכל על תחילת הזריחה של השמש, ואז הוא בטוח שלאחר מכן יתחיל להאיר היום, כך מי שירדוף לדעת את ה' יהיה בטוח שהוא ימצא אותו,²³⁹ וַיָּבֹא כְּגֶשֶׁם לָנוּ ולאחר שנדע את ה' יבוא לנו הרבה טוב: ירדו לנו הרבה גשמים,²⁴⁰ כְּמַלְקוֹשׁ יוֹרֵה אֶרֶץ והמלקוש, הגשם האחרון, ירווה את הארץ. ירד גשם בכמות מספיקת לארץ²⁴¹: (ד) מָה אֲעֲשֶׂה לְךָ אֶפְרַיִם מָה אֲעֲשֶׂה לְךָ יְהוּדָה אולם, עד שאתם (בני ישראל) תחזרו בתשובה, מהו הטוב שאני (ה') יכול להשפיע עליכם תושבי ממלכת ישראל, ומהו הטוב שאני יכול להשפיע עליכם ממלכת יהודה,²⁴² וְחִסְדְּכֶם כַּעֲנַן בִּקְרֵי הַרִי הַחֲסֵד שלכם דומה לענן בוקר. כשם שענן בוקר אינו מוריד באמת גשמים, כך אתם באמת אינכם עושים חסד (ולמרות זאת בני ישראל טענו שהם כן היו עושים מעשי חסד),²⁴³ וְכַטֵּל מִשְׁפֵּי הַלֵּךְ והמעשים הטובים שלכם דומים לטל: כשם שהטל מפסיק לרדת בבוקר, זמן קצר לאחר שהוא התחיל לרדת, כך כשאתם עושים מעשים טובים, אתם מפסיקים מעשים אלה מיד לאחר מכן²⁴⁴: (ה) עַל כֵּן חֲצַבְתִּי בְּנֵבִיאִים לְכֶם, בגלל חטאיכם, שלחתי לכם נביאים שיחזירו אתכם למוטב. הנביא מדמה את דיבור הנביאים אל העם בחציבת אבנים, היות וחיתוך הדיבור של דברי הנבואה דומה קצת לחיתוך האבנים,²⁴⁵ הֲרִגְתִּים בְּאִמְרֵי פִי אֲנִי (ה') גרמתי לנביאים ליהרג כאשר הם אמרו את דבריי. ה' אומר שגרם לנביאים שייהרגו על ידי בני ישראל, כמו שבאמת הרגו

²³⁵ מצודות. מלבי"ם: הטרף היא הצרה החיצונית, בו תקפו אותם אויבים (יהודה שלחו לאשור כדי שיצילו אותם מפקח ורצין שהיו חיצוניים), והמכה היא הפנימית, (ישראל שלחו לאשור להציל אותם מידי המרד הפנימי שהיה להם).

²³⁶ רש"י. מצודות: הכוונה היא שה' הציל אותם לאחר שתי גלויות: גלות מצרים וגלות בבל. לפי הא"ע הכוונה היא לזמנים של: יומיים הוא זמן קרוב והיום השלישי הוא זמן רחוק יותר, והתורה אומרת שבעתיד ה' ישמור על עם ישראל יותר ממה ששמר עד עתה, ויש כאן היפוך ממה שקורה בדרך כלל: בדרך כלל היום השלישי הוא היום הכואב והקשה יותר לרפואה, וכאן יקרה ההיפך. רד"ק: הכוונה היא שאם בני ישראל היו חולים במשך יומיים, ביום השלישי ה' יקים וירפא אותם. מלבי"ם: הכוונה היא לשלושת שלבי הגלות בהם גלו ישראל ולשלושת שלבי הגלות בהם גלו יהודה. לאחר הגלות השלישית שאז גלו לגמרי, ה' יקים אותם.
²³⁷ רש"י + מצודות.

²³⁸ מצודות. א"ע: כדי לדעת את ה' יש צורך בלמידת חכמות שהם כמו סולם לעלות למעלה עליונה זו. רד"ק: תהיה הסכמתנו כאחד לרדוף את ה'. כמו"כ כתב שישנם כאן שני שלבים: קודם כל ידיעת ה' ורק אח"כ ניתן לרדוף אחריו.

²³⁹ מצודות. א"ע: ידיעת ה' היא כמו שחר הבוקר שבהתחלה יודעים קצת ואח"כ הידיעה מתגברת כמו שהאור מתגבר משעת זריחת החמה. מהר"י קרא: הכוונה היא כאן לתיאור זמן. בני ישראל שואלים זה את זה מדוע אין הם מבקשים את ה' מיד לאחר זריחת החמה. רד"ק בשם אביו: יתברר הדבר אצל בני ישראל ידיעתו של ה' כמו שמש שזורחת ללא שעננים מסתירים אותה. בשם עצמו כתב שאם בני ישראל ירדפו לדעת את ה', יופיע אורו וטוב של ה' עליהם.

²⁴⁰ מצודות. רש"י: ה' בעצמו יבא לנו כמו גשם: כשם שהגשם מביא חיים לעולם, כך ה' יביא חיים לעולם. א"ע: ה' יעורר אותנו לחזור אליו כמו הגשם המעורר. מהר"י קרא פירש באופן הדומה לפירושו של רש"י, שה' יפריח את עצמותיהם של בני ישראל כמו הגשם שמפריח את הדשא.

²⁴¹ מצודות. א"ע: חסר כאן ו' והכוונה היא כמו המלקוש והיורה שיורדים לארץ.

²⁴² מצודות. מהר"י קרא: איך אני אוכל לסלוח לכם.

²⁴³ מצודות.

²⁴⁴ מצודות. הרד"ק מזהה פסוק זה עם יהוא שבהתחלה שב אל ה' אך מיד סר מאחריו, וכן בימי יאשיהו חזרו בני ישראל בתשובה אך בניו מיד חזרו לעשות את הרע בעיני ה'.

²⁴⁵ מצודות. א"ע: הכוונה היא להריגת חלק מנביאי השקר על ידי ה' בגל לשהם היו מתעים את בני ישראל שלא לחזור בתשובה אל ה'.

בני ישראל את אוריה ואת זכריה,²⁴⁶ וּמִשְׁפְּטֵיךָ אֹרֶךְ יָצָא וּאִם כֵּךְ נִהְגַתֶם (שהרגתם את הנביאים), כיצד תצאו צודקים בדיו?²⁴⁷: (ו) כִּי חֶסֶד חִפְצָתִי וְלֹא זָבַח מִכִּיּוּן שֶׁאֲנִי (ה') רוצה שתעשו חסדים, יותר מהקרבת קרבנות. ה' אומר שאין הקרבת הקרבנות בבית המקדש באה במקום עשיית חסד. בשנים בהם היה קיים בית המקדש, היו בני ישראל חושבים שהם יוצאים ידי חובת עבודה ה' בהקרבת קרבנות אליו, גם אם היו בהם חטאים אחרים, והנביא מפריך עתה טענה זו,²⁴⁸ וְדַעַת אֱלֹהִים מַעֲלֹת וְכֵן אֲנִי (ה') רוצה שתדעו את ה' יותר ממה שאני רוצה שתקריבו לפניי קרבנות עולה²⁴⁹: (ז) וְהִמָּה פְּאֲדָם עֲבָרוּ בְרִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם כְּמוֹ אָדָם הָרָאוּשׁוֹן שֶׁעָבַר עַל בְּרִיתוֹ כִּשְׂאֵכֵל מֵעֵץ הַדַּעַת,²⁵⁰ שֶׁשָׁם בְּגָדוֹ בִּי כֶּשֶׁם שֶׁהִכְנַסְתִּי אֶת אָדָם הָרָאוּשׁוֹן לִגְן עֵדֶן, וְשָׁם הוּא חֹטֵא לִי, כֵּךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֹטְאוּ לִי בְּאוֹתוֹ אֲרָץ אֱלֹהִים הִכְנַסְתִּי אוֹתָם, בְּאֲרָץ יִשְׂרָאֵל, וְלִכֵּן אֲנִי (ה') אֲגַרֵשׁ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֲרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁגִּירְשְׁתִּי אֶת אָדָם הָרָאוּשׁוֹן מִגֵּן עֵדֶן²⁵¹: (ח) גִּלְעָד קָרִית פְּעֻלִי אֲוֶן גִּלְעָד הִיא עִיר שֶׁמִּלֵּאָה בְּאֲנָשִׁים חוֹטְאִים,²⁵² עֲקָבָה מְדָם וְכֵן גִּלְעָד מִלֵּאָה בְּאֲנָשִׁים שְׂאוֹרְבִים זֶה לְזֶה כְּדִי לְהַרְגֵם אֲנָשִׁים זָכָאִים. הִיא הִרְבָּה שְׁפִיכוֹת דַּמִּים בְּגִלְעָד²⁵³: (ט) וְכַחֲבֵי אִישׁ גְּדוּדִים כְּמוֹ שֶׁגְּדוּדֵי לְסִטִּים מַחְכִּים עַל הַדֶּרֶךְ כְּדִי שִׁיעֲבוֹר אָדָם שִׁישְׁדְּדוּ אוֹתוֹ,²⁵⁴ חֶבֶר בְּהַנִּים דְּרָךְ יִרְצָחוּ שְׂכָמָה כֵּךְ חִבּוֹרַת הַכַּהֲנִים הֵייתָה מֵתֵאֲחַדֶּת יָחַד (בְּשֶׁכֶם אַחַד) כְּדִי לְרַצּוֹחַ בְּנֵי אָדָם,²⁵⁵ כִּי זָמָה עָשׂוּ מִכִּיּוּן שֶׁהֵם עָשׂוּ מֵעַשִׂים מֵתוֹעֲבִים וּמְגוֹנִים. הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁהַכַּהֲנִים לֹא הָיוּ רוֹצְחִים בִּידֵיָם, אֲלֵא הָיוּ גּוֹרְמִים לְמוֹת עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים מֵעַשִׂים מֵתוֹעֲבִים בְּעֵינֵי ה',²⁵⁶: (י) בְּבֵית יִשְׂרָאֵל רָאִיתִי שְׁעוֹרֶרְיָה אֲנִי (ה') רִאִיתִי בְּיִשְׂרָאֵל דָּבַר מְגוֹנָה וּמְאוֹס,²⁵⁷ שֶׁשָׁם זָנוּת לְאֲפָרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל זָנוּ אַחֲרֵי הָעֲגָלִים שֶׁעָשָׂה יִרְבַּעַם, וְלִכֵּן כָּל יִשְׂרָאֵל נִטְמָאוּ, מִכִּיּוּן שֶׁהֵם הִלְכוּ אַחֲרֵי עֲגָלֵי זֶהֱבָ אֵלֶּה²⁵⁸: (יא) גַּם יְהוּדָה שָׂת קָצִיר לָךְ

²⁴⁶ מצודות. א"ע: בגלל שנביאי השקר נבאו נבואות שקר, ה' הרג אותם. רד"ק: ה' אומר שמרוב טרחה שהוא הטריח את הנביאים להזהיר את ישראל, נחשב הדבר כאילו שהרג אותם.
²⁴⁷ מצודות. מהר"י קרא: אין כאן שאלה אלא רק הודעה. ה' מודיע שהוא ישפוט את בני ישראל על מעשיהם.
²⁴⁸ רד"ק: ה' הטרחתי כל כך את הנביאים כדי שמשפטם של בני ישראל ייצא כשהם זכאים.
²⁴⁹ מצודות. מלבי"ם: עיקר מה שה' רצה בהקרבת הקרבנות הוא כדי שיאכילו את הבשר לעניים לשם חסד. קרבנות העולה המוקרבות לגמרי אל ה' מיועדות שהאדם יחשוב עצמו כאילו הוא עצמו הוקרב.
²⁵⁰ מצודות. תרגום: דעת אלוקים היינו קיום התורה.
²⁵¹ מצודות. מהר"י קרא: בני ישראל מגיעים אל הנביא, ובעודם מדברים עם הנביא הם חוטאים ועוברים על הברית. א"ע: כוונת הפסוק היא על נביאי השקר. רד"ק: כמו שאדם עובר על ברית שכרת עם חברו בקלות, כך בני ישראל עוברים על הברית שכרתו איתי בקלות.
²⁵² מצודות. מלבי"ם: מזכרים כאן פעמיים בהם הרגו את נביאי ה': אחאב הרג את תלמידי אליו (שהיה מהגלעד) ובזמן ירבעם שהרג את כל הנביאים שהיו בשכם לאחר שהוא החליט לבנות שם את עיר מלכותו.
²⁵³ מצודות.
²⁵⁴ מצודות. רש"י: כתב שני סברים למילה חכי: אסיפה של דייגים המתאספים יחד עם חכיהם כדי לצוד ולדוג, כך הכהנים היו מתחברים יחד כדי להרוג. בפירושו השני כתב שהוא מלשון חיבור, שהכהנים היו מתחברים יחד כדי להרוג, וכתב שלשון חיבור עדיף. מלבי"ם: הריגת הנביאים גרמה לדבר להיראות כאילו שהם חטאו ועשו מעשי זימה.
²⁵⁵ מצודות. מהר"י קרא: אין הכוונה שהכהנים היו רוצחים, אלא כמו שהכהנים היו מתאספים יחד כדי לקבל את התרומה שלהם, כך היו מתאספים אנשים מישראל כדי להרוג. א"ע: הכוונה היא שהכהנים היו לוקחים את מתנות הכהונה בחוזקה. רד"ק וא"ע כתבו שהכוונה היא לכהני הבמות. בשם אביו כתב הרד"ק שהכוונה היא לאנשים חשובים ולא לכהנים עצמם.
²⁵⁶ מצודות. רש"י: הכוונה היא שהכהנים היו מתייעצים היכן הם יכולים לרצוח אדם. מהר"י קרא: מחשבות ליבם הם עשו. רד"ק: כל מעשה רע הם עשו. בפירושו השני כתב שכמו שהם חשבו לעשות דברים רעים, כך הם באמת עשו.
²⁵⁷ מצודות. רש"י: שעוריה מלשון שינוי, ששינו את מעשיהם.
²⁵⁸ מצודות. רד"ק לדרשו שפירש שהכוונה האפרים היא לירבעם, ואח"כ כל ישראל נטמאו בעלים שעשה.

גם תושבי ממלכת יהודה שמו והוסיפו ענף על העבודה הזרה של ממלכת ישראל. הנביא אומר שגם ממלכת יהודה נגררה אחרי ממלכת ישראל וגם היא עבדה עבודה זרה,²⁵⁹ בְּשׁוֹבֵי שְׁבוֹת עַמִּי ממלכת יהודה חטאה בעבודה הזרה כאשר אני (ה') רציתי להחזיר את הגולים שגלו. ה' אומר שלאחר שממלכת ישראל גלתה (וממלכת יהודה עדיין לא גלתה), וכאשר ה' כבר רצה לרחם על הגולים שגלו מממלכת ישראל, ממלכת יהודה התחילה גם היא לעבוד עבודה זרה, ולכן ה' לא ירחם גם עליהם²⁶⁰:

הושע פרק ז

(א) כִּרְפָאֵי לְיִשְׂרָאֵל כאשר עלה בליבי (של ה') לרפא את ישראל, לגאול את ישראל,²⁶¹ וְנִגְלָה עֵינִי אֶפְרַיִם וְרַעוֹת שְׁמֵרוֹן אז באים העוונות של אפרים והמעעים הרעים של העיר שומרון שהיא בירת ממלכת ישראל. ה' אומר שכאשר הוא רוצה לגאול את ישראל, באים החטאים בהם חטאו תושבי ממלכת ישראל ומקטרגים על ישראל,²⁶² כִּי פָעְלוּ שָׁקֶר תושבי ממלכת ישראל עשו מעשי שקר, עשו מעשי חטא,²⁶³ וְנִגְבַּ יבוא פֶּשֶׁט גְּדוּד בַּחוּץ אחד החטאים בהם חטאו תושבי ממלכת ישראל היא שהיו גנבים שהיו באים בחוץ, לעיני כל, והיו פושטים את בגדיהם של אנשים אחרים כדי לגנוב אותם, והם לא היו צריכים לפחד מאף אחד: לא שיעצרו אותם בני אדם, וגם הם לא פחדו מה'²⁶⁴: (ב) וּבַל יֹאמְרוּ לְלִבָּבָם כֹּל רַעְתָּם זְכַרְתִּי ובני ישראל אינם אומרים בליבם שאני (ה') זוכר את כל החטאים שלהם. הנביא אומר שבני ישראל אינם חושבים בליבם שבאמת ה' זוכר את כל החטאים בהם חטאו,²⁶⁵ עֲתָה סִבְבוּ מֵעַלְלֵיהֶם נִגְדַּ פָּנַי הֲיִי אולם האמת היא שהמעשים הרעים שלהם מקיפים אותם (את בני ישראל) והם עומדים לנגד עיני²⁶⁶: (ג) בְּרַעְתָּם יִשְׁמְחוּ מִלֶּךְ במעשים הרעים, בחטאים שלהם, בני ישראל משמחים את המלכים שמלכו עליהם. המלכים רצו להחטיא את בני ישראל, וכך כאשר היו חוטאים, היו משמחים את מלכיהם,²⁶⁷ וּבְכַחֲשִׁיהֶם שָׂרִים ובשקרים שבני ישראל שיקרו הם שימחו את שרי ישראל²⁶⁸: (ד) כָּלֵם מְנַאֲפִים כְּמוֹ תַנּוּר בַּעֲרָה מֵאִפָּה חימום הזנות (דימוי לעבודה הזרה) בהם חוטאים כל בני ישראל בוער כמו חום שמפיק תנור שהבעיר האופה (התנור של האופה מפיק יותר חום מכיוון שהוא אופה הרבה בפעם אחת),²⁶⁹ יִשְׁבוֹת מַעִיר

²⁵⁹ מצודות. רש"י: אין הקציר ענף של העבודה זרה כמו שכתב המצודות, אלא הכוונה היא לסעיף של הפורענות. א"ע ורד"ק: יהודה נטעו נטיעה זרה, שגם הם עבדו ע"ז. לאחר מכן, הרד"ק כתב שפירוש הסוק הוא שכאשר ה' עשה טובה ליהודה ורצה לגאול את כולם (בזמן שירבעם בן יואש כבש א תדמשק וחמת והביא אותם ליהודה) בכל זאת ממלכת יהודה המשיכה לחטוא.

²⁶⁰ מצודות. רש"י: בזמן שאני (ה') אוכיח את בני ישראל שיחזרו אליי, אוכיח גם את יהודה.

²⁶¹ מצודות. מהר"י קרא: בעוד שאני (ה') עסוק בלרפא את ישראל על חטאיהם שחטאו בו בחאר העגל, בא ירבעם ועשה עוד שני עגלים.

²⁶² מצודות. מלבי"ם: רעות אפרים היינו עוונות בין אדם למקום ורעות שומרון היינו החטאים שבין אדם לחברו.

²⁶³ מצודות.

²⁶⁴ מצודות. מהר"י קרא: בלילה הם מתנהגים כגנבים וביום הם גונבים ומלסטים את הבריות.

²⁶⁵ מצודות.

²⁶⁶ מצודות.

²⁶⁷ מצודות. מהר"י קרא: על ידי שהם גונבים, הם משמחים את המלכים, היות והם מתחלקים בשלל יחד עם המלכים. רד"ק: כאשר ממלכת ישראל הצטרפה לירבעם בעבודת העגלים, הם שימחו אותו.

²⁶⁸ מצודות. רד"ק הוסיף פירוש נוסף: הכחש הוא התכחשות אל ה' וכאשר הם התכחשו אל ה' הם שימחו את השרים שהצטרפו לירבעם כדי לבנות את העגלים.

²⁶⁹ מצודות. א"ע: כולם בא לומר שגם המלכים עשו כן.

מְלוּשׁ בַצֶּק עַד חֲמֻצָתוֹ כֶּשֶׂם שֶׁהָאוּפָה נַח לְזִמּוֹן קֶצֶר מִמְּלֹאכֶת הָאֲפִייה, מְזִמּוֹן שֶׁהוּא סֵיִים לְלוֹשׁ אֶת הַבֶּצֶק וְעַד שֶׁהַבֶּצֶק מִחְמִיץ, כִּדְרַק בְּמִשְׁךְ זִמּוֹן קֶצֶר בְּיוֹם אִין יִשְׂרָאֵל חוּטָאִים²⁷⁰: (ה) יוֹם מְלֻכְנֵנו הֶחְלֹו שְׂרִים חֲמַת מְיִין בְּיוֹם הַחַג שֶׁל מַלְכֵנו (יוֹם הוֹלְדַת אוּ יוֹם הַשְּׁנָה לְמַלּוּכְתוֹ) הַשְּׂרִים נִהְיוּ חוֹלִים כְּתוֹצָאָה מִמִּילוֹי נְאֻדוֹת הַיִּין רַב וְשִׁתִּיתוֹ,²⁷¹ מְשֻׁךְ יָדוֹ אֶת לְצִצִּים וְהַשְּׂרִים, מִשְׁכּוֹ אֶת יָדֵיהֶם מְעִיסוֹק בְּעִנְיַיִנִי הַמְּדִינָה וּמִילוֹי תַּפְקִידֵיהֶם, וְתַחַת זֹאת הַתְּחַבְּרוֹ עִם לִיצִים²⁷²: (ו) כִּי קָרְבוֹ כְּתַנּוֹר לְבָם בְּאַרְבָּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִיוּ מְכִינִים מְאֻרְבִּים זֶה לָזֶה, כְּמוֹ שְׂאוּפָה מְכִין תַּנּוֹר כְּדִי לְאֻפּוֹת בּוֹ,²⁷³ כָּל הַלִּילָה יִשָּׁן אִפְהֶם בְּקָר הוּא בְּעָר כָּאֵשׁ לְהִבָּה הָאוּפָה יִשָּׁן בְּלִילָה וּבְבוֹקֵר הוּא מִיד מְדַלֵּק אֶת הַלְּהַבָּה בְּתַנּוֹר כְּדִי לְחַמֵּם אוֹתָהּ וּלְהַכִּין אוֹתָהּ לְאֲפִייה, וְכִדְרַק הִיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נַחִים מִחֻטָּאִיהֶם רַק בְּמִשְׁךְ זִמּוֹן קֶצֶר, וּמִיד כִּשְׁהִיוּ יְכוּלִים לְחַזֹּר לְמַעֲשֵׂיהֶם (כְּמוֹ שֶׁהָאוּפָה מְדַלֵּק אֶת הַתַּנּוֹר מִיד בְּבוֹקֵר) הֵם הִיוּ חוֹזְרִים וְחוּטָאִים²⁷⁴: (ז) כָּלֵם יַחְמוּ בְּתַנּוֹר כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - הַיִּצֵר מִחֻמָּם אוֹתָם לְעִבְרָה,²⁷⁵ וְאַכְלוּ אֶת שְׂפִטֵיהֶם וְיִשְׂרָאֵל הִרְגוּ אֶת דֵּינִי הַסְּנֵהֲדֵרִין, כִּיוּן שֶׁהַדֵּינִים הִיוּ מוּחִים בָּהֶם עַל חֻטָּאִיהֶם,²⁷⁶ כָּל מְלֻכֵיהֶם נִפְלוּ בְּגַלְל שְׁבִנֵי יִשְׂרָאֵל חֻטָּאוֹ וְהִרְגוּ אֶת דֵּינִי הַסְּנֵהֲדֵרִין, מְלֻכֵי יִשְׂרָאֵל נִפְלוּ זֶה אַחֵר זֶה (כְּפִי שְׂמִסּוּפֵר בְּסִפְרֵ מְלָכִים שֶׁמֵרְדוּ בְּהִרְבָּה מִמְּלֻכֵי יִשְׂרָאֵל וּרְצַחוּ אוֹתָם אוּ שֶׁנִּהְרְגוּ עַל יְדֵי הָאוֹיְבִים),²⁷⁷ אִין קָרָא בָהֶם אֱלִי וּבְכָל זֹאת אִין מִי שִׁיקְרָא לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחַזֹּר אֲלֵי²⁷⁸: (ח) אֲפָרִים בְּעַמִּים הוּא יִתְבּוֹלֵל תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל הַתְּעַרְבּוּ בֵּין תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת בְּבַל וּלְמַדּוֹ מִמְּעִשֵׂיהֶם,²⁷⁹ אֲפָרִים הִיָּה עֲגָה בְּלִי הַפּוֹכָה דִּימוֹי נוֹסֵף לְמַעֲשֵׂי תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל הִיא לְעוֹגָה שְׁנֵאֲפִית וְלֹא הוֹפְכִים אוֹתָהּ: כֶּשֶׂם שֶׁעוֹגָה שְׁנֵאֲפִית נִשְׂרַפַת בְּמִקּוֹם אֶחָד וְאִינָה נֵאֲפִית בְּמִקּוֹם אַחֵר בְּמִקְרָה וְלֹא הוֹפְכִים אוֹתָהּ, כִּדְרַק (כְּמוֹ אָדָם שֶׁאִינוֹ הוֹפֵךְ אֶת הָעוֹגָה הַנֵּאֲפִית) גַּם תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל לֹא חֲשַׁבוּ מַה יִּהְיוּ תּוֹצְאוֹת מְעִשֵׂיהֶם²⁸⁰: (ט) אֲכָלוּ זָרִים כַּחֹזֵ וְהוּא לֹא יָדַע הָאוֹיֵב לְקַח חֲלָקֵי אֶרֶץ מְאֻרְצָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְעַם יִשְׂרָאֵל לֹא הִיָּה יְכוּל לְהַגִּיב עַל כִּדְרַק מְרֻב חוֹלְשָׁה עַד שֶׁחוֹסֵר הַתְּגוּבָה שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל נִחְשַׁב כְּאִילוֹ שֶׁהוּא לֹא יָדַע עַל כִּדְרַק, גַּם שִׁיבָה זָרְקָה בּוֹ וְהוּא לֹא יָדַע עַם יִשְׂרָאֵל הִיָּה חֲלָשׁ וְחוֹסֵר כַּח כְּמוֹ אָדָם זָקֵן, אֲךָ עַם יִשְׂרָאֵל אִפְּלוֹ לֹא שֵׁם לֵב

²⁷⁰ מצודות. רד"ק: הכוונה היא שבני ישראל בוערים בחום הניאוף כמו בשעת הסקת התנור.
²⁷¹ מצודות. רש"י: חמת היין היא חו היין. מהר"י קרא: הכוונה היא ליום בו מונה ירבעם למלך, שריו השתכרו. מלבי"ם: הכוונה היא ליום המרידה במלך, והנביא אומר שהמרידות שהיו במלכים הוא אחד הגורמים למפלת עם ישראל. כך מפרש המלבי"ם את כל הפסוקים הבאים בעניין המרידה.
²⁷² מצודות. רש"י: המלך התחבר עם ליצים במקום להתחבר עם כשרים.
²⁷³ מצודות. רד"ק: הכוונה היא שלב בני ישראל היה בוער כתנור, והם קירבו את המעשים הרעים לליבם, על ידי שהיו חושבים רבות כיצד לעשות את מעשיהם.
²⁷⁴ מצודות. א"ע: בניגוד לאופה שלפחות מנצל את הלילה לשינה, הם היו חושבים כל הלילה מה לעשות במעשיהם הרעים בבוקר.
²⁷⁵ מצודות.
²⁷⁶ מצודות. רד"ק: כאן מתואר העונש שיבוא על השופטים שהיו שופטים רק את החלשים והיו מפחדים מלשפוט את החזקים.
²⁷⁷ מצודות.
²⁷⁸ מצודות. רש"י: המלכים נפלו מכיוון שאין מי שקורא אליי. רד"ק הוסיף פירוש נוסף שלמרות שהמלכים ראו שהם נופלים בזה אחר זה, בכל זאת הם לא חזרו אל ה'.
²⁷⁹ מצודות. א"ע: הכוונה היא לקריאת ממשלת ישראל מהעמים האחרים לבוא אליהם לעזרה.
²⁸⁰ מצודות. א"ע: הכוונה כאן היא לעונש שיבוא על ישראל, כמו שעושה נשרפת אם לא הופכים אותה.
²⁸¹ מצודות. רש"י: הכוונה היא לזמנו של יהואחז. א"ע: הכוונה היא לשוחד שהיו נותנים לאשור. מהר"י קרא: והוא לא ידע הכוונה היא שבכל זאת עם ישראל לא ידע את ה'.

לכך²⁸²: (י) וְעֵנָה גְאוֹן יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו עִם יִשְׂרָאֵל יֵרָאֵה שֶׁהוּא יֵרֵד מִהַמְדָּרְגָה הַגְּבוּהָה בַּהּ הִיָּה לִפְנֵי הַחֹטָא,²⁸³ וְלֹא שָׁבוּ אֶל יְקוֹק אֱלֹהֵיהֶם וּלְמִרְוֹת שְׁבִנֵי יִשְׂרָאֵל רָאוּ שֶׁהֵם יֵרְדוּ מִמְדָּרְגַתֶּם הַגְּבוּהָה בּוּ הָיוּ לִפְנֵי שַׁחֲטָאוֹ, הֵם לֹא חָזְרוּ לְעַבְדּוֹ אֶת ה',²⁸⁴ וְלֹא בִקְשָׁהוּ בְּכָל זֹאת וּלְמִרְוֹת הַפּוֹרְעֻנוּיֹת שֶׁבָאוּ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הֵם לֹא חָזְרוּ לְבַקֵּשׁ אֶת ה'²⁸⁵: (יא) וַיְהִי אֶפְרַיִם בְּיוֹנָה פּוֹתָה אֵין לֵב מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל הַתְּנַהֲגָה כְּמוֹ יוֹנָה פּוֹתָה שְׂאִין לָהּ לֵב לְרֵאוֹת מָה טוֹב לָהּ וּמָה רַע לָהּ, כִּשֶׁם שֶׁהַיּוֹנָה יוֹרֶדֶת לְאֹכֹל זְרַעִים מִמְּלֻכּוֹדוֹת שֶׁטְּמֵנוּ בַּהּ בְּנֵי הָאָדָם, לְמִרְוֹת שֶׁהַדָּבָר יוֹבִיל לְלִכְיֻדָתָהּ, כִּךְ מִמְּלַכַת יִשְׂרָאֵל פָּנוּ לְעִזְרַת הָעַמִּים שֶׁיִּצְיְלוּ אוֹתָהּ לְלֹא שֶׁתְּצַמַח מִכֶּךְ כָּל תּוֹעֵלֶת,²⁸⁶ מִצָּרִים קָרְאוּ אֲשׁוֹר הִלְכּוּ מִמְּלַכַת יִשְׂרָאֵל פְּנֵתָה אֶל מִצְרַיִם כְּדֵי שֶׁמִּצְרַיִם תַּעֲזוּר לָהּ וְהִלְכָה אֶל אֲשׁוֹר כְּדֵי שֶׁאֲשׁוֹר תַּעֲזוּר לָהּ, אִךְ הַדָּבָר לֹא הוֹעִיל²⁸⁷: (יב) כַּאֲשֶׁר יִלְכּוּ כַּאֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל יִלְכּוּ לְאֲשׁוֹר וּמִצְרַיִם כְּדֵי לְבַקֵּשׁ מֵהֶם עֲזָרָה,²⁸⁸ אֶפְרַיִם עָלֵיהֶם רָשָׁתִי אֲנִי (ה') אֶפְרוּשׁ עֲלֵיהֶם תְּהִיָּה לַעַם יִשְׂרָאֵל לְמַכְשׁוֹל,²⁸⁹ בְּעוֹף הַשָּׁמַיִם אוֹרִידִם כְּמוֹ שְׁעוֹף שֶׁנִּלְכְּדוּ בְּרֵשֶׁת שֶׁל צִיִּידִים יוֹרֵד לְמַטָּה לְאַרְץ, כִּךְ אֲנִי (ה') אֲכַשִּׁיל אֶת יִשְׂרָאֵל,²⁹⁰ אִיִּסְרָם בְּשִׁמְעַ לְעֵדְתָם אֲנִי (ה') אִיִּסַר אֶת עַם יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁהֵם שָׁמְעוּ שֶׁאֲעַשֶׂה כִּךְ בְּשַׁעַת שֶׁנֶּאֱמַרְוּ דְבַרֵי הַבְּרַכָּה וְהַקְּלָלָה לְדוֹר הַמְּדַבֵּר²⁹¹: (יג) אוֹי לָהֶם כִּי נִדְּדוּ מִמְּוִנֵי אוֹי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיּוֹת וְהֵם נִדְּדוּ מִמְּוִנֵי (מַה'), הַיּוֹת וְהֵם עֲזָבוּ אוֹתִי,²⁹² שׂוֹד לָהֶם כִּי פָּשְׁעוּ בִּי הַשּׁוֹדֵד יָבֹא עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכִּיּוּן שֶׁהֵם פָּשְׁעוּ בִּי. הַכּוּוֹנָה הִיא לְאֲשׁוֹר,²⁹³ וְאֲנֹכִי אֶפְרַיִם אֲנִי (ה') רְצִיתִי לְפַדּוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִצָּרָתָם,²⁹⁴ וְהִמָּה דְבָרוּ עָלַי כְּזָבִים אִךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמָרוּ עֲלַי דְּבַרֵי כֹזֵב וְאֲמָרוּ שֶׁאֲנִי מִשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם, וְלִכֵּן הִסְרַתִּי אֶת הַשְּׁגַחַתִּי מֵהֶם²⁹⁵: (יד) וְלֹא זָעַקוּ אֵלַי בְּלִבָּם כִּי יִלְלוּ עַל מִשְׁכַּבּוֹתָם כַּאֲשֶׁר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הוֹלְכִים לִישׁוֹן וּבוֹכִים עַל צָרָתָם, הֵם אֵינֶם זוֹעֲקִים אֵלַי (אֵל ה') וּמִבְּקָשִׁים מִמֶּנִּי לְגֹאֹל אוֹתָם,²⁹⁶ עַל דָּגְן וְתִירוֹשׁ יִתְגַּזְּרוּ בְּגִלְלַת הַחִסְרוֹן שֶׁל הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ בְּאַרְצָם, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים עֲצָמָם גְּרִים וְהוֹלְכִים לְגוֹר בְּאַרְצוֹת אַחֲרוֹת בְּמִקּוֹם לְחִזּוֹר בְּתִשׁוּבָה,²⁹⁷ יִסְרוּ בִּי וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל סָרִים מִמֶּנִּי (מַה') וּמוֹרִידִים בִּי²⁹⁸: (טו) וְאֲנִי יִסְרַתִּי חֲזֻקָתִי

²⁸² מצודות. רד"ק: לעת זקנותו האדם חוזר בתשובה בגלל שהוא רואה את חולשתו ומבין שסופו קרב, ועם ישראל, עם כי נחלש בימי פקח, וחולשתו דומה לאדם זקן, בכל זאת לא חזר בתשובה.

²⁸³ מצודות. רש"י: הכוונה היא שדבר זה כבר קרה.

²⁸⁴ מצודות.

²⁸⁵ מצודות.

²⁸⁶ מצודות. מהר"י קרא: היונים הם העופות הכי טפשים היות והם העופות היחידים שכאשר נוטלים את בניהם מהקן, הם בכל זאת חוזרים אל הקן. כך הרכו בני ישראל אל מצרים ואשור שהרעו ביותר לעם ישראל.

²⁸⁷ מצודות. רש"י מדגיש שמצרים בכלל הייתה מרעה לישראל לאורך השנים ודווקא אליה פנו בני ישראל.

²⁸⁸ מצודות.

²⁸⁹ מצודות.

²⁹⁰ מצודות. רש"י הוסיף פירוש נוסף: כמו שעופות כמו נשר ונץ מורידים את העופות, כך ה' יוריד את בני ישראל במצרים על ידי נבוכדנצר.

²⁹¹ מצודות. רש"י: הכוונה היא שה' ייסר את בני ישראל כמו שהשמיע לעדתם ע"י ירמיה הנביא. כמו"כ פירש רש"י עפ"י מנחם שהכוונה היא ללשון של קשר.

²⁹² מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא שהם יילכו בגלות.

²⁹³ מצודות.

²⁹⁴ מצודות.

²⁹⁵ מצודות + רד"ק. רש"י: הכוונה היא שעם ישראל אמר לירמיה שהוא אומר שקרים בכך שהוא אומר שתבוא פורענות על עם ישראל. א"ע: בני ישראל היו אומרים שה' רוצה רק להרע להם.

²⁹⁶ מצודות. רש"י: בגלל חטאיהם תבוא עליהם יללה.

²⁹⁷ מצודות.

זְרוּעֵתֶם כאשר אני (ה') קשרתי את הזרועות של בני ישראל וכך חיזקתי אותם (הקשירה היא סמל לחיזוק),²⁹⁹ וְאֵלֵי יִחְשְׁבוּ רָע (גם כאשר חיזקתי את ידי בני ישראל) הם חשוב עליי דברים רעים ואמרו שהכל בא על דרך מקרה. ה' אומר שבין כאשר באה על בני ישראל צרה ובין כאשר באה עליהם טובה, הם אף פעם לא מבינים שהכל בא מאת ה'³⁰⁰: (טז) יִשׁוּבוּ לֹא עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵינֶם חוֹזְרִים לְעֵלְיוֹן, לְה',³⁰¹ הָיוּ בְּקִשָּׁת רְמִיָּה ובכך היו בני ישראל כמו קשת המרמה את יורה החץ. כמו שקשת מרמה את יורה החץ על ידי שהיא שולחת את החץ למקום אחר מהכיוון אליו נורה החץ, כך בני ישראל מתכחשים לאמת ואינם תולים את מה שקרה להם בה',³⁰² יִפְּלוּ בַחֲרֵב שְׁרִיפָהּ מִזַּעַם לְשׁוֹנֵם ובגלל שהשרים מדברים דברי זעם ואומרים שלא הכל בא להם מאת ה', השרים יפלו בחרב האויב,³⁰³ זו לְעֵגֶם בְּאַרְצָן מִצְרַיִם אפילו בארץ מצרים היו לועגים על בני ישראל שירדו למצרים למרות האיסור על כך, והיו המצרים אומרים שהירידה למצרים לא תועיל לבני ישראל ושהיא רק יביא גם על המצרים את הפורענויות.³⁰⁴

הושע פרק ח

(א) אֵל חֶכֶד שִׁפָּר (ה' אומר להושע)³⁰⁵ שים בחיך שלך שופר, תקרא בקול גדול כאילו שיש שופר בתוך החיך שלך,³⁰⁶ בְּנֶשֶׁר עַל בַּיִת יִקְוֶה ותתריע שהאויב יבוא על בית המקדש ויחריב אותו, כמו שהנשר דואה,³⁰⁷ יַעַן עָבְרוּ בְרִיתִי וְעַל תּוֹרָתִי פָּשְׁעוּ (הסיבה שהאויב יבוא ויחריב את בית המקדש היא) בגלל שבני ישראל עברו על הברית שכרתו עם ה' ובגלל שהם מרדו בדברים הכתובים בתורה³⁰⁸: (ב) לִי יִזְעָקוּ אֱלֹהֵי יַדְעֹנָד יִשְׂרָאֵל היה ראוי שבני ישראל יזעקו אליי (אל ה') ויאמרו 'ה' אלוקי ישראל, אנחנו יודעים שאתה הוא המשגיח והמרחם עלינו'³⁰⁹: (ג) זָנַח יִשְׂרָאֵל טוֹב אך במקום לפנות אליי (אל ה') ישראל זנחו את עשיית הטוב,³¹⁰ אוֹיֵב יִרְדְּפוּ וכעונש על עזיבת הטוב, האויב ירדוף אחרי בני ישראל³¹¹: (ד) הֵם הַמְּלִיכּוֹ וְלֹא מִמְּנֵי עם ישראל המליך על עצמו מלכים בלי לשאול את פי ה'. חוץ מהמלכת ירבעם ויהוא שנעשו על

²⁹⁸ מצודות. רש"י: המגורות של הדגן, מחסני הדגן המלאים הם שמאפשרים לעם ישראל למרוד בה'. א"ע: פירוש מגורות היא מלשון התחברות שהיו מתחברים יחד כדי לאכול דגן. פירוש הפסוק לפי פירושו הוא שביום היו בני ישראל מתאספים כדי לאכול ולשתות ולדבר סרה אל ה' ובלילה לא היו פונים אל ה'. רד"ק: כאשר יבוא בעיר משלוח של דגן, כולם יתאספו אליו כדי לנסות לקנות ממנו ואעפ"כ לא יפנו אל ה'.
²⁹⁹ מצודות. רש"י: הכוונה היא כאשר ה' רצה לחזק את בני ישראל לחזור בתשובה ע"י הנביאים. א"ע: ה' אומר שמטרת הייסורים הייתה לחזק את בני" לחזור בתשובה.
³⁰⁰ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא שהיו אומרים שנבואות הפורענות של ירמיה הם דברי שקר.
³⁰¹ מצודות. רש"י: בני ישראל חוזרים למי שלא יועיל להם, למצרים.
³⁰² מצודות. א"ע: בני" חזרו אל מצרים לא כדי שהדבר יועיל להם, אלא כדי להלשין עם השרים שלהם.
³⁰³ מצודות.
³⁰⁴ רש"י. מצודות: חוסר האמונה היה עוד כשבני ישראל היו במצרים.
³⁰⁵ רש"י.
³⁰⁶ מצודות.
³⁰⁷ מצודות. רש"י: ה' מצווה את הנביא לקרוא לאויבים כדי לבוא ולהחריב את ביהמ"ק. א"ע: הציווי הוא על הנביא שידאה כנשר אל ביהמ"ק.
³⁰⁸ מצודות.
³⁰⁹ מצודות. רש"י: הכוונה היא שבני" באמת יזעקו אל ה' כאשר תבוא עליהם רעה.
³¹⁰ מצודות. מהר"י קרא: טוב היינו ה'.
³¹¹ מצודות.

פי ה', שאר מלכי ישראל הומלכו ללא שאלת ה',³¹² הַשִּׁירוּ וְלֹא יִדְעֵתִי וְכֵן מִיִּנוּ יִשְׂרָאֵל עַל עֲצָמָם שְׂרִים בְּלִי שִׁידַעְתִּי עַל כֵּךְ,³¹³ כִּסְפָם וְזִהְבָם עָשׂוּ לָהֶם עֲצָבִים הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב הֵרַב שֶׁהָיָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל גֶּרֶם לְכַךְ שֶׁהֵם יַעֲשׂוּ פְסָלִים וְעַבְדוּתָהּ זָרָה עִם הַכֶּסֶף,³¹⁴ לְמַעַן יִפְרֹת וּמִמִּילָא, עֲשִׂיית הַפְּסָלִים מֵהַכֶּסֶף וְהַזָּהָב הָיָה סִיבָה לְכַךְ שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם יוֹתֵר כֶּסֶף וְזָהָב, וְהָאוֹיֵב יִקַּח אֶת הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב.³¹⁵ (ה) זָנַח עֲגֹלָךְ שְׁמֶרֶן חָרָה אִפִּי בָּם שׁוֹמְרוֹן: הֵעֱגַל שְׁעַבְדָת אֱלֹהֵי בֵּית אֵל (הֵעֱגַל שֶׁל יִרְבַּעַם) זָנַח אוֹתָךְ וְלֹא עֲזַר לְךָ בְּשַׁעַה שְׂאֵנִי (ה') הוֹצֵאתִי אֶת כַּעֲסִי וְהִעֲנַשְׁתִּי אֶת אֲנָשֶׁיךָ,³¹⁶ עַד מָתִי לֹא יוֹכְלוּ נִקְוֶן עַד מָתִי לֹא יוֹכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְנִקְוֹת אֶת עֲצָמוֹן מֵהַחֲטָא שֶׁל עֲשִׂיית הֵעֱגָלִים? הֲרִי הֵם כִּבְר מְזֻמָּן רָאוּ שְׂאִין מִמֶּשׁ בַּעֲגָלִים³¹⁷: (ו) כִּי מִיִּשְׂרָאֵל הֵעֱגַל הַזֶּה נַעֲשֶׂה עַל יַדֵּי אֲנָשִׁים מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹא עַל יַדֵּי מִלְּאָךְ,³¹⁸ וְהוּא הֵעֱגַל נַעֲשֶׂה עַל יַדֵּי אוֹמֵן וְלֹא עַל יַדֵּי מִלְּאָכִים, וְלֹא נַעֲשֶׂה עַל יַדֵּי נֶס, וְלִכְּן אֵין הוּא אֱלֹהִים, אֲלֵא הוּא כֶּשֶׁאֵר הַחֲפָצִים הַדּוֹמְמִים הַקִּיִּימִים בַּעֲלוֹם,³¹⁹ חָרַשׁ עָשָׂהוּ וְלֹא אֱלֹהִים הוּא אוֹמֵן שֶׁנִּקְרָא "חֲרָשׁ" הוּא שֶׁעָשָׂה אֶת הֵעֱגַל וְהֵעֱגַל לֹא נַעֲשֶׂה עַל יַדֵּי אֱלֹהִים,³²⁰ כִּי שְׂבָבִים יִהְיֶה עֲגֹל שְׁמֶרֶן וּבִסוּף יִתְבַּרֵּר שֶׁעֲגַל זֶה אֵינוֹ אֱלֹהֵי עַל יַדֵּי שֶׁהָאוֹיֵב יִשְׁבֹּר אֶת הֵעֱגַל לְחַתִּיכוֹת קִטְנוֹת³²¹: (ז) כִּי רוּחַ יִזְרְעוּ וְסוּפְתָהּ יִקְצְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יִזְרְעוּ רוּחַ וְיִקְצְרוּ אֶת הַסּוּפָה. הַנְּבִיא מַדְמָה אֶת הַעוֹנֵשׁ שִׁיבּוֹא עַל עַם יִשְׂרָאֵל כְּסִיבָה וְתוֹצֵאָה: כְּמוֹ שְׂאֵדָם זֹרַע אֶת מָה שֶׁהוּא קוֹצֵר, כֵּךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקְצְרוּ אֶת הַפְּרוֹעֲנוֹת בְּכַךְ שֶׁהֵם זֹרְעוּ "רוּחַ", כְּלוֹמֵר עֲבָדוּ לְעַבְדוּתָהּ זָרָה שְׂאִין בּוֹ מִמֶּשׁ,³²² קָמָה אֵין לוֹ כְּעוֹנֵשׁ עַל חֲטָאֵיהֶם, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִצְלִיחוּ לְקַצֹּר אֶת הַקָּמָה. הַקָּמָה הִיא אֲגוּדַת שִׁיבּוּלִים (וַיֵּשׁ כַּאֲן מִידָה כִּנְגַד מִידָה: כְּמוֹ שֶׁהַנְּבִיא מַדְמָה אֶת הַחֲטָא שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִזְרִיעַת דְּבַר שְׂאִין בּוֹ מִמֶּשׁ, כֵּךְ עוֹנֵשׁ יִהְיֶה בְּכַךְ שֶׁהֵם לֹא יִקְצְרוּ שִׁיבּוּלִים),³²³ צָמַח בְּלִי יַעֲשֶׂה קָמַח וְגַם הַמַּעַט שִׁיִּצְמַח בְּשִׂדוֹת יִשְׂרָאֵל, לֹא נִיתֵן יִהְיֶה לְהַכִּין מִמֶּנּוּ קָמַח,³²⁴ אוֹלֵי יַעֲשֶׂה זָרִים יִבְלְעוּהוּ וְאֵם בְּכָל זֹאת יִהְיֶה נִיתֵן לְטַחוֹן מַעַט קָמַח מֵהַתְּבוּאָה שִׁיִּצְמִיחוּ שְׂדוֹת יִשְׂרָאֵל, הָאוֹיֵב יֹאכַל אֶת כָּל הַקָּמַח, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יוֹכְלוּ לִיהַנּוֹת מִמֶּנּוּ³²⁵: (ח) נִבְלַע יִשְׂרָאֵל עִם יִשְׂרָאֵל הוֹשַׁח,³²⁶ עָתָה הָיוּ בְּגוֹיִם

³¹² מצודות. לפי הא"ע ורד"ק גם ירבעם לא הומלך עפ"י ה' שהרי בני"י לא ידעו את דברי הנבואה של אחיה, והרד"ק מוסיף שבני ישראל היו צריכים גם להוריד את ירבעם ממלכותו לאחר שעשה את העגלים, שהרי נבואת אחיה הייתה בתנאי שירבעם יעשה את הישר בעיני ה'. מלבי"ם: שני המלכים שלא כתוב עליהם שהם עבדו ע"ז: שלום בן יבש והושע בן אלה הוסיפו ממלכותם ע"י ישראל.

³¹³ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא שבני"י הוסיפו מעצמם מלך זה ומינו במקומו מלך אחר.
³¹⁴ מצודות. מלבי"ם: תושבי ממלכת ישראל היו צריכים להכין מהכסף שלהם את הע"ז מכיוון שמלכים אלה לא בנו את הע"ז מכספם.

³¹⁵ מצודות. רד"ק הוסיף פירוש נוסף שהכוונה היא שעם ישראל עצמו ייכרת.
³¹⁶ מצודות + רד"ק. רש"י: ה' זנח את שומרון בגלל העגלים שהם עשו. פירוש נוסף שכתב הרד"ק הוא שהעגל עצמו התרחק מישראל בשעה שעלה מלך אשור ושביר את העגלים. מלבי"ם: מעכשיו ה' כועס על התושבים עצמם. עד עכשיו ה' כעס על המלכים, אך המלכים הפסיקו לעבוד ע"ז, ועכשיו הע"ז נעשית ע"י תושבים.
³¹⁷ מצודות.

³¹⁸ מצודות. רד"ק: עבודת העגל היא סוג עבודה זרה שהומצאה על ידי ישראל ולא על ידי אומות העולם.
³¹⁹ מצודות. רש"י הוסיף פירוש נוסף שהכוונה היא שגם עגל זה נעשה על ידי ישראל כמו העגל הראשון.
³²⁰ מצודות.

³²¹ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא שהעגל יישרף. מלבי"ם: הכוונה היא שבני"י עובדים את הע"ז מצד שובבות והפקרות.

³²² מצודות. רד"ק: הסופה שיקצרו מורה לא רק שלא תהיה כל תועלת מהזריעה, אלא שגם יגיע נזק מכך.
³²³ מצודות. רש"י: הכוונה היא לכל המעשים ולא רק לזריעה.

³²⁴ מצודות.
³²⁵ מצודות. מלבי"ם כל הפסוק הזה הוא משל והנמשל הוא בפסוק הבא שזרים בלעו את ישראל.
³²⁶ מצודות. רד"ק: הגוים יבלעו את כל טובם של ישראל.

כְּכֹלֵי אֵין חֶפְזָן בּוּ ועכשיו היו בני ישראל לבזו בעיני העמים, כמו כלי שאין בו יותר צורך והאדם משליך את הכלי מביתו³²⁷: **(ט) כִּי הִמָּה עָלוּ אֲשׁוּר** כיוון שבני ישראל עלו אל אשור כדי לבקש מהם את עזרתם,³²⁸ **פָּרָא בּוּדָד לּוּ** ובני ישראל דומים בכך לפרא, לחמור הבר. כשם שחמור הבר הולך בודד בלא כיוון מוגדר ובלא מנהיג, כך בני ישראל עושים את מעשיהם ופונים אל הגויים ללא כל תועלת,³²⁹ **אֶפְרַיִם הִתְנַו אֲהָבִים** ותושבי ממלכת ישראל נתנו לאשור אתנו, שוחד, כדרך האוהבים שנתנים שוחד זה לזה, כדי שאשור יבוא להציל אותם³³⁰: **(י) גַם כִּי יִתְנּוּ בְּגוֹיִם עֲתָה אֶקְבָּצֵם** למרות שבני ישראל משחדים את העמים האחרים, אני (ה') אקבץ בקרוב את אותם עמים כדי שהם יילחמו עם ישראל,³³¹ **וַיַּחֲלוּ מְעַט מִמִּשְׁאֵא מֶלֶךְ שָׂרִים** ובקרוב ישראל ירעדו מהמשא של מלך אשור ומשריו³³²: **(יא) כִּי הִרְבָּה אֶפְרַיִם מְזַבְּחֹת לַחֲטָא** (הסיבה שאעניש את עם ישראל היא) מכיוון שעם ישראל בנה הרבה מזבחות כדי לחטוא בהם ולהקריב בהם קרבנות לעבודה זרה,³³³ **הֵיוּ לוֹ מְזַבְּחֹת לַחֲטָא** וזאת למרות שהיה לעם ישראל הרבה מזבחות שאבותיו כבר בנו, אך הם מרוב התלהבות לעבוד עבודה זרה הוסיפו ובנו עוד מזבחות³³⁴: **(יב) אֶכְתֹּב לוֹ רִבִּי תוֹרָתִי** אני (ה') כאילו כותב לישראל את דברי תורתך, על ידי שאני שולח את הנביאים כדי להוכיח את עם ישראל,³³⁵ **כְּמוֹ זֶרֶךְ נְחֹשֶׁבֶת** אך דברי התורה ותוכחת הנביאים נחשבים לזרים בעיני עם ישראל ואינם מתייחסים לדברי התורה³³⁶: **(יג) זָבַחִי הִבְהֵבִי יִזְבְּחוּ בִשָׂר וַיֹּאכְלוּ** (הנביא פונה עתה אל ממלכת יהודה שלמדה ממלכת ישראל לחטוא בעבודה זרה וסמכה על כך שלא יקרה לה דבר בגלל שהם היו מקריבים קרבנות בבית המקדש) הקרבנות שאתם מקריבים לפניי ושורפים אותם על המזבח, היה עדיף לו הייתם שוחטים את הבהמות האלה ואוכלים את בשרם במקום להקריבם כקרבנות,³³⁷ **יִקְוֶה לֹא רָצֵם ה' אֵינוֹ** רוצה בקרבנות אלה (היות ואתם גם עובדים עבודה זרה),³³⁸ **עֲתָה יִזְכֹּר עֲוֹנֵם** בקרוב ה' יזכור את העוונות

³²⁷ מצודות + א"ע. רד"ק התלבט באיזה גויים מדובר, אם בעיני הגויים שבני ישראל הלכו לבקש את עזרתם, או בעיני הגויים שהם גלו לביניהם.

³²⁸ מצודות. רד"ק ניסה לבאר את לשון "עלו" וכתב מספר אפשרויות: א. הסתלקו מארצם והלכו לאשור. ב. עלייה ממש. ג. באו. ד. עלו למקום בארץ ישראל שהוא גבוה יותר, כמו שמנחם עלה למקום גבוה יותר מהמקום בו היה כדי לשחד את מלך אשור. מלבי"ם: ישראל כל הזמן ניסו להחליף את בעלי בריתם: מצרים או אשור.

³²⁹ מצודות. א"ע: עצת ישראל לא הייתה אחת.

³³⁰ מצודות. תרגום תרגם שהכוונה היא שבני ישראל היו כמו תנים שהולך במדבר, כך ישראל הלכו לבקש להם עזרה מזרים.

³³¹ מצודות. רש"י: למרות שבני ישראל חטאו בכך שהם נתנו את השוחד לגויים, בכל זאת עתיד ה' לגאול את בני ישראל. מהר"י קרא: למרות שבני ישראל יעבדו את הע"ז של הגויים, בכ"ז ה' יגאל אותם.

³³² מצודות. רש"י: בגלות בני ישראל ייכנעו מעט ממשא המלך והשרים שאליהם הם גלו. מלבי"ם: אם המלכים והשרים של ישראל יפחדו מהנבואות שיבואו עליהם, ה' יגאל אותם.

³³³ מצודות.

³³⁴ א"ע. מצודות: הכוונה היא שהמזבחות הרבים מנעו מישראל לחזור בתשובה. מלבי"ם: המזבחות שבנו ישראל לשמים גרמו להם לחטוא, מכיוון שהם היו הורגים את כל מי שהיה מקריב עליהם קרבנות.

³³⁵ מצודות.

³³⁶ מצודות. רד"ק: כמו בימי יאשיהו שמצאו את הס"ת. כמו"כ פירש שהכוונה היא למצוות הרבות הכתובות בתורה. בפירוש נוסף כתב שהכוונה היא למצוות החשובות המוזכרות בתורה.

³³⁷ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא לקרבנות העולה שנסרפים על גבי המזבח ולקרבנות השלמים שנאכלים על ידי הבעלים, וה' אומר שהוא אינו רוצה בשני סוגי קרבנות אלה שמקריבים לפניי תושבי ממלכת יהודה מכיוון שהם חוטאים בע"ז. רד"ק: הנביא אומר שכל מטרת הקרבת הקרבנות בביהמ"ק הייתה רק כדי שהם יאכלו את הבשר, אך את הקרבנות שהיו מקריבים לשם עבודת אלוהים, היו מקריבים לע"ז. בהסבר מילת הבהבי כתב שהכוונה היא למתנות שהם חושבים שהם נותנים לה'.

³³⁸ מצודות.

של ממלכת יהודה ויעניש אותם עליהם,³³⁹ וַיִּפְקֹד חַטָּאוֹתָם ובקרוב ה' יזכור את החטאים של ממלכת יהודה (יש כאן כפילות על הצלע הקודם של הפסוק כדרך הנבואות),³⁴⁰ הֲמָה מְצָרִים יָשׁוּבוּ וכאשר יהודה תתחיל לגלות, הם ינסו לחזור למצרים:³⁴¹ (יד) וַיִּשְׁכַּח יִשְׂרָאֵל אֶת עֲשָׂהוּ וַיִּבֶן הַיְכָלוֹת כְּמוֹ שְׁתוּשְׁבֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל שִׁכְחוּ אֶת ה', ובנו היכלות כדי להקריב בהם עבודה זרה,³⁴² וַיְהוּדָה הִרְבָּה עָרִים בְּצִרּוֹת כִּד תוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִהוּדָה שִׁכְחוּ אֶת ה' ובנו ערים מבוצרות במקום לפנות אל ה',³⁴³ וְשָׁלַחְתִּי אֵשׁ בְּעָרָיו אֲנִי (ה') אשלח אש שתשרוף את עריו של יהודה,³⁴⁴ וְאֶכְלָה אֶרְמֹנֹתֶיהָ כְּמוֹ שֶׁהָאֵשׁ שְׁלִי (ש' ה') אכלה את הארמונות של תושבי ממלכת ישראל שבנו לשם עבודה זרה³⁴⁵:

הושע פרק ט

(א) אֵל תִּשְׁמַח יִשְׂרָאֵל הַנְּבִיא פוֹנֵה אֶל יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם: יִשְׂרָאֵל! אִין לַךְ מָה לְשִׁמוּחַ,³⁴⁶ אֵל גִּיל בְּעַמִּים יִשְׂרָאֵל! אִין לַךְ מָה לְשִׁמוּחַ כְּמוֹ הָעַמִּים הָאֲחֵרִים,³⁴⁷ כִּי זָנִיתָ מֵעַל אֱלֹהֶיךָ (הסיבה שאין לך מה לשמוח היא) בגלל שאתה סטית מעל אלוקיך, אתה עזבת את ה', וראוי שתצטער על כך בכל עת,³⁴⁸ אֶהְבֵּת אֶתְנָן עַל כָּל גְּרָנוֹת דָּגָן אֶהְבֵּת לְהַסְתוּבֵב בְּגִרְנוֹת כִּדִּי לְקַחַת מִשֶּׁם דָּגָן כְּשׁוֹחַד. בְּמִקוֹם לִפְנוֹת אֶל ה', פְּנִית אֶל הָאוֹמוֹת כִּדִּי לְקַחַת מֵהֶם עֲזָרָה (והנביא מדמה פנייה זו ללקיחת גִּדָן כשׁוֹחַד):³⁴⁹ (ב) גְּרָן וַיִּקֶּב לֹא יִרְעֶם ה' לֹא יִרְעָה לְיִשְׂרָאֵל תְּבוּאָה בְּגִרְנוֹת וַיִּין בִּיקְבִים, ה' לֹא יִיתֵן לְיִשְׂרָאֵל תְּבוּאָה וְעֵנְבִים לַיִּין,³⁵⁰ וְתִירוֹשׁ יִכְחַשׁ בָּהּ וְגַם הַיִּין יִפְסַק מִיִּשְׂרָאֵל (בצלע הפסוק הקודם הנביא דיבר על הענבים לַיִּין, וכאן דיבר על היין עצמו):³⁵¹ (ג) לֹא יִשְׁבוּ בְּאֶרֶץ יִקְוָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִשְׁבוּ בָאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַיּוֹת וְהֵם יִגְלוּ מִמֶּנָּה,³⁵² וְשָׁב אֶפְרַיִם מְצָרִים תוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל יִבְרָחוּ מִפְּנֵי הָאוֹיֵב וַיִּחְזְרוּ לְמִצְרַיִם,³⁵³ וּבְאֶשׁוֹר טָמְאוּ יֶאֱכְלוּ וְאֵלֶּה מִיִּשְׂרָאֵל שִׁיגְלוּ לְאֶשׁוֹר, יֶאֱכְלוּ שֶׁם מֵאֲכָלִים טְמֵאִים וּמֵאוֹסִים, מִכִּוּוֹן שִׁיחִיהָ לָהֶם קֶשֶׁה לְשִׁמּוֹר עַל הַמֵּאֲכָלִים שֶׁלָּהֶם

³³⁹ מצודות.

³⁴⁰ מצודות.

³⁴¹ מצודות. מהר"י קרא: יש בכך חטא היות והם לא ביקשו רשות מה' לחזור למצרים.

³⁴² מצודות. מהר"י קרא: ההיכלות היינו ערים מבוצרות ובגלל שישראל סמכו על ההיכלות שבנו, הם שכחו את

ה'.

³⁴³ מצודות.

³⁴⁴ מצודות.

³⁴⁵ מצודות.

³⁴⁶ מצודות.

³⁴⁷ מצודות. רש"י: ישראל אינו כשאר העמים, שהרי הוא קיבל תורה בניגוד לשאר העמים. מהר"י קרא: בניגוד לשאר האומות שלא סטים מהאל שלהם למרות שהם יודעים שאין בהם אמת, ואילו ישראל סטו מעל אל אמיתי. רד"ק: גם בשעת שמחה כמו חתונה, אין לך מה לשמוח, היות וסטית מעל אלוקיך.

³⁴⁸ מצודות.

³⁴⁹ מצודות. א"ע: אהבת לתת אתנן ושׁוֹחַד לְעַבּוּדֵי הַבַּעַל בְּמִקוֹם לֵה'. רד"ק: בשעה שה' נתן לישראל דגן, ישראל בגדו בו ומרדו בו.

³⁵⁰ מצודות. א"ע: זרים יקחו את הגורן והיקב. רד"ק נתן אפשרויות נוספות למחסור בגרנות ויקבים: מחלות או

ארבה.

³⁵¹ מצודות + רד"ק. א"ע: בישראל לא יכירו את ענבי היין.

³⁵² מצודות.

³⁵³ מצודות.

בנקיות³⁵⁴: (ד) לא יִסְכּוּ לִיקָןִּי יִן תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִהוּדָה לֹא יִנְסְכוּ, יִשְׁכּוּ, לֹה' יִין. אחת מהעבודות במקדש הייתה ניסוך היין. בהזדמנויות שונות (כמו בהקרבת חלק מהקרבת) היו שופכים יין לתוך צינור שהיה על גבי המזבח, והנביא אומר שכתוצאה מחטאי תושבי ממלכת יהודה, ניסוך יין זה ייפסק,³⁵⁵ וְלֹא יַעֲרְבוּ לוֹ נִיסוּךְ הַיַּיִן שֶׁל תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִהוּדָה לֹא יִהְיֶה עִרְבָה לֹה',³⁵⁶ זְבַחֵיהֶם כָּלֶחֶם אוֹנִים לָהֶם הַקִּרְבָּנוֹת שֶׁמְקַרְבִּים תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִהוּדָה דּוֹמִים לֶלֶחֶם גּוֹזֵל,³⁵⁷ כָּל אֲכָלִיו יִטְמָאוּ מִי שֶׁאוֹכֵל לֶחֶם גּוֹזֵל מִטְמֵא וּמִתְעַב אֶת נַפְשׁוֹ, (והקרבת) שהיו מקריבים תושבי ממלכת יהודה היו דומים בעיני ה' ללחם גזול,³⁵⁸ כִּי לֶחֶם לְנַפְשָׁם לֹא יָבוֹא בֵּית יִקְוֶה הִיָּה עֵדִיף שֶׁהַקִּרְבָּנוֹת שֶׁמְקַרְבִּים תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִהוּדָה הֵיוּ נֹאכְלִים עַל יָדֵי עֶצְמוֹן בְּמִקּוֹם לִהְיוֹת מוֹקְרִיבִים כַּקִּרְבָּנוֹת לִפְנֵי ה',³⁵⁹ (ה) מַה תַּעֲשׂוּ לְיוֹם מוֹעֵד מַה תַּעֲשׂוּ בַיּוֹם שֶׁהִי יִפְרַע מִכֶּם עַל חֲטֵאֵיכֶם,³⁶⁰ וְלַיּוֹם חָג יִקְוֶה (מה תעשו) ביום שהוא יום חג לה', וביום זה ה' ישחט ויהרוג בכס (צלע זה חוזר על צלע הפסוק הקודם כדרך הנבואות)³⁶¹: (ו) כִּי הִנֵּה הֵלְכוּ מִשֹּׁד מִצְרַיִם תִּקְבְּצֵם כֹּאֲשֶׁר בָּנִי יִשְׂרָאֵל יִגְלוּ מֵאַרְצָם מִפְּנֵי הַשּׁוֹד שִׁיבֹא וַיִּגְלֶה אוֹתָם, תִּהְיֶה קְבוּצָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁתֵּלֵךְ אֶל מִצְרַיִם (יִוַּחֲנוּ בֶן קָרַח וְסִיעֵתוֹ),³⁶² מִן תִּקְבְּרֵם קְבוּצָה זוֹ תִּמּוֹת בְּמִקּוֹם שֶׁנִּקְרָא "מוֹף" שֶׁנִּמְצָא בְּאַרְץ מִצְרַיִם,³⁶³ מִחֲמַד לְכִסְפָּם הַמְּקוֹמוֹת הַמוֹגְנִים בָּהֶם הֵיוּ תּוֹשְׁבֵי יִהוּדָה מַחְבִּיאיִם אֶת כִּסְפָם,³⁶⁴ קְמוּשׁ יִירָשֶׁם (במקומות המוגנים שם היו תושבי יהודה מחביאים את כספם) יעלו קוצים. לאחר הגלות, כשכבר לא יהיו תושבי יהודה בארצם, הארץ תהיה שוממה עד שאפילו במקומות המוגנים ביותר בהם היו מחביאים את כספם, יעלו קוצים,³⁶⁵ חוֹתַּת בְּאֵהָלֵיהֶם וְכֵן יַעֲלוּ קוֹצִים בְּאוֹהֵלִים שֶׁל תּוֹשְׁבֵי יִהוּדָה מְרֹב חוֹרְבָן וְשִׁמְמָה שִׁיחֵיו בְּאַרְץ לֹאחֵר גְּלוֹתָם³⁶⁶: (ז) בָּאוּ יָמֵי הַפְּקָדָה בָּאוּ יָמֵי הַשְּׁלֵם יִדְעוּ יִשְׂרָאֵל עַכְשֵׁי יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים לִדְעַת שֶׁבָאוּ יָמֵי זִיכְרוֹן חֲטֵאֵיהֶם וַיִּמֵּי הַתְּשׁוּלִים עַל חֲטֵאֵיהֶם,³⁶⁷ אֲוִיל הַנְּבִיא כֹּאֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל יִיעֲנֶשׂוּ, הֵם יִבְיִנוּ שֶׁנְּבִיאֵי הַשֶּׁקֶר שִׁיקְרוּ,³⁶⁸ מִשְׁגַּע אִישׁ הָרוּחַ וַיִּתְבַּרֵּר שֶׁנְּבִיאֵי הַשֶּׁקֶר שִׁישְׂרָאֵל חֲשָׁבוּ שֶׁהוּא מֵלֵא בְרוּחַ נְבוּאָה מִשְׁקֶר (יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודם),³⁶⁹ עַל רֵב עֹנֵף וְרֵבָה מִשְׁטֵמָה בְּגִלְל שֶׁחֲטַאתֶם הִרְבַּה, הִי

³⁵⁴ מצודות. א"ע: העונש כאן הוא מידה כנגד מידה משום שבארץ ישראל הם היו אוכלים מאכלים טמאים על ידי שבמקום לתת את המאכלים לה' היו נותנים אותם לע"ז.

³⁵⁵ מצודות.

³⁵⁶ מצודות. אמנם לפי דבריו לכאורה משמע שצלע זה של הפסוק מסתיים במילים זבחים, כאשר הכוונה היא שהזבחים הם שאינם ערבים, אך הסברנו באופן שישתדר גם לפי בעל הטעמים.

³⁵⁷ מצודות. רש"י כתב פירוש נוסף שהכוונה היא ללחם של אבלים.

³⁵⁸ מצודות.

³⁵⁹ מצודות. רד"ק: הקרבן שיהודה מביאים למקדש הוא בשביל עצמם כדי לכפר להם, אך אין בכל תועלת משום שהם אינם חוזרים בתשובה.

³⁶⁰ מצודות.

³⁶¹ מצודות. מהר"י קרא: ליום שבו יחוגו וינועו כשיכור.

³⁶² מצודות. א"ע: מהפחד של השודדים שיבואו עליהם, הם יברחו למצרים. רד"ק: שוד הכוונה היא לכובד הרעב.

³⁶³ מצודות.

³⁶⁴ מצודות.

³⁶⁵ מצודות.

³⁶⁶ מצודות. רש"י בשם התרגום כתב שאין הכוונה לקוצים, אלא לחיות רעות.

³⁶⁷ מצודות.

³⁶⁸ מצודות. מלבי"ם: בני יבנו שדברי הנביאים הם דברי אמת, שעד עכשיו היו אומרים שהם משקרים.

³⁶⁹ מצודות.

נוטר עליך איבה³⁷⁰: (ח) צִפְּהָ אֶפְרַיִם עִם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְמַמְלַכְתּוֹ נְבִיאִים שְׂמֵת־נְבִיאִים לְהֵם בְּשֵׁם הָעֲבֹדָה זֶרָה שֶׁהֵם עֹשִׂים,³⁷¹ נְבִיא פֶחַ יִקְוֶשׁ עַל כָּל דְּרָכָיו נְבִיא הַשְּׁקֵר הוּא לִפְחֵ וּלְמוֹקֶשׁ, הוּא מְבִיא תִקְלָה בְּכָל דֶּרֶךְ בַּה הוֹלֵךְ מִמְּלַכְתּוֹ יִשְׂרָאֵל,³⁷² מִשְׁטֵמָה בְּבֵית אֱלֹהֵיו בְּבֵית הָעֲבֹדָה כּוֹכְבִים יֵשׁ שְׁנָאָה, הַיּוֹת וְנְבִיא הַשְּׁקֵר מִטַּעַה אֶת הָאָדָם שְׂבָא לֶשֶׁם, וְגוֹרֵם לוֹ לְעֲבוֹד עֲבֹדָה זֶרָה, וְכֵן גּוֹרֵם נְבִיא הַשְּׁקֵר לְאוֹתוֹ אָדָם לְהִיעָנֵשׁ³⁷³: (ט) הָעֲמִיקוּ שְׁחַתּוּ כִּימֵי הַגְּבֻעָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָעֲמִיקוּ אֶת הַחֲטָא שֶׁלָּהֶם כְּמוֹ בִימֵי פִילְגֶשׁ בְּגַבְעָה (כְּמִסּוֹפֵר בְּסֵפֶר שׁוֹפְטִים פֶּרֶק י"ט). בִּימֵי פִילְגֶשׁ בְּגַבְעָה, שְׂבֵט בְּנִימִין לֹא רָצָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט עִם בְּנֵי הָעוֹלָה שְׁחַטְאוּ שֵׁם, וְכֵן גַּם נְבִיאֵי הַשְּׁקֵר בְּזִמְנֵן הוֹשַׁע הָיוּ מַחְזִיקִים אֶת יָדֵי עוֹבְרֵי הָעֲבִירָה עַל יָדֵי הַבְּטָחַת דְּבָרֵי שׁוּא,³⁷⁴ יִזְכּוֹר עֲוֹנֵם ה' יִזְכּוֹר אֶת הָעוֹנוֹת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, יִפְקֹד חַטָּאוֹתֵם ה' יִזְכּוֹר אֶת הַחֲטָאִים שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (י) בְּעֲנָבִים בְּמִדְבָּר מִצְאָתִי יִשְׂרָאֵל ה' מִדְּמָה אֶת הַתְּקוּפָה שׁוֹא מִצָּא אֶת יִשְׂרָאֵל לְאָדָם שְׂמוּצָא עֲנָבִים בְּמִדְבָּר. כְּמוֹ שֶׁהָעֲנָבִים שְׂאֵדָם מוּצָא בְּמִדְבָּר הֵם חֲבִיבִים עֲלָיו מְאוֹד, מְכִיוּן שֶׁהוּא מִצָּא אוֹתָם בְּמִקוֹם שְׂמֵם, כֵּן כְּאִשֶׁר ה' "מִצָּא" אֶת יִשְׂרָאֵל וְלָקַח אוֹתָם לְהַיּוֹת לוֹ לֶעֶם, הֵם הָיוּ חֲבִיבִים בְּעֵינָיו,³⁷⁵ כְּכַבֹּרָה בְּתֵאנָה בְּרֵאשִׁיתָה רְאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם וְכְמוֹ שֶׁהִתְאָנָה הָרֵאשׁוֹנָה שְׂכַבְרָה בְּשֶׁלָּה וְהָיָא חֲבִיבָה, כֵּן שְׂמַח ה' כְּאִשֶׁר רָאָה שְׂאֵבוֹת הָאוֹמָה הַיִּשְׂרָאֵלִית נִמְשַׁכּוֹ אַחֲרָיו,³⁷⁶ הִמָּה בָּאוּ בְּעַל פְּעוֹר וַיִּנְזְרוּ לְבָשֶׁת וְכִאֲשֶׁר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ לְעֲבוֹד אֶת בְּעַל פְּעוֹר כְּעֲבֹדָה זֶרָה, וּבְכֵן הֵם פָּרְשׁוּ מֵעֲבֹדָתָה ה' אֶל עֲשִׂיַת מִשְׁעָה שֶׁל בּוֹשָׁה,³⁷⁷ וַיְהִיו שְׂקוּצִים כְּאִתְּהֶם (כְּאִשֶׁר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ לְעֲבוֹד עֲבֹדָה זֶרָה) הַתִּיעוּב שֶׁתִּיעַבְתִּי (י) אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִיָּה כְּמוֹ הָאֵהָבָה שֶׁאֵהָבְתִי אוֹתָם³⁷⁸: (יא) אֶפְרַיִם כְּעוֹף יְתִיעוּפָה כְּבוֹדֵם הַכְּבוֹד שֶׁל תּוֹשְׁבֵי מִמְּלַכְתּוֹ יִשְׂרָאֵל יִפְרָח, לֹא יִהְיֶה לְתוֹשְׁבֵי מִמְּלַכְתּוֹ יִשְׂרָאֵל כְּבוֹד, וְהַנְּבִיא מִפְרָט עֵתָה בְּאַלָּה זְמַנִּים לֹא יִהְיֶה לְתוֹשְׁבֵי יִשְׂרָאֵל כְּבוֹד:³⁷⁹ מְלֻדָּה כְּאִשֶׁר הֵם יוֹלְדוּ, הֵם מִיד יָמוּתוּ, וְכֵן לֹא יִיעֲשֶׂה לָהֶם כְּבוֹד בְּהַכְּנֵסָה לְבְרִית הַמִּלְחָה,³⁸⁰ וּמִבְּטָן וְגַם בְּבֶטֶן אִימָם יָמוּתוּ הוֹלְדוֹת וְלֹא יִיצְאוּ חַיִּים, וְכֵן יִמְנַע מִתּוֹשְׁבֵי מִמְּלַכְתּוֹ יִשְׂרָאֵל הַכְּבוֹד שֶׁיֵּשׁ בְּשַׁעַת לִידַת תִּינוֹק

³⁷⁰ מצודות. א"ע: הכוונה היא לשנאה שיש אצל כל אדם מישראל.

³⁷¹ מצודות.

³⁷² מצודות. רש"י: הכוונה היא שלנביאי האמת היו טומנים פחים ומכשולים.

³⁷³ מצודות. רש"י: הכוונה היא שבבית המקדש עצמו הרגו את זכריה ורצו להרוג את ירמיה. מהר"י קרא: הם

שונאים את נביא האמת שמצוי תדיר בבית המקדש כדי להתנבא.

³⁷⁴ מצודות. רש"י כתב פירוש נוסף לגבעה וכתב שהכוונה היא לימי פילגש בגבעה שאז בני ישראל שאלו להם

מלך ומרדו בדברי הנביא. מהר"י קרא פירש שהם עבדו ע"ז כמו בימי פילגש בגבעה שהייתה בימי השופטים.

³⁷⁵ מצודות. רד"ק: הכוונה היא שה' כלכל את ישראל במדבר ולא היה חסר לישראל דבר.

³⁷⁶ מצודות.

³⁷⁷ מצודות.

³⁷⁸ מצודות. רש"י: הכוונה היא כמו האהבה שאהבו ישראל את בנות מואב. רד"ק הסתפק אם כוונת הפסוק היא

שהם עבדו שיקוצים או שבני ישראל עצמם הם משוקצים. כמו"כ כתב שהסיבה שהנביא כותב דברים אלה היא

כדי לומר שכמו שה' עשה טובה לדור המדבר ובכל זאת הם מרדו בו, כך הוא היטיב לבני ישראל בזמן בית

המקדש והם בכל זאת מרדו בו.

³⁷⁹ מצודות. רש"י: הלוואי והיו כעופות נודדים שאינם פרים ורבים, כך בני ישראל ישכלו את זרעם. א"ע: סיבת

הדימוי לעוף היא כדי לומר שפורענות זו תבוא עליהם מהר. רד"ק: הכבוד הוא הבנים עצמם כיוון שאדם מתכבד

בבנים והבנים מכבדים את אבותם. מלבי"ם: יש כאן קל וחומר המחובר אל הפסוק הקודם: אם בשעת דור

המדבר שעם ישראל היה חשוב וחביב בעיני ה' כמו גפן במדבר, איבדו ישראל את מעלתם כאשר חטאו עם

בנות מואב, קל וחומר שעכשיו, כשבני ישראל אינם מכובדים משעת הלידה, שהרי רובם ממזרים, שיאבדו את

החביבות של ה' בשעת חטאם.

³⁸⁰ מצודות.

חדש,³⁸¹ וּמִהָרִיזִין וחל מנשותיהם לא ייכנסו כלל להריון, וכך לא יהיה להם כבוד כלל³⁸²: (יב) כִּי אִם יִגְדְּלוּ אֶת בְּנֵיהֶם וְשִׁבְּלֵתֵיהֶם מֵאֲדָם ואם בכל זאת חלק מהבנים יגדלו ולא ימותו בשעת הריון והלידה, אזי אני (ה') אהרוג אותם לפני שהם יגיעו לגיל בגרות,³⁸³ כִּי גַם אֹי לָהֶם בְּשׂוּרֵי מְהֶם וחוף ממייתת הבנים, גם בכל המעשים שלהם תבוא תקלה כאשר אני (ה') אסור מהם, ולכן יהיה להם "אוי" בכל מעשיהם³⁸⁴: (יג) אֲפָרִים כְּאֲשֶׁר רְאִיתִי לְצוֹר שְׁתוּלָה בְּנוֹה תושבי ממלכת ישראל: כמו שראיתם את העיר צור שהיא שתולה ונטועה במעלה גדולה, כך הייתם גם אתם,³⁸⁵ וְאֲפָרִים לְהוֹצִיא אֶל הָרֶג בְּנֵיו ובמקום הנצל מעלה זו, הוציאו תושבי ממלכת ישראל את בניהם להרוג כדי להקריבם לעבודה זרה³⁸⁶: (יד) תָּן לָהֶם יִקְוֶה מִה תִּתֶּן תָּן לָהֶם ה'! תחתן לממלכת ישראל עכשיו את מה שאתה עתיד לתת להם בעתיד (בצלע הפסוק הבא יש פירוט לכוונת הנביא),³⁸⁷ רַחֵם מִשְׁכִּיל (תן להם) רחם שיגרום לשכול, דהיינו, שהנשים יפילו את העוברים כבר בהיותם עוברים במקום שהבנים ימותו לאחר לידתם, וכך יגדל האבל שלהם,³⁸⁸ וְשׂוּדִים צְמֻקִים וכן תיתן לנשות ישראל שדים שיצטמקו. כאשר האישה אינה מתעברת, שדיה צומקות, והנביא מבקש שהנשים בכלל לא יתעברו כדי שלא יקרה מצב בו הבנים ימותו לאחר הלידה, ואז הצער הוא גדול יותר³⁸⁹: (טו) כָּל רְעֵתָם בְּגִלְגָּל החטא הכי חמור של בני ישראל היא הצבת עבודה זרה בגלגל, באותו מקום בו היה המשכן בשעת כניסת עם ישראל לארץ ישראל,³⁹⁰ כִּי שָׁם שָׁנְאֵתִים עַל רַע מַעַלְלֵיהֶם אני (ה') שנאתי את בני ישראל על הקמת המזבחות לעבודה זרה שמה, בגלגל,³⁹¹ מִבֵּיתִי אֲגָרְשֶׁם לכן, אני (ה') אגרש את בני ישראל מביתי, אני אגרש את בני ישראל מהגלגל לגמרי, שנקרא ביתו של ה' היות וזהו המקום הראשון בו היה המשכן,³⁹² לֹא אוֹסֵף אֶהְבֶּתָם אני (ה') לא אוסיף לאהוב את בני ישראל,³⁹³ כָּל שְׂרִיָּהֶם סָרְרִים (הסיבה שלא אוסיף לאהוב יותר את ישראל היא) מכיוון שכל השרים של ישראל היו סוררים ומורדים בה,³⁹⁴: (טז) הִכָּה אֲפָרִים שְׂרָשָׁם יִבֵּשׁ פְּרִי בָל יַעֲשׂוּן ממלכת ישראל כבר הוכתה ונהייתה כמו שורש יבש. כשם ששורש יבש אינו מגדל פירות, כך תושבי ממלכת ישראל לא יולידו בנים,³⁹⁵

³⁸¹ מצודות.

³⁸² מצודות.

³⁸³ מצודות.

³⁸⁴ מצודות.

³⁸⁵ מצודות.

³⁸⁶ מצודות. א"ע: כמו שאת העיר צור כיסתה המים לאחר שנים בהם ישבה בשלווה, כך אפרים הוציא את בניו להורג.

³⁸⁷ מצודות. מלבי"ם: הנביא כאן מבקש מה' לתת לבני ישראל עונש מידה כנגד מידה על כך שניאפו, במקום גלות שהאינה עונש מידה כנגד מידה, שפשוט לא יולידו. ה' עונה לנביא שחטאם של בני ישראל אינו רק הזנות אל א הוא גם הע"ז בגלגל וחטאים נוספים.

³⁸⁸ מצודות.

³⁸⁹ מצודות. א"ע: הכוונה היא שהנולדים ימותו ממחסור בחלב.

³⁹⁰ מצודות. רש"י: נביאי השקר היו אומרים לבני ישראל לעבוד עבודה זרה בגלגל כיוון שמקום זה היה המקום הראשון שבו היה המשכן, וכך הם הסבירו שהגלגל היה מקום מובחר. א"ע: החטא המוזכר כאן הוא חוסר הכרת טובה לה' על העברת בני ישראל את הירדן והכנסתם אל הגלגל. רד"ק: בגלגל חידשו בני ישראל את המלוכה ושם מאסו בה'.

³⁹¹ מצודות.

³⁹² מצודות.

³⁹³ מצודות.

³⁹⁴ מצודות.

³⁹⁵ מצודות.

גם כי ילדו והמתים מחמדי בטנם וגם אם חלק מתושבי ממלכת ישראל יולידו צאצאים, אני (ה') אמית את הטובים והמובחרים שבהם³⁹⁶: (יז) ימאסם אלהי כי לא שמעו לו ה' ימאס בבני ישראל מכיוון שהם לא שמעו בקולו,³⁹⁷ ויהיו נדרים בגוים וכעונש על חטאם, יהיו בני ישראל נודדים בין העמים³⁹⁸:

הושע פרק י

(א) גפן בוקק ושראל עם ישראל הוא כמו גפן ריק: כשם שלגפן ריק אין לחות ומיץ, כך לישראל אין תורה ומעשים רעים,³⁹⁹ פרי ישוה לו ומכיוון שעם ישראל חוטא, האם ראוי שאני (ה') אשים לו פרי, האם ראוי שאני אשפיע עליו טובה,⁴⁰⁰ כרב לפריו הרבה למזבחות כפי רוב הפירות שנתתי להם, כפי השפע הרב שהשפיעתי להם, עם ישראל בנה מזבחות לעבודה זרה,⁴⁰¹ כטוב לארצו היטיבו מצבות וכפי הטוב שבא לארצו של ישראל, הם בנו מצבות יפות יותר לעבודה זרה (מצבה היא אבן הבנויה מאבן אחת). ה' אומר שעם ישראל השתמש בטוב שהשפיע אליהם כדי לבנות מזבחות ומצבות לעבודה זרה⁴⁰²: (ב) חלק לבם עתה יאשמו מכיוון שליבם נחלק ממני, מכיוון שבני ישראל עזבו אותי, בקרוב הם (בני ישראל) יהיו שוממים,⁴⁰³ הוא יערף מזבחותם ישדד מצבותם ה' ייתן כח ביד האויב להשחית את המזבחות שלהם ולעשוק את המצבות שלהם⁴⁰⁴: (ג) כי עתה יאמרו אין מלך לנו כאשר הפורענות תבוא על ישראל בקרוב, ישראל יאמרו: "אין לנו מלך שיעזור לנו", המלך שעליו בטחנו לא יעזור לנו נגד אויב,⁴⁰⁵ כי לא יראנו את יקוק והמלך מה יעשה לנו מכיוון שאנחנו (ישראל) לא היינו יראים את ה', ואם כן המלך לא יועיל לנו נגד אויבינו⁴⁰⁶: (ד) דברו דברים ישראל מדברים דיבורים ללא הבחנה, הדיבורים של בני ישראל אינם דיבורים שיוצאים מפיהם לאחר מחשבה,⁴⁰⁷ אלות שוא וכן נשבעים בני ישראל לשקר,⁴⁰⁸ כרת ברית וכן כורתים

³⁹⁶ מצודות.

³⁹⁷ מצודות.

³⁹⁸ מצודות.

³⁹⁹ מצודות. רש"י: ישראל דומים לעץ גפן שמשיר פירותיו וכשם שהגפן משיר את פירותיו, כך ישראל עזבו את ה' מהר"י קרא: ישראל דומים לגפן שמשיר את פירותיו וכך הם עצמם יגלו מהארץ.

⁴⁰⁰ מצודות. רד"ק הוסיף פירוש וכתב שהפרי ישקר לו ולא הבנתי את דבריו.

⁴⁰¹ מצודות.

⁴⁰² מצודות. מהר"י קרא: הטיבו מצבות היינו שהרבו מצבות.

⁴⁰³ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא שעם ישראל יהיה אשם בתוצאות של חטאו.

⁴⁰⁴ מצודות. רש"י הוסיף בשם המדרש שכאשר ליבם של ישראל חלוקים זה מזה, הם יהיו שוממים, אך כאשר הם מאוחדים, גם אם הם עובדים ע"ז, אין השטן מקטרג עליהם. א"ע ומהר"י קרא: הלב שלהם (הוא) שנחלק הוא שיגרום להם לכך שהמזבחות שלהם ייהרסו (אך לפי המצודות "הוא" הכוונה היא לה').

⁴⁰⁵ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא לזמן הגלות. מלבי"ם: הכוונה היא שבזמן שהיו להם מלכים שלא רצו לעבוד לעגלים, הם מרדו בהם.

⁴⁰⁶ מצודות.

⁴⁰⁷ מצודות. מהר"י קרא: ישראל טוענים שהמלכים הכריחו אותם לדבר שקר ולכרות ברית לע"ז. רד"ק: הכוונה

בדברים אלה הוא שירבעם התייעץ מה לעשות כדי שיחזיק בידו המלוכה, ועל זה כרתו ברית ונשבעו לשוא

לבטל את התורה.

⁴⁰⁸ מצודות.

בני ישראל ברית עם הגויים,⁴⁰⁹ ופרח פראש משפט על תלמי שדי לכן, המשפט של בני ישראל, העונש שיבוא עליהם, יפרח ויצמח כמו שעשב מר שנקרא "ראש" צומח בתוך ערוגה שנמצאת בשדה⁴¹⁰: (ה) לְעֵלְלוֹת בֵּית אֹן יְגוּרוּ שֶׁבֶן שְׁמֵרוֹן בגלל העגל שהיה בבית און (כפי שראינו בלשון הנביא העיר בית אל נקראת בית און, דרך ביזיון) פחדו האנשים השוכנים בעיר שומרון. תושבי העיר שומרון יאמרו שאם העגל לא הצליח להגן על עצמו והוא נלקח בשבי, קל וחומר שהוא לא יצליח להגן עליהם,⁴¹¹ כִּי אֲבָל עָלְיוֹ עֲמוֹ עם ישראל התאבל על לקיחת העגלים בשבי על ידי האויב,⁴¹² וְכִמְרִיו עָלְיוֹ יְגִילוּ עַל כְּבוֹדוֹ כִּי גָלָה מִמֶּנּוּ והכמרים שהיו עובדים את העגל עבודה זרה והיו שמחים בו, עכשיו יתאבלו מכיוון שהכבוד של העגל גלה ממנו על ידי שהעגל נלקח בשבי⁴¹³: (ו) גַּם אוֹתוֹ לְאִשׁוֹר יוֹבֵל בְּנוֹסֵף לְיִשְׂרָאֵל שִׁיגְלוֹ לְאִשׁוֹר, גם העגל יוגלה לשם,⁴¹⁴ מִנְחָה לְמֶלֶךְ יָרֵב העגל תהיה למנחה למלך אשור,⁴¹⁵ בְּשָׁנָה אֶפְרַיִם יִקַּח יִשְׂרָאֵל יהיו בושים מכיון שיתברר לכולם שהם עבדו לעגל שאינו באמת אלוה,⁴¹⁶ וַיְבוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מֵעֲצָתוֹ וְיִשְׂרָאֵל יתביישו שהיה להם עצה לעשות עגל לאלוה⁴¹⁷: (ז) נִדְמָה שְׁמֵרוֹן מַלְכָּה כְּקֶצֶף עַל פְּנֵי מַיִם המלך שמוּלך בשומרון (מלך ישראל) דומה לקצף שנמצא על פני המים. כשם שהקצף שעל פני המים אינו מחזיק מעמד במשך זמן רב, כך מלך ישראל לא יישאר מלך במשך זמן רב⁴¹⁸: (ח) וְנִשְׁמְדוּ בְּמוֹת אֹן חֲטָאת יִשְׂרָאֵל והבמות לעבודה זרה שבבית אל (שנקראת בית און) שהם החטא שבו חוטאים בני ישראל יושמדו,⁴¹⁹ קוֹץ וְדַרְדָּר יַעֲלֶה עַל מִזְבְּחוֹתֵם מקום הבמות יהיה שומם ולכן יעלו שם קוצים ודרדרים (הדרדר הוא סוג של קוצ),⁴²⁰ וְאֶמְרוּ לְהָרִים כְּסוּנוֹ יִשְׂרָאֵל יאמרו להרים לכסות אותם (את ישראל) מפני שהם מתביישים במצבם,⁴²¹ וְלִגְבְּעוֹת נִפְלוּ עָלֵינוּ ולגבעות יאמרו בני ישראל ליפול עליהם (הכוונה היא כמו בצלע הקודם של הפסוק שיכסו עליהם, ויש כאן כפילות כדרך הנבואה): (ט) מִימֵי הַגְּבֻעָה חֲטָאת יִשְׂרָאֵל עוד מימי פילגש בגבעה חטאו ישראל בעבודה זרה, שהרי בזמן שהתרחש הסיפור של פילגש בגבעה, היה הפסל בבית מיכה,⁴²² שֵׁם עַמְדוֹ

⁴⁰⁹ מצודות.

⁴¹⁰ מצודות. תרגום: הכוונה היא לתיאור עוון של הסגת גבול השדות. רש"י הוסיף פירוש נוסף שבשדות היו בני ישראל מקימים מזבחות לעבודה הזרה. פירוש נוסף שכתב הוא שכמו שהעשב "ראש" גדל בערוגות השדה, כך המרירות לעניים בישראל גדלה על ידי התנהגות בני ישראל. מהר"י קרא: הגלות פרחת בגלל עיוות המשפט שהיה בישראל. רד"ק: מה שפורח וצומח להם בשדות יהיה בסופו של דבר לדבר מר.

⁴¹¹ מצודות. מהר"י קרא: בגלל שעובדים את העגלים בבית און, תושבי שומרון צריכים לפחד היות ויענשו על כך. רד"ק: הסיבה שנקראו עגלות בלשון רבים היא מכיוון שעיקר העבודה הייתה לעגל בבית אל, ולכן נחשב הדבר כאילו שני העגלים היו שם.

⁴¹² מצודות.

⁴¹³ מצודות.

⁴¹⁴ מצודות.

⁴¹⁵ מצודות.

⁴¹⁶ מצודות.

⁴¹⁷ מצודות. מלבי"ם: ישראל יתביישו על שניסו לערב את אשור כדי שישב את עבודת העגלים, שהרי מלך אשור לקח לעצמו את העגל, וכך מרדם בהושע בן אלה לא הצליח.

⁴¹⁸ מצודות. רש"י: הכוונה היא שמלך ישראל השתתק ואין בו תועלת כמו הקצף שנמצא על פני המים. מהר"י קרא: כמו שהקצף שעל פני המים זז על המים, כך מלך שומרון ינוע וינוד בגלות. רד"ק: נדמה מלשון כריתה, והקצף שעל פני המים הוא קליפת עץ.

⁴¹⁹ מצודות. רד"ק הוסיף פירוש שכל בית און תושמד. א"ע: כאשר יסורו העגלים, יסורו גם הבמות לבעל.

⁴²⁰ מצודות.

⁴²¹ רש"י + מצודות. מהר"י קרא: ישראל אומרים להרים שהם היו שמחים. א"ע: הכוונה היא שהמזבחות אומרים שהם כאילו כוסו על ידי ההרים מכיוון שלא יעבדו בהם עוד.

⁴²² מצודות. רש"י: פילגש בגבעה התרחשה בזמן עתניאל בן קנז. א"ע: מימי הכוונה היא עוד לפני ימי הגבעה.

עם ישראל עמד כבר אז בחטא העבודה זרה,⁴²³ **לֹא תִשְׁיִגַּם בַּגְּבֻעָה מִלְחָמָה עַל בְּנֵי עֲלִיָּה** ומפני שבישראל היה חטא של עבודה זרה עוד בימי פילגש בגבעה, ישראל לא היו יכולים לנצח כשנלחמו בגבעת בנימין נגד שבט בנימין שחזקו את ידי בני העולה. הנביא קורא לשבט בנימין בני עולה היות ולאחר המעשה של פילגש בגבעה, הם חיזקו את ידי החוטאים ולא רצו למוסרם בידי ישראל, והנביא אומר שהסיבה שישראל לא ניצחו את שבט בנימין במלחמה נגדם היא משום שעם ישראל עצמו היה נגוע בחטא של עבודה זרה⁴²⁴: (י) **בְּאֹתֵי וְאִסְרִים** יש לי (ה') רצון לייסר את בני ישראל ולכן אייסר אותם,⁴²⁵ **וְאִסְפוּ עֲלֵיהֶם עֲמִים** עמים רבים יתאספו יחד כדי להילחם עם ישראל,⁴²⁶ **בְּאִסְרִים לְשֵׁתֵי עֹנְתָם** כאשר אני (ה') אקשור את בני ישראל ואחרוש איתם מסלול כפול של השדה. הנביא מדמה את ממלכת ישראל לעגלה (כפי שנראה בפסוק הבא) ובצע זה של הפסוק הדומי הוא לעונש הכפול והגדול שיבוא על ממלכת ישראל: ה' יעניש את עם ישראל בעונש גדול, המדומה לחרישת השדה בשני מסלולים בבת אחת⁴²⁷: (יא) **וְאִפְרַיִם עֲגֹלָה מִלְמָדָה אֹהֲבֵתִי לְדֹשׁ אֶפְרַיִם**, ממלכת ישראל, היא כמו עגלה שמלומדת בעניין החרישה, אך היא עושה זאת רק לשם אכילה מהדיש בשעה שהיא חורשת, כך (כמו שהעגלה למדה לחרוש) ה' לימד את בני את התורה והמצוות, אך בני ישראל רוצים רק לקבל את השכר ללא קיום המצוות,⁴²⁸ **וְאֲנִי עֲבַרְתִּי עַל טוֹב צְוֹאֲרָה** ואני (ה') ראיתי מיששתי את צוואר העגלה (בני ישראל) וראיתי שניתן לשים על צווארה את העול. הכוונה היא שה' בדק וראה שניתן לתת לעם ישראל את התורה והמצוות,⁴²⁹ **אֲרִכִּיב אֶפְרַיִם** אני (ה') הרכבתי את העול, את התורה והמצוות לממלכת ישראל,⁴³⁰ **יְחַרְוֶשׁ יְהוּדָה** וגם ממלכת יהודה תחרוש, יעסקו במצוות,⁴³¹ **יִשְׁדָּד לֹא יַעֲקֹב יַעֲקֹב**, עם ישראל כולו שתי הממלכות) יפוררו את רגבי האדמה כדי לכסות עם האדמה את מקום זריעת הזרעים, כדי שהם יוכלו לאכול את הגידולים שיצמחו מהזרעים. הכוונה היא שעם ישראל יקיים את התורה והמצוות כך שהם יקבלו שכר (כמו שכיסוי הזרעים נועד להצמיח את גידולי הקרקע)⁴³²: (יב) **זֶרְעוּ**

⁴²³ מצודות. א"ע: כוונת הנביא היא שדורו עמד בחטא כאילו היו גם בני בנימין.

⁴²⁴ מצודות. רש"י: בני העולה הם בני ישראל כאשר הכוונה היא שהיו גאוותיים. כמו"כ דחב רש"י את פירושו של התרגום שתרגם שהכוונה היא להמלכת שאול. רד"ק פירש שכאן הנביא מספר על מחשבת ישראל שלא תשיג אותם המלחמה כמו שקרה עם בני בנימין.

⁴²⁵ מצודות. מהר"י קרא: בשביל הרצון שלי להחזירם למוטב, אני ה' ייסרתי את בני". אך מאחר שבני ישראל לא חזרו בתשובה, אני עכשיו אייסר אותם על ידי הגויים.
⁴²⁶ מצודות.

⁴²⁷ מצודות. רש"י: כמו שאצל העגלה חלקי העול יורדים על שני עיניה, כך העונש שיבוא על עם ישראל יהיה עונש כפול. א"ע: הכפילות כאן היא גם על ישראל וגם על יהודה. רד"ק: הכוונה כאן היא לשני הפעמים בהם מלכי יהודה התחתנו עם מלכי ישראל: יהושפט ואחזיה, ועל ידי כך למדו ממעשיהם.

⁴²⁸ מצודות. רש"י: הכוונה היא שאפרים מלומדת בייסורים, ועדיין היא לא נכנעה אלא היא אהבת לדוש בתבואה, לחטוא. מהר"י קרא: ישראל היו רגילים שהאומות יהיו תחתיהם. מלבי"ם: הכוונה היא שלאפרים אין כח לעשות מלאכות קשות כמו החרישה. לכן חשב ה' שהם יעבדו את ה' שאינה מלאכה קשה, במקום לעבוד את האומות שעבודת האומות היא אכן עבודה קשה. אמנם ה' אומר שהוא קיווה שיהודה יעשו את העבודה הקשה שהיא הכנת הלב לעבוד את ה', ואילו ישראל יצטרפו אליהם אח"כ למעשים עצמן.

⁴²⁹ מצודות. רש"י: הכוונה היא למלכים שה' יעמיד כדי לייסר את ישראל. מהר"י קרא: ה' הלך והנהיג את בני ישראל כמו שהמנהיג מנהיג את הצאן. רד"ק: ה' לא הכביד על עם ישראל עם המצוות. פירוש נוסף שכתב הוא שכאשר ה' אמר לעם ישראל לחלוק את המלכות ביניהם, היו ישראל שלווים, שהרי בזמנו של שלמה היה שלום, ורק לאחר מותו של שלמה התחילה חלוקת הממלכה.

⁴³⁰ מצודות. רש"י: אם אתם תרצו שאני (ה') ארכיב את אפרים על שאר האומות, על יהודה לחרוש חרישה של מעשים טובים. מהר"י קרא: הכוונה היא שאפרים ויהודה היו מושלים על עמים אחרים. רד"ק: הכוונה היא להרכיב על שבט אפרים את עול המלכות של ישראל על ידי נתינת המלכות לירבעם, ואז הזהיר ה' את ירבעם לקיים את מצוותיו.

⁴³¹ מצודות. רד"ק: גם לפני כן, יהודה זמרו את המצוות.

⁴³² מצודות. רד"ק: כשם שפירור רגבי האדמה נועד להכין את הזריעה, כך לו היו המלכים מעודדים את עם ישראל לקיים את התורה הם היו מכינים לכך את ליבם.

לְכֶם לְצִדְקָה אַתֶּם (בני ישראל) תזרעו כך שתקבלו על כך גמול,⁴³³ קְצֹרוּ לְפִי חֶסֶד והשכר שאתם תקבלו מה' יהיה על דרך החסד. גם במקרה ואדם מקיים מעשים טובים, הוא מקבל את הגמול מה' בחסד,⁴³⁴ נִירוּ לְכֶם נִיר כשם שאדם שחורש את השדה, רוצה על ידי החרישה לעקור את העשבים השוטים שגדלו בשדה, כדי שהם לא יפריעו לגידולם של הגידולים הטובים, כך אתם (בני ישראל) תסירו מכם את המחשבות הכוזבות,⁴³⁵ וְעַתָּה לְדְרוֹשׁ אֶת יְקֹק וְתִקְבְּעוּ זְמַנִּים קְבוּעִים כדי לדרוש בהם את ה', ואל תעשו זאת בדרך אקראי,⁴³⁶ עַד יָבוֹא וַיְרֶה צֶדֶק לְכֶם (תעקרו את המחשבות הכוזבות ותדרשו את ה') עד שה' יבוא וישליך לכם מהשמים צדק, עד שה' ישליך לכם את שכרכם מהשמים⁴³⁷: (יג) חֲרֹשְׁתֶּם רְשָׁעִים במקום לעשות מעשים טובים, אתם חרשתם ועשיתם מעשי חטא,⁴³⁸ עוֹלְתֶהָ קְצֹרְתֶם ולכן מה שקצרתם, הגמול שקיבלתם, הוא על מעשי העוולה שלכם. הכוונה היא שבני ישראל נענשו על חטאייהם,⁴³⁹ אֲכַלְתֶּם פְּרִי כַחֲשׁ אַתֶּם אַכַּלְתֶּם פִּירוֹת של מעשי הכחש שעשיתם (נענשתם),⁴⁴⁰ כִּי בְטַחְתֶּם בְּדַרְכֵי בָרַב גְּבוּרֵיךָ (הסיבה שחטאת ולא חזרת בתשובה היא) מכיוון שאתם בטחת בדרך בה רצית ללכת לקרוא לעמים שיבואו ויעזרו לך, וכן סמכת על הגיבורים שלך שיצילו אותך, במקום לחזור אל ה' ולבטוח בו⁴⁴¹: (יד) וְקָאֵם שְׂאוֹן בְּעַמְדָּךָ כְּעוֹנֵשׁ עַל חֲטָאִיךָ, קול מלחמה יקום בעמך,⁴⁴² וְכָל מַבְצְרֵיךָ יוֹשְׁדִים כל המבצרים שלכם יישדדו על ידי שודדים,⁴⁴³ כִּשְׂדֵי שְׁלֹמֹן בֵּית אֲרַבְאֵל בְּיוֹם מַלְחָמָה (המבצרים שלכם יישדדו) כמו שכאשר אדם בשם שלמון נלחם נגד מקום שנקרא "בית אראל", הוא שדד את המבצרים שלו,⁴⁴⁴ אִם עַל בְּנֵים רְטָשָׁה וְשִׁלְמֹן לָקַח אֶת נְשׂוֹת בֵּית אֲרַאֵל וְהָרַג אֹתָן מוֹל עֵינֵי בְנֵיהֶן (כך יקרה לבני ישראל)⁴⁴⁵: (טו) פָּכַח עֵשָׂה לְכֶם בֵּית אֵל מִפְּנֵי רַעַת רַעְתְּכֶם עוֹנֵשׁ זֶה הוּא כְּתוּצָאָה עַל מַה שֶׁעָשָׂה לְכֶם בְּבֵית אֵל, שהיה שם עגל שהייתם רגילים לחטוא בה

⁴³³ מצודות.

⁴³⁴ מצודות. רד"ק: הגמול שיבא לעם ישראל יהיה גבוה יותר מהמעשים הטובים שהם עשו. רד"ק בשם אביו: כל השכר שאדם מקבל בעוה"ז הוא לפי חסד ובעתיד, בעוה"ב, הוא יקבל את הקרן.

⁴³⁵ מצודות. מהר"י קרא: כדי שדרישת ה' תהיה יעילה, יש לחרוש את הלב, להוציא את הדעות הרעות לפני כן, אחרת גם החרישה, המעשים הטובים, לא יתקיימו. רד"ק: הכוונה היא שגם לאחר החרישה הראשונית, שימשיכו לחרוש עוד ועוד, ושלא יפסיקו לעשות את המעשים הטובים שלהם. א"ע: רק כאשר עם ישראל יתפלל אל ה' שירוה את הזרעים, יבא הגשם.

⁴³⁶ מצודות.

⁴³⁷ מצודות. רש"י: הכוונה היא שעל ידי היגיעה בתורה, ה' יודיע את צפונות התורה. פירוש נוסף שכתב הוא שעל ידי קיום המצוות לפני שתבוא הצרה, יהיו זמנים בהם יהיה ראוי שה' ידאג לכל הצרכים של עם ישראל. תרגום: על ידי הנביאים שאומרים לבני ישראל לחזור בתשובה, הם יזכו לשכר אם ישמעו להם. רד"ק: אם בני ישראל ידרשו את ה' לדעת את מצותיו, ה' יבא ויורה להם צדק כפי שכתוב שהבא לטהר סיעין בידו.

⁴³⁸ מצודות.

⁴³⁹ מצודות.

⁴⁴⁰ מצודות.

⁴⁴¹ מצודות. רד"ק: הכוונה היא שעם ישראל בטח בדרך הרשע שבו הלך.

⁴⁴² מצודות. רש"י: הכוונה היא לקול שיגרום להם לנוס. רד"ק: הכוונה היא לקול המון העם.

⁴⁴³ מצודות.

⁴⁴⁴ מצודות. רש"י: כמו שקורה כאשר עם יושב בשלום ובאים ואורבים לו. א"ע כתב שיייתכן שלמון הוא שלמנאצר. רד"ק הוסיף בשם אביו שבית ארבל היא שומרון.

⁴⁴⁵ מצודות. רש"י: פירש פירוש נוסף שרוטשה היינו עזובה. רד"ק: האמהות היו שוכבים על גבי הבנים בשעה שהאויב רצה להרוג אותם, וכך הם נהרגו ממש על הבנים.

(הכוונה היא שגם במדבר עשו בני ישראל את העגל),⁴⁴⁶ בַּשָּׁחַר נִדְמָה נִדְמָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בתחילת מלכותו של הושע בן אלה, נכרתה המלכות מישראל, היות ומלך אשור הגלה אותו⁴⁴⁷:

הושע פרק יא

(א) **כִּי נָעַר יִשְׂרָאֵל וְאַהֲבָהוּ** גם כאשר עם ישראל היה נער, עוד לא התפתח לעם (הכוונה היא כשעם ישראל היה במצרים) אני (ה') אהבתי את עם ישראל,⁴⁴⁸ **וּמִמְצָרִים קָרָאתִי לְבָנִי** ומאז שעם ישראל שהוא בני יצא ממצרים, שלחתי אליו נביאים כדי להחזירו בתשובה⁴⁴⁹: **(ב) קָרָאוּ לָהֶם** ככך שהנביאים הרבו לקרוא לעם ישראל לחזור בתשובה,⁴⁵⁰ **כִּן הָלְכוּ מִפְּנֵיהֶם** כך הלכו ישראל והתרחקו מהנביאים,⁴⁵¹ **לְבַעֲלִים יִזְבְּחוּ וּלְפֹסְלִים יִקְטְרוּ** ובני ישראל הלכו להקריב קרבנות לבעל והקטיר לפסלים. הנביא אומר שככל שה' שלח נביאים פעמים רבות יותר, כך עם ישראל הלך והתרחק מה' והלך לעבוד עבודה זרה⁴⁵²: **(ג) וְאַנְכִי תַרְגְּלֹתִי לְאַפְרִים קָחֶם עַל זְרוּעֹתַי** אני (ה') הרגלתי את ישראל במנהיג שיקח אותם על זרועותיו, שלחתי את משה שינהיג אותם בנחת,⁴⁵³ **וְלֹא יָדְעוּ כִּי רָפְאֵתִים** ועיין כל זאת, בני ישראל אינם מבינים שהרפואה והישועה תבוא ממני (מה')⁴⁵⁴: **(ד) בְּחֶבְלֵי אָדָם אֲמַשְׁכֶּם** אני (ה') משכתי את בני ישראל בחבלים רכים ונוחים שבהם מושכים בני אדם. הכוונה היא שה' מנהיג את עם ישראל ברכות ורחמנות,⁴⁵⁵ **בְּעֵבְתוֹת אַהֲבָה** אני (ה') הנהגתי את בני ישראל בחבלים עבים של אהבה. גם כאן הכוונה היא שה' הנהיג את עם ישראל באהבה ורחמנות,⁴⁵⁶ **וְאַהֲיָה לָהֶם כְּמַרְיָמִי עַל עַל לְחֵיָהֶם** אני (ה') הייתי לבני ישראל כמו אדם שחורש את שדהו והוא מרחם על הבהמה, ולכן הוא מוריד ממנה את העול,⁴⁵⁷ **וְאַט אֲלִיו אוֹכִיל** וכן הייתה כמו אדם רחמן שמטה את האוכל כלפי הבהמה כשהוא מאכיל אותה, וכך אני (ה') סיפקתי את כל צרכיהם

⁴⁴⁶ מצודות. רש"י: רעת רעתכם היינו רעת רשעתכם, כלומר, החטאים שלהם. א"ע: העגל הוא החטא הכי גדול של בני ישראל.

⁴⁴⁷ מצודות. רש"י: בשחר היו כאילו שאין להם כח והיו כמו הלילה. מהר"י קרא: הכוונה היא ללשון שתיקה, שמלך ישראל אינו יכול לעשות דבר מול מלך אשור. א"ע: השדידה תהיה בלילה ובבוקר ייכרת מלכם.

⁴⁴⁸ מצודות. רש"י: הכוונה היא גם כשעם ישראל היה מנוער מכל המצוות. מהר"י קרא: כמו שאב מייסר את בנו כדי להחזירו למוטב, כך ה' מייסר את עם ישראל.

⁴⁴⁹ מצודות. רד"ק הוסיף פירוש נוסף שה' קרא לפרעה לשלח את ישראל מכיוון שישראל הוא בנו.

⁴⁵⁰ מצודות. א"ע: הכוונה היא שה' קרא לבני ישראל כדי להוציאם ממצרים.

⁴⁵¹ מצודות.

⁴⁵² מצודות.

⁴⁵³ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה בתרגלתי היינו שהכנסתי את ישראל למצרים. א"ע: ה' אומר שהוא חזק את ישראל כך שהם יוכלו ללכת על רגליהם. לדבריו, גם כאן הכוונה היא להוצאה ממצרים. רד"ק: הסיבה שדווקא אפרים הזכר כאן היא בגלל העגלים שעשו אפרים. רד"ק: הכוונה היא שכאשר ה' הוציא את בני ישראל ממצרים, הוא לא הנהיג אותם דרך ארוכה בבת אחת, אלא הוליך אותם מעט מעט, ללא מסעות ארוכים. מלבי"ם: אני הוא רגלו של אפרים, עליו עומדים וסומכים ישראל.

⁴⁵⁴ מצודות. רש"י: עשו עצמם כאילו שאינם יודעים. בשם המדרש כתב שהכוונה היא שה' הרגיל את יעקב אבינו כדי לברך את אפרים.

⁴⁵⁵ מצודות.

⁴⁵⁶ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא שכאשר יעקב ובניו ירדו למצרים, ה' משך אותם לשם בעבותות האהבה. מלבי"ם: למרות שאשור ימשכו את ישראל, בכל זאת ה' גם ימשוך את ישראל בעבותות האהבה שהם חזקות יותר ממשיתו של מלך אשור.

⁴⁵⁷ מצודות. רש"י הוסיף פירוש שהכוונה היא כמו איכר שמאריך את המוט עליו נמצא העול.

של בני ישראל⁴⁵⁸: (ה) **לֹא יָשׁוּב אֶל אֶרֶץ מִצְרַיִם** לא היה לבני ישראל לחזור למצרים ולבקש מהם עזרה,⁴⁵⁹ **וְאִשׁוּר הוּא מַלְכּוֹ כִּי מָאֲנוּ לָשׁוּב** והסא אשור הוא מלכו של עם ישראל שבמקום לפנות אליו (אל ה') הם פנו אליו בבקשת עזרה. במקום שעם ישראל היה פונה לאשור לעזרה היה עליו לפנות אליי⁴⁶⁰: (ו) **וְחָלָה חֲרָב בְּעַרְוֵי הַחֲרָב תִּשְׁכּוּן בְּעָרִים שֶׁל עִם יִשְׂרָאֵל,**⁴⁶¹ **וְכָל־תְּהַב בְּדֵי הַחֲרָב תֹּאכַל אֶת הַעֲנָפִים שֶׁל עִם יִשְׂרָאֵל,** את הגיבורים של עם ישראל,⁴⁶² **וְאֶכְלָה** וכן תאכל החרב גם את כל עם ישראל,⁴⁶³ **מִמְעַצְוֹתֵיהֶם** הסיבה שהחרב תאכל את כולם היא בגלל שבני ישראל ייעצו לבקש עזרה ממלכים שהם בשר ודם במקום לפנות אל ה'⁴⁶⁴: (ז) **וְעַמִּי תְלוּאִים לְמִשׁוֹבְתֵי הָעַם שְׁלִי,** עם ישראל, מסתפק האם לחזור אל ה'. בני ישראל מחכים שה' יחזור קודם אליהם ויציל אותם לפני שהם יחזרו אל ה',⁴⁶⁵ **וְאֵל עַל יִקְרָאֵהוּ הַנְּבִיאִים יִמְשִׁיכוּ** לקרוא לעם ישראל לחזור את העליון, אל ה',⁴⁶⁶ **יַחַד לֹא יְרוּמֶם** ומכל עם ישראל שהם יחד, אין אדם אחד שה' יכול להחזרו אליו, כיוון שכולם מחכים שה' יחזור אל ישראל במקום שהם יחזרו תחילה אל ה'⁴⁶⁷: (ח) **אֵיךְ אֶתְנֶה אֶפְרַיִם לַמְּרוֹת חֲטָאִיד, אֵיךְ אֲנִי (ה') יִכּוֹל לַמְּסוֹר אוֹתְךָ יִשְׂרָאֵל בִּידֵי הָאוֹיֵב.** למרות חטאיד, אני מרחם עליך,⁴⁶⁸ **אֲמַגֵּן יִשְׂרָאֵל** איד אני יכול למסור אותך ישראל בידי אויביך,⁴⁶⁹ **אֵיךְ אֶתְנֶה כְּאֲדָמָה** איד אני יכול להעניש אותך כמו אדמה שהיתה עיר שנהפכה יחד עם סדום,⁴⁷⁰ **אֲשִׁימָךְ כְּצִבְאִים** ואיל אני יכול להעניש אותך כמו צבויים, שגם היא עיר שה' הפך יחד עם סדום,⁴⁷¹ **נְהַפֵּךְ עָלַי לְבִי שְׁלִי (שֶׁל ה')** היתהפך עליי, במקום להעניש את עם ישראל, אני רוצה עכשיו לרחם עליהם,⁴⁷² **יַחַד נִכְמְרוּ נְחוּמֵי כָל**

⁴⁵⁸ מצודות. רש"י: ה' נתן כל לבני ישראל כדי לסבול את הייסורים. מהר"י קרא: הכוונה היא שה' הטח את השעבוד במצרים באופן שהמצרים לא העבירו את ישראל מעבר ליכולתם. א"ע כתב בשם ר' מרינוס שהכוונה היא שהאכיל את עם ישראל לאט (וייתכן שכונתו כפירוש הרד"ק על המסעות).

⁴⁵⁹ מצודות. מלבי"ם: ה' אומר שלמרות שעם ישראל גלה לאשור, הרי שאשור לא היה מוכיב עליהם לו לא היו מורדים בו ופונים למצרים.

⁴⁶⁰ מצודות. רש"י: למרות ההבטחה לבני ישראל שלא יחזרו למצרים, הרי שאין בהבטחה זו כל תועלת, מפני שבחטאיהם הם גרמו לאשור לשלוט עליהם. מהר"י קרא: בגלל שעם ישראל לא היה יכול לחזור למצרים, הם פנו לאשור כדי לבקש מהם עזרה במקום לפנות אל מצרים. א"ע: היורדים למצרים סירבו לחזור לארץ ישראל.

⁴⁶¹ מצודות.

⁴⁶² מצודות. רד"ק: בדיו היינו הכפרים.

⁴⁶³ מצודות.

⁴⁶⁴ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא בגלל שעצה שלהם להקים את העגלים.

⁴⁶⁵ מצודות. רש"י: הכוונה היא שגם לאחר תוכחות הנביאים, עם ישראל בקושי חוזר אליי. א"ע: הכוונה היא שעם ישראל אינו "חותך", אינו יורד למטה ואינו עולה למעלה. רד"ק: עם ישראל תלויים בין הצרה לבין הישועה ממנה. בשם אביו כתב שהכוונה היא שעם ישראל היה מסופק במצוות. מלבי"ם: בשעה שישראל חוטאים ה' עולה למעלה ועוזב אותם, אך אינו עוזב אותם לגמרי, ובני ישראל מבקשים ממנו לחזור אליהם.

⁴⁶⁶ מצודות.

⁴⁶⁷ מצודות. רש"י: הכוונה היא שאל הדבר שהנביאים יקראו אל בני ישראל (להחזירם בתשובה) כולם יחד לא יעשו כן. בפירוש נוסף כתב שהכוונה היא שבכל הקשיים והייסורים שה' יביא על בני ישראל, הם בכל זאת לא יחזרו בתשובה. תרגום: עם ישראל יעסוק בדברים קשים, יחטא בחטאים גדולים כלשון שעל היינו לשון חוזק. רד"ק בשם אביו: הכוונה היא שלא יהיה אדם אחד שיעלה למדרגה שהוא חושב לעלות אליה.

⁴⁶⁸ מצודות. מלבי"ם: לכאורה ה' איהו יודע מה לעשות: אם הוא יחזור לישראל, הוא יצטרך להפוך את העיר בגלל חטאיהם, אך אם לא יחזור יהפוך אשור את העיר. לכן אומר ה' שהוא בחר בדרך האמצע: מצד אחד לא לחזור לעיר אך מצד שני הוא לא ישית אותם לגמרי.

⁴⁶⁹ מצודות. מהר"י קרא: אמגנך היינו לשון שבר.

⁴⁷⁰ מצודות.

⁴⁷¹ מצודות. רד"ק: מכאן שישראל היו ראויים שיבואו עליהם עונשים אלה.

⁴⁷² מצודות.

הרחמים והחמלה התחממו בליבי, אני (ה') התמלאתי ברחמים על עם ישראל⁴⁷³: (ט) **לֹא אֶעֱשֶׂה חֶרֶן אִפִּי** אני (ה') לא אעשה לישראל כפי שמגיע להם מכך שהם הכעיסו אותי,⁴⁷⁴ **לֹא אָשׁוּב לְשַׁחַת אֶפְרַיִם** אני (ה') לא אשחית את ישראל, למרות שאייסר אותם הרבה,⁴⁷⁵ **כִּי אֶל אֲנֹכִי וְלֹא אִישׁ** (לא אשחית את ישראל ואדחה את עונשם) מכיוון שאני (ה') מולך ומושל עליהם לעד בנגוד לאדם אחר שאינו רוצה לדחות את נקמתו בגלל שהוא חושש שלא תהיה לו הזדמנות נוספת לנקום את נקמתו. ה' מסביר שמכיוון שעם ישראל הוא תמיד תחת ממשלתו, יהיו לו הזדמנויות נוספות כדי להיפרע מעם ישראל על חטאיהם, ולכן אינו ממחר לעשות זאת עכשיו,⁴⁷⁶ **בְּקִרְבְּךָ קְדוֹשׁ** אני (ה') אמשיך להשרות את שכינתי הקדושה בתוכם,⁴⁷⁷ **וְלֹא אָבֹא בְעִיר** ולא אשרה את שכינתי בעיר אחרת של עמים אחרים, אשכון רק בתוך ישראל⁴⁷⁸: (י) **אֲחֵרֵי יִקְוֶה יִלְכוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** בזמן הגאולה, עם ישראל יתאסף יחד כדי ללכת אחרי ה', כמו שהחיות מתאספות יחד בשעה שהאריה שואג,⁴⁷⁹ **כִּי הוּא יִשְׂאָג וַיִּחְרְדוּ בָנִים מִיָּם** ה' יעורר את הלבבות של עם ישראל לחזור אליו (הנביא מדמה זאת לשאגה של ה') וישראל שהם בניו של ה' ימהרו לחזור לה' מכל קצות הארץ⁴⁸⁰: (יא) **יִחְרְדוּ כְּצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם** בני ישראל יחזרו ממצרים לארץ ישראל במהירות גדולה כמו שציפור עפה במהירות,⁴⁸¹ **וּבְיֹנֵה מְאֹרֶץ אֲשׁוּר** וכן יחזרו בני ישראל לארץ ישראל מאשור במהירות כמו שיונה עפה במהירות,⁴⁸² **וְהוֹשְׁבֵתַיִם עַל בְּתִיחָם** אני (ה') אושיב את בני ישראל בבטחון בבתיים שבארץ ישראל,⁴⁸³ **נְאֻם יְקֻוֶה אֱלֹהֵי דְבַרֵי ה'**

⁴⁷³ מצודות. רד"ק: התגלגלו רחמי.

⁴⁷⁴ תרגום.

⁴⁷⁵ רד"ק. רש"י: אני לא אחזור בי מדבריי שאמרתי שאני לא אמאס בישראל.

⁴⁷⁶ מצודות. רש"י: הק אומר שאינו אדם שמתנחם ומתחרט על הדברים הטובים שהוא הבטיח. מהר"י קרא: איני כמו איש שממחר להיפרע ואין לו סבלנות. א"ע: ה' אומר שבניגוד לבני אדם שאינם יכולים לסבול את הכעס – הוא כן יכול.

⁴⁷⁷ מצודות. רד"ק: הכוונה היא שה' הוא משכין את קדושתו בישראל, ולכן אם הוא ייפרע מישראל כפי חטאיהם, יהיה בכל משום חילול ה'. מהר"י קרא: כל עוד יש ביניכם קדוש, אני לא אבוא להשחית את העיר.

⁴⁷⁸ מצודות. רש"י הוסיף פירוש נוסף שהכוונה היא לשנאה, שה' לא ישכון בשנאה בישראל. א"ע: אין ה' שורה בעיר, שהרי ה' לא נמצא בתוך העיר, אך ה' בכ"ז ישרה את שכינתו בישראל. חז"ל אמרו שה' לא ישרה את שכינתו בירושלים של מעלה עד שהוא יוכל להשרות את שכינתו בירושלים של מטה.

⁴⁷⁹ מצודות. רש"י: ה' ישאג להם כאריה שייצאו מהגלות. מהר"י קרא: אם עם ישראל יחזור בתשובה, ה' ישאג כאריה על האומות המשעבדות בהם. מבלי"ם: ה' ישאג כמו אריה. מלכו אשור דומה לאריה, וה' אומר שעכשיו הוא יתדמה למלכות אשור בכל שהניסים שיעשה לא יהיו ניסים גלויים, אך לעתיד לבוא הוא יעשה ניסים גלויים וישאג בקולו עצמו.

⁴⁸⁰ מצודות. רש"י: ההתכנסות תהיה ממערב. א"ע: הכוונה היא למצרים שנמצת מערבית לישראל. רד"ק: הכוונה היא שה' ישלח אות או נביא לישראל כדי להחזיר אותם לארץ ישראל. כמו"כ הסביר שהתנועה של עם ישראל תהיה ממזרח למערב.

⁴⁸¹ מצודות.

⁴⁸² מצודות. מהר"י קרא: אין הכוונה למהירות אלא הדימוי הוא כשם שהציפור והיונה חוזרים אל קיניהם, כך ישראל יחזרו לארץ ישראל. א"ע: הכוונה היא שכמו שהציפור והיונה מפחדים משאגת האריה, כך אויבי ישראל יפחדו מה'.

⁴⁸³ מצודות.

הושע פרק יב

(א) סִבְבֵנִי בְכַחַשׁ אֲפָרַיִם מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל הִקִּיפָה אוֹתִי (את ה') בדברי כחש, הם אמרו שהם רוצים לחזור אליי, אך בליבם לא רצו לעשות זאת,⁴⁸⁴ וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל הִקִּיפָה אוֹתִי בדברי מרמה (יש כאן כפילות על צל הפסוק הקודם),⁴⁸⁵ וְיִהְיֶה עַד רֹד עִם אֵל וּבְנִיגוּד לַמַּמְלַכַת יִשְׂרָאֵל, מַמְלַכַת יִהוּדָה עוֹד מְשַׁלְטָה אֶת הַשְּׁלֶטוֹן שֶׁלָּהּ כְּדִי שֶׁתוֹשְׁבֵי הַמַּמְלַכָּה יִלְכוּ אַחֲרַי ה',⁴⁸⁶ וְעַם קְדוּשִׁים נֶאֱמָן עִם ה' שֶׁהוּא קְדוֹשׁ, יִהוּדָה נֶאֱמָן. יִהוּדָה נֶאֱמָן לֵה'⁴⁸⁷: (ב) אֲפָרַיִם רֵעָה רוּחַ מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל עוֹסֶקֶת בְּדַבְרֵי הַבַּל וְרוּחַ,⁴⁸⁸ וְרֹדְף קְדִים כָּל הַיּוֹם מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל רוֹדֶפֶת אַחֲרַי רוּחַ קְדִים, עוֹסֶקֶת בְּדַבְרֵי שְׁטוֹת (יש כאן כפל על צלע הפסוק הקודם),⁴⁸⁹ כְּזָב וְשֹׂד יִרְבֶּה מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל מֵרַבָּה לְדַבֵּר דְּבָרֵי שֶׁקֶר וְלַעֲשׂוֹק בְּנֵי אָדָם,⁴⁹⁰ וּבְרִית עִם אֲשׁוּר יִכְרְתוּ וְכֵן יִכְרְתוּ תוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל בְּרִית עִם אֲשׁוּר כְּדִי שִׁיעֲזְרוּ לָהֶם,⁴⁹¹ וְשָׁמֶן לְמִצְרַיִם יוֹבֵל וְכֵן יוֹבִילוּ תוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל שָׁמֶן לְמִצְרַיִם כְּדִי לִשְׁחַד אוֹתָם⁴⁹²: (ג) וְרִיב לִיקוֹק עִם יִהוּדָה לֵאחֲרֵי שֶׁגַם תוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִהוּדָה יִחְטְאוּ, יִהְיֶה לָּהֶם רִיב גַּם עִם יִהוּדָה,⁴⁹³ וְלִפְקֹד עַל יַעֲקֹב בְּדַרְכָּיו וְאִי יִזְכּוֹר ה' לְכָל עַם יִשְׂרָאֵל: גַּם מַמְלַכַת יִהוּדָה וְגַם מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל, אֵת הַדְּרָכִים בַּהּ הִלְכוּ וְאֵת הַחֲטָאִים בַּהֶם חֲטְאוּ,⁴⁹⁴ כְּמַעֲלָלָיו יִשָּׁיב לוֹ ה' יַחֲזִיר לָעַם יִשְׂרָאֵל כְּפִי מַעֲשֵׂיהֶם הַרְעִים⁴⁹⁵: (ד) בְּבִטָּן עֲקֹב אֶת אֲחִיו עוֹד כְּשִׁיעֶקֶב וְעֵשׂוֹ יֵצְאוּ מִבֶּטְנָה שֶׁל רַבְקָה, הַחֲזִיק יַעֲקֹב בְּעַקְבוֹ שֶׁל עֵשׂוֹ, וְזֶהוּ אוֹת לְכַךְ שִׁיעֶקֶב עֵתִיד לְמִשׁוֹל,⁴⁹⁶ וּבְאֹנוּ שָׂרָה אֶת אֱלֹהִים וּבְכּוּחוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, נִהְיָה יַעֲקֹב שֶׁר אֵל אֱלֹהִים, הַיּוֹת וְהוּא הַצְּלִיחַ לְהַתְּגַבֵּר עַל שָׂרוֹ שֶׁל עֵשׂוֹ, וּבְכָל זֶאת בְּנֵי שֶׁל יַעֲקֹב אֵינָם זוֹכְרִים אֶת הַטּוֹבוֹת שֶׁאֵינִי (הי) עֹשֵׂתִי לָהֶם⁴⁹⁷: (ה) וַיִּשָּׂר אֵל מִלְאָךְ יַעֲקֹב הַתְּגַבֵּר עַל הַמְּלָאךְ, עַל שָׂרוֹ שֶׁל עֵשׂוֹ,⁴⁹⁸ וַיִּבֹל יַעֲקֹב הִיָּה יִכּוֹל לְשָׂרוֹ שֶׁל עֵשׂוֹ, יַעֲקֹב הַתְּגַבֵּר עַל שָׂרוֹ שֶׁל עֵשׂוֹ (יש כאן כפילות לפסוק הקודם),⁴⁹⁹ בְּכַהּ וַיִּתְחַנֵּן לוֹ הַמְּלָאךְ בְּכַהּ אֵל יַעֲקֹב וּבִיקֵשׁ לְשַׁחֵרֵר אוֹתוֹ,⁵⁰⁰ בֵּית אֵל יִמְצְאוּ וְשֵׁם יִדְבַר עֲמָנוּ וְכֹאשֶׁר יַעֲקֹב דִּרַשׁ מֵהַמְּלָאךְ לְבָרַךְ אוֹתוֹ, עֵנָה לוֹ הַמְּלָאךְ שֶׁבְּבֵית אֵל ה'

⁴⁸⁴ מצודות.

⁴⁸⁵ מצודות. מלבי"ם: בעוד שאפרים שבבו את ה' בע"ז, שאר השבטים סבבו בדברי שקר בדברים שנוגעים בין אדם לחברו.

⁴⁸⁶ מצודות. מהר"י קרא: אין רד מלשון שלטון אלא מלשון דבקות. א"ע: יהודה היו חושבים שמותר להם לחטוא בגלל שהמלך שלהם הוא מבני דוד הוא מלכות ה' ולכן לא יענשו.

⁴⁸⁷ מצודות.

⁴⁸⁸ מצודות. רש"י: מתחבר לרוח, לע"ז. מהר"י קרא: סומך על הבל, על העמים האחרים. א"ע: הולך אחרי ה' רק בדברים ולא במעשים. רד"ק: הע"ז היא רוח ושטות.

⁴⁸⁹ מצודות. רד"ק: ה' אומר שכמו שרוח הקדים היא רוח קשה, כך עבודת העגלים רק הזיקה לישראל.

⁴⁹⁰ מצודות.

⁴⁹¹ מצודות.

⁴⁹² מצודות.

⁴⁹³ מצודות. מלבי"ם: אפרים יריבו מריבה עם יהודה בגלל שהם עובדים את ה', וזהו גם ריב של ה'.

⁴⁹⁴ מצודות.

⁴⁹⁵ מצודות. רש"י: ה' אומר ליהודה את דברי הריב שעשו לו בני ישראל.

⁴⁹⁶ מצודות.

⁴⁹⁷ מצודות.

⁴⁹⁸ מצודות.

⁴⁹⁹ מצודות.

⁵⁰⁰ מצודות. רד"ק הנביא כאן אומר שכל הסיבה שה' שלח את המלאך היא כדי לעזור לצדיק, ולכן המלאך אינו יכול ללכת ללא רשות מהצדיק.

עתיד למצוא אותנו ושם הוא יברך אותך, ואני (המלאך) אודה לך שם על הברכות. ה' אומר שאם הוא נתן כח ביד יעקב להתגבר על המלאך, מדוע עם ישראל אינו פונה אליו שיושיע אותם, ובמקום זאת פונה אל מצרים ואשור⁵⁰¹: (ו) וַיִּקְנֶק אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת ה' הוא האלוקים על כל הצבאות: צבאות השמים והצבאות שעל הארץ, היות והכל שלו,⁵⁰² יִקְנֶק זָכְרוּ שמו של ה' מורה שהוא אדון על כל המציאות כולה⁵⁰³: (ז) וְאַתָּה בְּאַלְהֵיךָ תִּשׁוּב אֵתָהּ (ישראל) יכול להישען בשקט ובבטחה על ה',⁵⁰⁴ חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שָׁמַר אֵתָהּ רַק צִרִיךָ לשמור את החסד ואת המשפט,⁵⁰⁵ וְקִוְיָה אֵל אֱלֹהֵיךָ תִּמְיֵד ואתם יכולים תמיד לקוות אל ה', לצפות שה' יושיע אתכם וימלא את משאלותיכם⁵⁰⁶: (ח) כִּנְעַן בְּיָדוֹ מֵאַזְיַי מְרִמָּה אֹלָם, במקום לסמוך על ה' ולקיים את מצוותיו אתה כמו סוחר שיש לו מאזניים שאיתם הוא משקר. כנען היינו סוחר, והנביא אומר שכשם שיש סוחרים שמרמים במסחרם על ידי שהם מחזיקים משקולות שאינן מדויקות, וכך הם מרמים בשעה שהם שוקלים את הסחורה, כך עם ישראל אהב לשקר,⁵⁰⁷ לְעִשְׂק אָהַב ואתה אוהב לעשוק את הבריות⁵⁰⁸: (ט) וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם עִם יִשְׂרָאֵל אָמַר: אֵיךְ עֲשִׂיתִי מִצְּאֵתִי אֲזַן לִי הַסִּיבָה שֶׁהִתְעַשְׂרֵתִי הִיא בְּגַלְל שֵׁשׁ לִי כַח רַב, וְלֹא בְּגַלְל שֶׁה' נָתַן לִי אֵת הָעוֹשֶׁר,⁵⁰⁹ כֹּל יִגְיעֵי לֹא יִמְצְאוּ לִי עֹז אֲשֶׁר חָטָא בְּכָל הַמַּאֲמָצִים שֶׁהִשְׁקַעְתִּי כְּדִי לְהִתְעַשֵּׂר, אֵין בְּכָלֵל חָטָא. יִשְׂרָאֵל אֹמְרִים שֶׁאֵינָם חוֹטְאִים בְּמַהֲלֶךְ הַמַּסְחָר שֶׁלָּהֶם הַיּוֹת וְהֵם אֵינָן מֵאֲמִינִים שֶׁה' רֹוֵאָה אֹתָם מִשְׁקָרִים⁵¹⁰: (י) וְאַנְכִי יִקְנֶק אֱלֹהֵיךָ מֵאַרְצֵי מִצְרַיִם אֲנִי הוּא ה' שֶׁהוֹצֵאתִי אֹתָךְ מִמִּצְרַיִם וּמֵאֲזֵי אֲנִי מִשְׁגִּיחַ עֲלֶיךָ בְּעַצְמִי וְלֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ,⁵¹¹ עַד אֹשִׁיבְךָ בְּאַהֲלֵימַי כִּימִי מוֹעֵד אֲנִי (ה') עוֹד אֹוצִיא אֹתָךְ מֵהַגּוֹלָה וְאוֹשִׁיב אֹתָךְ בְּאוֹהֲלֵימַי כְּמוֹ שֶׁעֲשִׂיתִי בְּשֶׁעָה שֶׁהוֹצֵאתִי אֹתָךְ מִמִּצְרַיִם, הַיּוֹת וְתִמְיֵד אֲשִׁיחַ עֲלֶיךָ⁵¹²: (יא) וְדַבַּרְתִּי עַל הַנְּבִיאִים אֲנִי (ה') דִּבַּרְתִּי עִם הַנְּבִיאִים עַל מַעֲשֵׂיכֶם וְחַטְאֵיכֶם,⁵¹³ וְאַנְכִי חָזוֹן הַרְבֵּיתִי וְאֲנִי (ה') הַרְבִּיתִי לְהַרְאוֹת לְנְבִיאִים מַרְאוֹת נְבוֹאָה כְּדִי שִׁיחִזִּירוּ אֵת כֶּסֶם בְּתִשׁוּבָה,⁵¹⁴ וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמָּה וְאֵל הַנְּבִיאִים דִּבַּרְתִּי עַל יְדֵי דַמְיוֹנוֹת וּמַשְׁלִים הַמוֹפִיעִים בְּדַבְרֵי הַנְּבוֹאָה⁵¹⁵: (יב) אֵם

⁵⁰¹ מצודות. א"ע: בבית אל מצאו המלאך פעם שנייה. רד"ק: בבית אל מצא המלאך את הושע ואת עמוס כדי להוכיח אותם על עוון העגל. רס"ג: בבית אל ה' אמר דברים בשבילנו, שיעקב יפרה וירבה. מצודות.

⁵⁰² מצודות. רש"י: כמו שה' נהג עם האבות, כך הוא היה נוהג עם ישראל לו היו שומעים בקולו. א"ע: בגלל שה' גילה למשה את שמו, ה' הוא אלוקים. רד"ק: ה' חידש לעצמו שמות כדי שהוא יוכל לעשות יותר אותות ומופתים.

⁵⁰³ מצודות. א"ע: לו הייתה חוזר אל ה', ה' היה עוזר לך לשוב אליו.

⁵⁰⁴ מצודות.

⁵⁰⁵ מצודות.

⁵⁰⁶ מצודות.

⁵⁰⁷ מצודות.

⁵⁰⁸ מצודות.

⁵⁰⁹ מצודות. רש"י: ישראל אומרים שהיות והם כבר עשירים, אינם צריכים לעבוד את ה'.

⁵¹⁰ מצודות. רש"י: בשם התרגום: הנביא אומר לעם ישראל שהיה טוב יותר לו היה אומר שכל הממון שיש לו לא יספיק לכפר על חטאו. בשם המדרש כתב שירבעם אמר שכל הממון של עם ישראל שלו היות והאחים אמרו ליוסף שהם עבדיו, וכל מה שקנה עבד קנה רבו. ענה לו ה' שאת דברי האחים ליוסף הוא לא שכח אבל את הצינור של אנכי ה' אלוקיך הוא כן שכח. מצודות.

⁵¹¹ מצודות. רש"י: אני עוד אכרית מתוכך את סוחר המרמה ואעמיד מתוכך אנשים שעוסקים בתורה, כימי המועד הראשון שהיה יעקב איש תם ויושב אוהלים.

⁵¹² מצודות. א"ע: אמרתי לנביאים שיתרו בכם שלא תדברו דברי שקר.

⁵¹³ מצודות.

⁵¹⁴ מצודות. רש"י: נראיתי לנביאים בכמה דמויות.

גִּלְעָד אֲזֵן אִם עַל הַגִּלְעָד בָּאָה פּוֹרְעֵנוֹת, הֲרֵי שֶׁהַפּוֹרְעֵנוֹת בָּאָה כְּעוֹנֵשׁ,⁵¹⁶ אִךְ שׂוֹא הָיָה מְכִיּוֹן שִׁמְעֵיהֶם הִיוּ לְשׁוּוֹא, הֵם חֲטָאוּ,⁵¹⁷ בְּגִלְגָל שְׁוֹרִים זָבָחוּ בְּגִלְגָל שֶׁהוּא הַמְּקוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁבּוּ הָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הַקְּרִיבוּ שׁוֹרִים לַעֲבוֹדָה זֹרָה,⁵¹⁸ גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תְּלָמֵי שְׂדֵי וְהֵם בְּנוּ כָל כֶּךָ הַרְבֵּה מִזְבְּחוֹת כְּמוֹ שֵׁשׁ הַרְבֵּה תְּלִים בַּשְּׂדוֹת⁵¹⁹: (יג) וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם כְּאִשֶּׁר יַעֲקֹב בָּרַח אֶל אֲרָם, לְלֶבֶן דּוֹדוֹ מִפְּנֵי עֵשָׂי,⁵²⁰ וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה יַעֲקֹב עֶבֶד אֶצֶל לֶבֶן כְּדֵי כִשְׁכְּרוּ הָיָה שְׂיוֹכֵל לְהִתְחַתֵּן עִם אִשָּׁה, עִם רַחֵל,⁵²¹ וּבְאִשָּׁה שְׂמֹר וְכֵדֵי שֶׁבְסוּפּוֹ שֶׁל דָּבָר יוֹכֵל לְהִתְחַתֵּן עִם רַחֵל (שֶׁהָרִי לֶבֶן נָתַן לוֹ אֶת לָאָה בְּהִתְחַלָּה) חֹזֵר יַעֲקֹב לְשִׁמּוֹר פַּעַם נּוֹסֶפֶת עַל צֶאֱן לֶבֶן. הַנְּבִיא מֵתָאֵר אֶת הָעוֹנֵי הַגְּדוֹל בּוֹ הָיָה יַעֲקֹב בְּשַׁעַה שֶׁהִגִּיעַ אֶל לֶבֶן, וְלֵאחֵר מִכֵּן יֵצֵא יַעֲקֹב עִם רְכוֹשׁ גְּדוֹל, וְכֹל זֹאת מְכִיּוֹן שֶׁהִ' הָיָה עֵימוֹ, וְאִם כֵּן מִדּוּעַ יִשְׂרָאֵל אֵינֶם חוֹזְרִים אֶל הִ' ⁵²²: (יד) וּבְנִבְיָא הָעֵלָה יִקְוֶה אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם עַל יְדֵי נְבִיא שְׁלַחַת הִ', הוּא הָעֵלָה אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. הַכוּוֹנָה הִיא לְמֹשֶׁה,⁵²³ וּבְנִבְיָא נְשֹׂמֶר וְעַל יְדֵי הַנְּבִיא שְׁלַח הִ' נִשְׁמְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּדֶרֶךְ בְּצִאתָם מִמִּצְרַיִם, וְאִם כֵּן, הִ' הִשְׁגִּיחַ עַל עַם יִשְׂרָאֵל וְכִיצַד הֵם עוֹזְבִים אוֹתוֹ⁵²⁴: (טו) הִכְעִים אֶפְרַיִם תְּמָרוֹרִים לְמִרוֹת כָּל הַטּוֹבוֹת שַׁעֲשָׂה הִ' לְיִשְׂרָאֵל, הֵם הִכְעִיסוּ אוֹתוֹ בְּעִשְׂיַת מַעֲשִׂים מְרִים, בְּעִשְׂיַת חֲטָאִים,⁵²⁵ וְדָמְיוּ עָלָיו יְטוֹשׁ הַדָּם שֶׁשָּׁפַךְ עִם יִשְׂרָאֵל (כְּאִשֶּׁר רָצְחוּ זֶה אֶת זֶה) יִתְפַּשֵּׁט וְיִתְנַקֵּם מֵהֶם,⁵²⁶ וְחָרְפָתוֹ יִשְׁיֵב לוֹ אֲדָנָיו וְמָה שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל חִירַף וּבִיזָה אֶת הִ' בְּכֶךָ שֶׁעֲזָבוּ אֶת הִ' כְּדֵי לַעֲבֹד אֶת הָעֵגֶל, יִחְזִיר לוֹ הִ' כְּגִמְלוֹ⁵²⁷:

הושע פרק יג

(א) כְּדָבָר אֶפְרַיִם רָתַת כְּאִשֶּׁר יִרְבַּעַם דִּיבֵר דְּבָרִים קְשִׁים בְּשַׁעֲשָׂה שֶׁהוּא הוֹכִיחַ אֶת שְׁלֹמֹה,⁵²⁸ נְשֵׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל (בְּשַׁעֲשָׂה שִׁירְבַעַם הוֹכִיחַ אֶת שְׁלֹמֹה) הוֹרֵם יִרְבַּעַם בְּיִשְׂרָאֵל, זֹכֵה יִרְבַּעַם לְמַלְכוּת,⁵²⁹ וַיֵּאֱשֶׁם בְּבַעַל

⁵¹⁶ מצודות. א"ע: אנשי הגלעד היו לנביאים און שלא הקשיבו בקולם. רד"ק: גלעד היו הראשונים שגלו כיוון שהם היו הראשונים שחטאו.

⁵¹⁷ מצודות. מלבי"ם: ה' הרבה את הנביאים בימי אחאב, אך איזבל הרגה את כולם, ולכן מינוי הנביאים היה ללא תועלת.

⁵¹⁸ מצודות. רד"ק: הגלגל היו קרובים אל הגלעד ולכן הם למדו מהם להקריב לע"ז.
⁵¹⁹ מצודות. מהר"י קרא: הם לא הניחו תלם אחד של שדה ללא שבנו בו מזבח לע"ז. רד"ק: המזבחות שבנו בשדות נראו כתלים על פני השדה.

⁵²⁰ מצודות. מלבי"ם: ה' מדבר על הקושי ברמאות ואומר שגם בריחתו של יעקב לארם הייתה בגלל רמאות שלו כדי לקחת את הברכות.

⁵²¹ מצודות.
⁵²² מצודות. מהר"י קרא: כמו שיעקב שמע בקול רבקה, כך אתם צריכים לשמוע בקולי.

⁵²³ מצודות. רש"י: כיצד אתם מבזים את הנביאים, הרי ה' העלה אתכם ממצרים ע"י נביא.

⁵²⁴ מצודות.
⁵²⁵ מצודות. רש"י: המחטיאים את ישראל הם מרים להם, שהרי המחטיאו קשה מההורגו. מהר"י קרא: התמרורים, הפורענויות באו בגלל מעשי בני ישראל וחטיאיהם. א"ע: תמרורים היינו מלשון גלוי. רד"ק: התמרורים הינם המזבחות שהיו כגלים על תלמי השדה.

⁵²⁶ מצודות.
⁵²⁷ מצודות. מלבי"ם: הנביא אומר שהם רצחו את המלכים שלהם בגלל שהם עבדו ע"ז, אך לאחר מכן הם עצמן הלכו לעבוד ע"ז, וא"כ יש משל כאילו שהמלך עצמו קם מקברו כדי להתיז עליהם את הדם שלו, כיוון שרצחו אותו שלא בצדק.

⁵²⁸ מצודות. א"ע: כל העולם היה מפחד מדיבורי מלכות ישראל, ולאחר שחטא, כבר לא היה מטיל את פחדו.

וַיָּמָת וְכַאֲשֶׁר יִרְבַּעַם חֲטָא בְּעִבּוּדָה זָרָה, הוּא מֵת בְּחֲטָאוֹ⁵³⁰: (ב) וְעַתָּה יוֹסֵפוּ לַחֲטָא עִכְשָׁיו, יִשְׂרָאֵל הוֹסִיפוּ לַחֲטָא יוֹתֵר מִיָּרְבַּעַם,⁵³¹ וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִסְכָּה מִכֶּסֶפֶס פְּתֻבּוֹנִים עֲצָבִים (יִשְׂרָאֵל הוֹסִיפוּ לַחֲטָא יוֹתֵר מִיָּרְבַּעַם) עַל יְדֵי שְׁבִנוֹסָף לִשְׁנֵי הַעֲגָלִים שֶׁהָיוּ בְּשׁוּמְרוֹן וּבְדוֹן, כָּל אֶחָד עָשָׂה בְּבֵיתוֹ מִכֶּסֶפּוֹ עַגְלֵי מִמְתַּכַּת בְּדַמּוֹת הַעֲגָלִים שֶׁעָשָׂה יִרְבַּעַם,⁵³² מַעֲשֵׂה חֲרָשִׁים בְּלֶהָ הַעֲגָלִים שֶׁעָשָׂה יִשְׂרָאֵל בְּבֵתֵיהֶם הָיוּ עֲשׂוּיִים עַל יְדֵי אוֹמְנִים,⁵³³ לָהֶם הֵם אֹמְרִים זִבְחֵי אָדָם עֲגָלִים יִשְׁקֹזוּ וְיִשְׂרָאֵל הָיוּ אוֹמְרִים עַל הַעֲגָלִים שֶׁעָשָׂה שְׁמֵי שְׁמֵנֶשֶׁק אוֹתָם, זֹכֶה לְשֹׁכֵר גָּדוֹל כֵּאִילוֹ הַקְּרִיבוּ לַעֲגָלִים אָדָם מִמֶּשׁ כְּקִרְבָּן⁵³⁴: (ג) לָבֵן בְּגִלְלֵי שִׂישׂ יִשְׂרָאֵל חֲטָאוֹ, הֵם יוֹשְׁמָדוּ מֵהָר, וְהִנְבִּיא מְבִיא אַרְבַּעַה דִּימּוּיִים לְאוֹפֵן הַמַּהִיר בּוֹ יוֹשְׁמָדוּ יִשְׂרָאֵל: יִהְיוּ כְּעֵנָן בְּקֶרֶן יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ כְּמוֹ עֵנָן בּוֹקֵר שֶׁנֶּעֱלַם לְאַחַר זְמַן קֶצֶר,⁵³⁶ וְכִטְל מִשְׁכִּים וְכִמוֹ הַטַּל בְּבוֹקֵר, שֶׁמִּסְפִּיק לְרֵדֵת לְאַחַר זֵרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁהוּא זְמַן קֶצֶר לְאַחַר יְרִידָתוֹ,⁵³⁷ הַלֵּךְ בְּמִיץ יָסַעַר מִגְרֵן וְכִמוֹ הַמוֹץ (הַפְּסוּלֵת שֶׁל הַתְּבוּאָה) שֶׁעָפָה בְּמַהִירוֹת מֵהַגּוֹרֵן עַל יְדֵי הָרוּחַ,⁵³⁸ וְכַעֲשָׂן מֵאַרְבָּה וְכִמוֹ הַעֲשָׂן שֶׁעוֹלָה מֵאַרְבֵּה בְּמַהִירוֹת. הִנְבִּיא אוֹמֵר שְׁבִנֵי יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁמָדוּ בְּמַהִירֵת וּמִדְּמָה אֶת הַמַּהִירוֹת בֵּה יוֹשְׁמָדוּ יִשְׂרָאֵל בְּאַרְבַּעַה דִּימּוּיִים: עֵנָן בּוֹקֵר, טַל מִשְׁכִּים, הַמוֹץ שֶׁעָפָה מֵהַגּוֹרֵן וְעֵשָׂן מֵאַרְבֵּה⁵³⁹: (ד) וְאַנְכִי יִקְוֶה אֶלְהֵיךָ מֵאַרְצֵי מִצְרַיִם אֲנִי (ה') הוּא הָרִי הָאֱלוֹקִים שֶׁהוֹצֵאתִי אוֹתְךָ (עַם יִשְׂרָאֵל) מֵאַרְצֵי מִצְרַיִם בְּנִיִּסִּים גְּלוּיִים, וְלִכֵּן לֹא הָיָה לְךָ לְמַרְוֹד בִּי,⁵⁴⁰ וְאַלְהֵים זֹלָתִי לֹא תִדְעַ וּמוֹשִׁיעַ אֵין בְּלִתִּי וְלֹא הָיָה לְךָ לְדַעַת אֶל אַחַר חוֹץ מִמֶּנִּי (חוֹץ מֵה') הָיוֹת וְאֵין אֱלוֹהִים אַחֲרָיִם שִׁוְשִׁיעַ אֶתְכֶם⁵⁴¹: (ה) אֲנִי יִדְעֵתִיךָ בְּמִדְבָּר בְּמִשְׁךְ הַשְּׁנַיִם בְּהֵם נִדְדַת בְּמַדְבָּר, אֲנִי (ה') יִדְעֵתִי אֶת הַצְּרָכִים שֶׁלְךָ (עַם יִשְׂרָאֵל) וְסִיפְקֵתִי לְךָ אוֹתָם, וְאִם כֵּן לֹא הָיָה לְךָ לְמַרְוֹד בִּי,⁵⁴² בְּאַרְצֵי תְּלַאבוֹת אֲנִי (ה') יִדְעֵתִי אֶת צְרָכֶיךָ בְּשַׁעַת שְׁנִדְדַת בְּאַרְצֵי תְּלַאבוֹת. פִּירוּשׁ אֶרֶץ תְּלַאבוֹת הִיא בְּאַרְץ שֵׁשׁ שֵׁם צִימָאוֹן, וְהַכּוֹנָה הִיא לְמַדְבָּר, וְיֵשׁ כָּאֵן כְּפִילוֹת עַל צִלַּע הַפְּסוֹק הַקּוֹדֵם⁵⁴³: (ו) כְּמִרְעֵיתָם וַיִּשְׁבְּעוּ כַּאֲשֶׁר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִגִּיעוּ לְאַרְץ

⁵²⁹ מצודות.

⁵³⁰ מצודות. רש"י: נכרת בית ירבעם לגמרי. מלבי"ם: פירוש הפסוק הוא שבגלל שממלכת ישראל פחדה שהמלכות תשוב לממלכת יהודה, הם עבדו ע"ז.

⁵³¹ מצודות. רש"י: הכוונה היא לבית יהוא. רד"ק: הכוונה היא לזמן שמלך ירבעם שאז בני" הוסיפו לחטוא על מה שחטאו בימי השופטים, היות ובימי השופטים הם היו לפחות חוזרים אל ה' כאשר השופט היה מחזירם בתשובה.

⁵³² מצודות. רד"ק: כל אחד מהם תרם כסף כדי לעשות את העגלים.

⁵³³ מצודות. רד"ק: הכוונה היא שה רק מעשי אומן ואין בהם ממש.

⁵³⁴ מצודות. רש"י: הכוונה היא שהיו אומרים שכל מי שהקריב לעגלים אדם, כדאי גם שינשק את העגלים. מהר"י קרא: ישראל היו עושים "טריק" כדי שהעגל ינשק את אחד מהם ואותו היו מקריבים לע"ז. א"ע: הם ההיפך מבני האדם שזובחים עגלים למאכל ונושקים לבני אדם אחרים, ואילו כאן היו נושקים לעגלים ומקריבים בני אדם.

⁵³⁵ מצודות.

⁵³⁶ מצודות.

⁵³⁷ מצודות.

⁵³⁸ מצודות.

⁵³⁹ מצודות. לפי המלבי"ם, כל אחד מהדימויים בא לומר חלק אחר של העונש. ענן הבוקר מרמה ומראה כאילו שהוא מוריד גשם אך אינו עושה כן, טל הבוקר בא לומר שגם אם יבוא לבני" איזשהי טובה, הטובה לא תתמיד, המוץ בא לומר שהרשעים יגלו ורק החלק הטוב בישראל יישארו לא יגלה והרוח תגלה כבר את כולם.

⁵⁴⁰ רש"י + רד"ק. א"ע: הנביא מרמז כאן על חטא העגל.

⁵⁴¹ מצודות.

⁵⁴² מצודות + רד"ק.

⁵⁴³ מצודות. בפירוש המילה תלאבות כתבו מצודות ורש"י שהכוונה היא לתל שתאבים שם לכל דבר. א"ע לא חלק על הפירוש שהכוונה היא במדבר, אבל כתב שמקור השם הוא משפת ישמעאל.

ב"מרעה" שלהם, לארץ ישראל, הם נהיו שבעים, היות והיה להם כל טוב,⁵⁴⁴ **שָׁבְעוּ וַיָּרֶם לָבָם** ולאחר שבני ישראל נהיו שבעים בארץ ישראל, גבה ליבם, בני ישראל התגאו,⁵⁴⁵ **עַל בֶּן שִׁבְחוּנִי** וכתוצאה מהגאוה של בני ישראל (שנגרמה משביעתם) בני ישראל שכחו אותי (את ה')⁵⁴⁶: **וַאֲהִי לָהֶם כְּמוֹ שָׁחַל בְּגַלְל שְׂבִי** ישראל חטאו, אני (ה') אהיה לבני ישראל כמו "שחל", כמו אריה שטורף,⁵⁴⁷ **כְּנִמְרַע עַל דֶּרֶךְ אֲשׁוּר** וכשם שהנמר נעמד על הדרך ומביט לראות הזדמנות בו הוא יוכל לטרוף טורף, כך אני (ה') אסתכל ואתבונן למצוא דרך להביא פורענות על בני ישראל. (פירוש המילה אשור בפסוק זה אינו שם של ארץ, אלא מלשון הסתכלות)⁵⁴⁸: **(ח) אֶפְגָּשֶׁם כְּדָב שְׂפוּל** אני (ה') אפדוש וארע לישראל כמו דוב ששכול מבניו שמסתובב ומזיק לכל מי שהוא פוגש,⁵⁴⁹ **וַאֲקָרַע סִגּוֹר לָבָם** כשם שדוב שהוא טורף, קורע את בשרו של הטרף שלו, כך אני (ה') אקרע את בשרם של ישראל עד ליבם,⁵⁵⁰ **וְאֶכְלֶם שֶׁם פְּלִבְיָא** ובמקום שאני (ה') אמצא את בני ישראל, שם אני אוכל אותם, כמו שלביא (כינוי לאריה) אוכל את טרפו,⁵⁵¹ **חֵית הַשְּׂדֵה תִּבְקַעֶם** וכשם שחיה טורפת את טרפה, כך אני (ה') אטרוף את ישראל⁵⁵²: **(ט) שְׁחַתְּךָ יִשְׂרָאֵל** עם ישראל: אתה גרמת לעצמך להיות מושחת, אתה הבאת את הרעה על עצמך,⁵⁵³ **כִּי בִי בְעֲזָרְךָ** (אתה גרמת לעצמך להיות מושחת) שהרי קבלת עזרה שלך תלויה בי, ואם כן, היית צריך לפנות אליי במקום לעבוד עבודה זרה או לפנות לאשור ולמצרים⁵⁵⁴: **(י) אֲהִי אֲנִי (ה') אֶתְקִיִּים תְּמִיד**,⁵⁵⁵ **מִלֶּכְךָ אֶפּוֹא וַיּוֹשִׁיעֶךָ בְּכָל עָרֶיךָ** אך היכן המלך שלך שסמכת עליו שיבוא ויושעי אותך בכל הערים בהם האויב מתקיף אותך. ה' אומר שבניגוד למלך עליו סמכו ישראל שיבוא ויושיע אותם, אך הוא כבר אינו קיים, הוא עצמו (ה') יתקיים לעולם,⁵⁵⁶ **וְשִׁפְטֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ תִּנְהַל לִי מֶלֶךְ וְשָׂרִים** והיכן נמצאים השופטים שלך (ישראל) שביקשת שימונו עליך כאשר ביקשת משמואל הנביא שימנה עליך מלך ושרים, הרי המלכים שביקשת למנות עליך לא יבואו לעזור לכם אם אינכם פונים אליי (אל ה')⁵⁵⁷: **(יא) אֶתְּנֶן לְךָ מֶלֶךְ בְּאַפִּי** אני (ה') מיניתי עליך (ישראל) מלך בכעסי. כאשר עם ישראל פנה אל שמואל בבקשה שימנה מלך, ה' אמנם הסכים לבקשת ישראל, אך הוא כעס על

⁵⁴⁴ מצודות.

⁵⁴⁵ מצודות.

⁵⁴⁶ מצודות.

⁵⁴⁷ מצודות. מלבי"ם: בעלי החיים המובאים כאן מרמזים על ארבעת המלכויות.

⁵⁴⁸ מצודות. החילוק בין אשור שהוא מלשון הסתכלות לאשור שהוא מלשון ארץ אשור הוא אם יש דגש בש'

הכוונה היא לארץ אשור ואם אין דגש בש' הכוונה היא ללשון הבטה.

⁵⁴⁹ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא לדוב שהוא משכל, שהוא בעצמו הורג. א"ע התלבט בין שני הפירושים.

רד"ק כתב שהסיבה שהנביא מדמה את פגיעתו של ה' דווקא לדוב שכול היא מכיוון שהדוב משקיע יותר בהוצאת הולד מהשליא שלו.

⁵⁵⁰ מצודות. רש"י הוסיף פירוש נוסף שהכוונה היא שה' יגיע עד ללב של בני ישראל שמונע מהם מלחזור

בתשובה.

⁵⁵¹ מצודות.

⁵⁵² דעת מקרא. במצודות פירש מלשון בקיעה, אך המשמעות היא אותה משמעות. א"ע: ה' אומר בדברים אלה שהוא עצמו יכלה חלק מבני ישראל על ידי חרב או דבר, ואילו חית השדה תהרוג את הנותרים.

⁵⁵³ מצודות.

⁵⁵⁴ מצודות. רש"י: הכוונה היא שאתה גרמת לרעה על ידי שמרדת בי, והסיבה שגרמת לכך היא משום שכל

העזרה שלך תלויה בי.

⁵⁵⁵ מצודות.

⁵⁵⁶ מצודות. רש"י הוסיף פירוש נוסף: אני ה' אהיה עומד כדי לראות היכן נמצא המלך שלך. מלבי"ם: הכוונה

להלשנה של בני ישראל על הושע בן אלה.

⁵⁵⁷ מצודות.

כך, ⁵⁵⁸ וְאֶקַח בְּעֶבְרָתִי ואת המלכות לקחתי מהמלך מהמלך הראשון שלך כבעסי. ה' אומר שהוא שלל את המלכות משאול וצאצאיו, לאחר שכעס על שאול בשעה ששאול לא קיים את מצוות ה' ולא מחה את עמלק ⁵⁵⁹: (יב) צָרֹר עֶזְרָא אֶפְרַיִם החטא של ממלכת ישראל קשורה אצלי (אצל ה'). הדימוי לקשירה היא כמו שאדם היה קושר בצרור את כספו, כך ה' "קשר" את עוון אפרים אצלו כדי שהחטאים לא יישכחו, ⁵⁶⁰ צְפוּנָה חֲטָאתוֹ החטא של תושבי ממלכת ישראל מוטמנת אצלי (אצל ה') ולא שכחתי אותה ⁵⁶¹: (יג) חֲבִלִי יוֹלְדָה יְבֹאוּ לוֹ כמו שאישה שיוולדת סובלת מכאבים, כך גם על עם ישראל יבואו כאבים ופורענויות, ⁵⁶² הוּא בֵּן לֹא חָכֵם עם ישראל הוא בן שאינו חכם, מכיוון שהוא אינו רואה את הנולד ואינו מבין שהוא עתיד להיענש על חטאיו, ⁵⁶³ כִּי עַתְּ לֹא יַעֲמֹד בְּמִשְׁבֵּר בָּנִים כאשר יגיע הזמן שעם ישראל יצטרך לעמוד על המשבר שהוא המקום עליו יושבת היולדת בשעת הלידה, עם ישראל לא יוכל לעמוד בכך מרוב כאבים. בתחילת הפסוק, הנביא דימה את הפורענויות שיבואו על עם ישראל כמו מכאובים של אישה שיוולדת, ועכשיו הנביא אומר שעם ישראל איננו מבין שיבוא יום וה' יעניש אותו על חטאיו, כאשר את היום שיביא ה' את הפורענות על ישראל מדמה הנביא לישיבת היולדת על המשבר בשעת הלידה, אז היא נמצאת בכאבים גדולים ⁵⁶⁴: (יד) מִיָּד שְׂאוֹל אֶפְרַיִם אני (ה') הצלתי בעבר את בני ישראל מהשאול, מהמוות, ⁵⁶⁵ מְמוֹת אֲגָאֵלָם ובעבר גאלתי את בני ישראל מהמוות (יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודם), ⁵⁶⁶ אֱהִי דְבַרְיָךְ מוֹת אולם עכשיו, לאחר שחטאת, אני (ה') אדבר עליך (ישראל) דברי מוות, ⁵⁶⁷ אֱהִי קִטְבְּךָ שְׂאוֹל אני (ה') אכריח אותך (ישראל) לרדת אל המוות, ⁵⁶⁸ נָחֵם יִסְתֵּר מַעֲיָנִי והתנחומין יהיה מוסתר מעיני. אני (ה') לא אראה תנחומין בישראל משום שאני אוביל אותם אל המוות ⁵⁶⁹: (טו) כִּי הוּא בֵּן אֲחִים יִפְרִיא שבט אפרים היה בהתחלה מגדל פירות בין האחים. הכוונה היא ששבט אפרים היה אחד מחשובי השבטים, כמו שאמר יעקב ליוסף ששבט אפרים עתיד להיות חשוב יותר משבט מנשה, ⁵⁷⁰ יְבֹא קְדִים רוּחַ יְקֹוֹק מִמְדְבָר

⁵⁵⁸ מצודות.

⁵⁵⁹ מצודות. רד"ק כתב פירוש נוסף שהכוונה היא לצדקיהו המלך. פירוש נוסף שכתב הוא שהכוונה היא לכעס שהיה לה' על מלכות דוד, ולכן הוא מינה על ישראל מלכים אחרים, והמלכים המוזכרים כאן הם ירבעם והושע. מלבי"ם: הכוונה היא שה' הוריד את הושע בן אלה ממלכותו (ע"י הגלות) רק בגלל כעסו על בני"ו ולא בגלל חטאו של הושע, שהרי הושע היה הטוב שבמלכי ישראל.

⁵⁶⁰ מצודות. מלבי"ם: הכוונה היא שאפרים אינו עוזב את עוונותיו אלא הוא משאיר את עוונותיו אצלו.

⁵⁶¹ מצודות.

⁵⁶² מצודות.

⁵⁶³ מצודות.

⁵⁶⁴ מצודות. א"ע: ה' אומר בדברים אלה שמכיוון שהוא יודע מראש שהבן שיוולד לא יעבוד את ה', ה' יהרוג את הבן בעודו נמצא על המשבר. רד"ק: הנביא כאן מדמה את הדור שנולד לדור שלפניו: כשם שהדור שלפניו לא הבין שיענש על חטאיו, כך הדור שנולד לאחר מכן לא מבין שיענש על חטאיו ולא חזר אל ה'. בהסבר המשבר כתב שלו היו הבנים חכמים, הם לא היו ממתנינים ברחם אימם, אלא היו יוצאים מיד על המשבר, כשהכוונה היא חזרה בתשובה. מלבי"ם: הכוונה היא שהבנים לא יחזרו בתשובה בזמן שיהיה עליהם לעשות זאת, כמו שהנפל נשאר במעי אימו במקום לצאת ולהיוולד.

⁵⁶⁵ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה בשאול היא לעמים שדומים לשאול ומהמוות שלהם גאל ה' את ישראל. מלבי"ם: הכוונה היא שה' חשב שבני"ו יחזרו בתשובה כאשר יגיע אליהם השאול.

⁵⁶⁶ מצודות.

⁵⁶⁷ מצודות. רד"ק: דברי (דברי ה') הם שיגרמו לבני ישראל למוות משום שהם לא שמעו בקולו.

⁵⁶⁸ מצודות. רש"י פירש לשון קטבך היינו לשון ירידה. רד"ק: קטבך מלשון כריתה.

⁵⁶⁹ מצודות.

⁵⁷⁰ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא ששבט אפרים קיבל נחלה טובה שמגדלת מרעה בתוך שאר אחיו, שבט אפרים קיבל ארץ טובה לנחלה. תרגום: הכוונה היא שבני"ו נקראים בניו של ה' ובכל זאת הם חוטאים. בהסבר המילה יפראי הוסיף רש"י פירוש נוסף שהכוונה היא מלשון פרא אדם, וכוונת דברי הנביא היא שירבעם גרם

עֲלֶה עכשיו, לאחר שאפרים חטא, לאחר שממלכת ישראל שמכונה בשם אפרים חטאה בעבודה זרה, ה' יוליד מהמדבר רוח חזקה שנקראת רוח קדים,⁵⁷¹ וַיּוֹשֶׁב מִקְדָּוֹ רוח הקדים תייבש את המעינות של ממלכת ישראל,⁵⁷² וַיַּחֲרַב מַעֲיָנָו רוח הקדים תשמיד את המעינות של ממלכת ישראל (יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודם),⁵⁷³ הוּא יִשְׁסֶה אוֹצֵר כָּל כְּלֵי חַמְדָּה רוח הקדים תבזוז את כל כלי החמדה של ממלכת ישראל. כוונת הנביא בדבריו היא לממלכת אשור שתבזוז את עם ישראל ותיקח ממנה את כל רכושה⁵⁷⁴:

הושע פרק יד

(א) תֵּאֱשֶׁם שֹׁמְרוֹן בִּי מִרְתָּה בְּאֵלֶיהָ העיר שומרון (שהייתה בירת ממלכת ישראל) תהיה לשממה מכיוון שהיא מרדה באלוהיה, מכיוון שהיא מרדה בה,⁵⁷⁵ בַּחֲרָב יִפְּלוּ תושבי העיר שומרון יפלו בידי חרב האויב, עַל־לֵיהֶם יִרְטְשׁוּ הבנים הקטנים של תושבי העיר שומרון יתבקעו, ייהרגו על ידי האויב,⁵⁷⁶ וְהָרִיתִיו יִבְקְעוּ והנשים ההרות יבוקעו, כריסם ייפתח בידי האויב על מנת להרוג את העובר⁵⁷⁷: (ב) שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל עַד יִקְוֶה אֱלֹהֶיךָ עם ישראל! תחזור בתשובה אל ה' אלוקיך,⁵⁷⁸ כִּי כִשְׁלֶת בַּעֲוֹנֶךָ שהרי כל הפורענות שבאה עליך (ישראל) היא רק בגלל שנכשלת בחטא שלך, וממילא אם תשוב אל ה', הפורענות תחלוף⁵⁷⁹: (ג) קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֵל יִקְוֶה (כדי לחזור בתשובה אל ה', לא מוטל עליכם להביא קרבנות רבים ולהקריבם אל ה') אלא רק תיקחו עימכם דברים, רק תתוודו על חטאיכם, ובכך אתם תחזרו בתשובה אל ה',⁵⁸⁰ אָמְרוּ אֱלֹהֵינוּ תֵּאֱמָרוּ אל ה' בשעה שתחזרו בתשובה: כָּל תִּשְׂא עֹזֵן תִּישָׂא (ה') את כל החטאים של ישראל, תמחל לישראל על כל חטאיהם,⁵⁸¹ וְנִשְׁלַמָּה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ ובמקום להביא פרים לשם קרבנות, הוידו הטובים שיכפרו על החטאים,⁵⁸² וְנִשְׁלַמָּה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ ובמקום להביא פרים לשם קרבנות, הוידו הטובים שיכפרו על החטאים,

לממלכת ישראל שתתחלק לשניים. מלבי"ם: ה' היה מתנחם רק לו כל בני ישראל היו חוזרים בתשובה והיו אחים זה לזה, אך משום שהיו כתות שלא רצו לחזור בתשובה, ה' לא התנחם על חטאיהם.

⁵⁷¹ מצודות.

⁵⁷² מצודות.

⁵⁷³ מצודות.

⁵⁷⁴ מצודות.

⁵⁷⁵ מצודות. רש"י: אשמת העיר שומרון תתגלה.

⁵⁷⁶ מצודות.

⁵⁷⁷ מצודות.

⁵⁷⁸ מצודות. רש"י: הפנייה היא לישראל שבארץ יהודה, והנביא מזהיר אותם שאם לא יחזרו בתשובה, יקרה להם כמו שקרה לתושבי העיר שומרון. כמו"כ הביא את מדרש חז"ל שהפנייה היא אל עם ישראל שיחזרו בתשובה כל עוד ה' נמצא במידת הרחמים המופיע בשם ה'. א"ע: מדובר על תהליך תשובה איטי עד שישראל יחזרו עד לה' עצמו. מלבי"ם: יש כאן השוואה של ישראל מול שומרון. רק בעיר שומרון חטאה באמת בע"ז ושאר ישראל רק למדו ממעשיהם. לכן, אומר הנביא שרק שומרון צריכים להיות אשמים בחטא ואילו שאר עם ישראל יכול לחזור בתשובה.

⁵⁷⁹ מצודות. רד"ק: אין מה שיזיר אותך ויקים אותך אלא השתובה אל ה'.

⁵⁸⁰ מצודות. מלבי"ם: מדובר כאן על שלב שני של חזרה בתשובה כאשר בני ישראל כבר חזרו בתשובה מאהבה.

⁵⁸¹ מצודות. לפירוש המצודות, יש כאן סדר אחר במילות הפסוק. א"ע: הכוונה היא שכל הרוע שיישא החטא, עם ישראל יחזור בו משם.

⁵⁸² מצודות. רש"י הוסיף שני פירושים: תלמד אותנו דרך טוב. או שה' יקבל מאת ישראל הודיה. רד"ק: לב טוב.

שנאמר בשפתינו הוא שיהיה לרצון לפני ה' ⁵⁸³: (ד) אֲשׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ וכן תאמרו שאתם מאמינים שממלכת אשור לא תושיע אתכם מצרתכם, ולכן אתם כבר לא תבקשו עזרה מממלכת אשור, אלא רק תפנו אל ה' כדי שיושיע אתכם, ⁵⁸⁴ עַל סוּס לֹא נִרְכָּב וכן תאמרו שאתם כבר לא תסמכו על גבורת הסוס, ולכן לא תחשבו שעל ידי הרכיבה על הסוסים אתם תיוושעו, ⁵⁸⁵ וְלֹא נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ וכן אל תאמרו יותר שהפסל שעשיתם בידיכם הוא האלוהים שלכם, ⁵⁸⁶ אֲשֶׁר בְּדָ יְרַחֵם יְתוֹם ואתם תאמרו לה' שרק בעזרתו היתום שהוא חסר אונים ימצא רחמים. עם ישראל יכיר שרק ה' דואג לרחם על היתומים חסרי הישע ⁵⁸⁷: (ה) אֶרְפָּא מְשׁוֹבְתָם כאשר עם ישראל ינהג כך (יחזור בתשובה, יתוודה על חטאיהם ויפסיקו להישען על בני אדם במקום על ה') אני (ה') ארפא, אסלח לישראל על מעשי המרידה שהם מרדו בי, ⁵⁸⁸ אֲהַבֶּם נְדָבָה וְאִזְ אֲנִי (ה') גם אוהב את ישראל בנדבת הלב. גם לאחר שבני ישראל יתוודו, אין הדבר מוכרח שה' יאהב אותם, אלא שבתור "נדבה", כלומר, לפנים משורת הדין, ה' יאהב את ישראל משעת הוידוי, ⁵⁸⁹ כִּי שָׁב אֶפְי מִמְּנוּ הַסִּיבָה שאני (ה') אוהב את ישראל לאחר הוידוי היא משום שכעסי חזר, נרגע, מבני ישראל, ואם כן חזרה אהבתי הראשונה לבני ישראל ⁵⁹⁰: (ו) אֲהִיָּה כְּטַל לְיִשְׂרָאֵל כשם שהטל לא נעצר אף פעם, כך האהבה שלי (של ה') לישראל לא תיפסק אף פעם. ⁵⁹¹ בפסוקים הבאים, מונה ה' את שבחם של עם ישראל, כאשר הכוונה היא לומר שיהיו לעם ישראל הרבה דברים טובים והרבה תכונות טובות: יִפְרַח בְּשׁוֹשְׁנָה עם ישראל יעלה פרחים נאים כמו פרח השושנה, ⁵⁹² וַיֵּךְ שָׁרְשָׁיו בְּלִבְנוֹן והשורשים של עם ישראל יכו באדמה כמו ששורשי עץ הלבנון מתפשטים באדמה ⁵⁹³: (ז) יִלְכּוּ יַנְקוֹתָיו הענפים הרכים של עם ישראל יתפשטו למרחקים גדולים, ⁵⁹⁴ וַיְהִי כְּזֵית הוֹדוֹ ויופיו של עם ישראל יהיה כמו עץ הזית. כשם שהעלים של עץ הזית לחים במשך השנה כולה והדבר מראה על יופיו של עץ הזית, כך עם ישראל יהיה גם הוא יפה, ⁵⁹⁵ וַיְרִיחַ לוֹ בְּלִבְנוֹן וריחו של עם ישראל יהיה כמו ארץ הלבנון, כשם שארץ הלבנון מריח טוב משום שיש הרבה עשבים ואילנות שגדלים שם, כך לעם ישראל יהיה ריח טוב ⁵⁹⁶: (ח) יִשְׁבּוּ יִשְׁבֵי בְּצִלּוֹ מי שעתיד

⁵⁸³ מצודות.

⁵⁸⁴ מצודות.

⁵⁸⁵ מצודות. רש"י: הכוונה כאן היא למצרים שהייתה שולחת סוסים לישראל. רד"ק: בנ"י היו שולחים אל אשור רוכבי סוסים כדי שיושיעו אותם.

⁵⁸⁶ מצודות.

⁵⁸⁷ מצודות.

⁵⁸⁸ מצודות.

⁵⁸⁹ מצודות. מהר"י קרא: ה' אומר שהוא יאהב את התשובה של בני ישראל כמו פרי של נדבה.

⁵⁹⁰ מצודות.

⁵⁹¹ מצודות. רד"ק: הכוונה היא לאחר הגלות. מלבי"ם: יש שושנה שנקראת שושנת יריחו שאינה גודלת במקומה אלא הרוח נושא אותה למקום אחר ושם היא גדלה. ה' אומר לישראל שוהא שידאג להם בגלותם.

⁵⁹² מצודות. א"ע: השושנה פורחת במהירות.

⁵⁹³ מצודות.

⁵⁹⁴ מצודות. רד"ק: היונקות הן הטובות שמתחדשות בכל יום כמו שהענפים הרכים מתפשטים בכל יום. הסבר נוסף שכתב הוא שהשרשים הן סמל לתורת משה והיונקות הן חידושי התורה שמתחדשים בכל יום.

⁵⁹⁵ מצודות. רד"ק: הכוונה היא שלא ייפסק הטובה מעם ישראל לאורך כל הימים כמו שעלי עץ הזית לחים במשך כל השנה.

⁵⁹⁶ מצודות. רש"י כותב שהלבנון הוא בית המקדש, ואת כל הפסוק מעמיד רש"י שעם ישראל יתרבה, ובניו יהיו כמו נרות השמן שבבית המקדש, והריח של עם ישראל יהיה כמו ריח הקטורת.

לשבת בצילו של ה' ושלמוע בקולו, יזכה לחיות בנחת,⁵⁹⁷ יִחִיו דָּגָן על ידי קיום מצוותיו של ה', אותם שעתידיים לשבת בצלו של ה', יחיו את עצמם ולהתחזק כמו שאכילת הדגן מחיה את מי שאוכל אותו,⁵⁹⁸ וַיִּפְרְחוּ כְּגִפְזָן וכן, אותם העתידיים לשבת בצלו של ה' יוציאו פרחים כמו שהגפן מוציא פרחים רבים,⁵⁹⁹ זָכְרוּ כִּי־זָנְנוּ לְבָנוֹן וזכרון שמו של מי שעתידי לשבת בצלו של ה' יהיה לשבח, כמו שהיין הגדל בלבנון מוזכר בפי רבים לשבח⁶⁰⁰: (ט) אֶפְרַיִם מַה לִּי עוֹד לְעֵצְבִים כאשר אפרים יאמר לעצמו: לשם מה אני צריך עבודה זרה. כאשר תושבי ממלכת ישראל יפסיקו לעבוד עבודה זרה,⁶⁰¹ אֲנִי עֲנִיתִי (כאשר ישראל יפסיקו לעבוד עבודה זרה) אני (ה') אענה על כל צרכיהם, אני (ה') אספק את כל צרכיהם של ישראל,⁶⁰² וַאֲשׁוּרֵנוּ וּאֲנִי (ה') אסתכל ואשגיח כדי לספק את צרכיהם של ישראל,⁶⁰³ אֲנִי כְּבָרוֹשׁ רַעְנָן אני (ה') הוא כמו עץ ברוש לח. כשם שניתן לכופף את עץ הברוש עד שהוא מגיע אל שורשיו, כך אני (ה') משפיל את עצמי מהשמיים לארץ כדי להשגיח עליכם,⁶⁰⁴ מִמְּנִי פָרִיד נִמְצָא וכל הפירות שלך (ישראל), כל הדברים שאתה מצליח בהם, הם ממני (ה')⁶⁰⁵: (י) מִי חָכֵם וַיִּבֶן אֱלֹהָ כָּל מִי שִׁבְכֶם שִׁחְכֶם, מבין את כל הדברים האלה: הוא מבין שכאשר עם ישראל שומע בקולו של ה', ה' שוכן בתוכם וממציא להם כל טוב, וכאשר עם ישראל מורד בה', ה' מייסר אותו,⁶⁰⁶ נָבוֹן וַיִּדְעֶם כִּי יִשְׂרָאֵל דָּרְבֵי יִקְוָה ומי בכס שנבון, שמבין דבר מתוך דבר, מבין שדרכי ה' הם ישרים,⁶⁰⁷ וַיִּצְדְּקִים יִלְכוּ בָּם וּפְשָׁעֵיהֶם יִשְׁלֹוּ בָּם הצדיקים הולכים בדרכיו הישרים של ה' ואינם נכשלים בכך, לעומתם, הרשעים נכשלים בדרכם, היות והם אינם הולכים בדרכי ה', אלא הם מסלפים את דרכו של ה' באופן שהדבר מביא אותם לידי כישלון⁶⁰⁸:

⁵⁹⁷ מצודות. רש"י: אותם שחיו בעבר בצלו של ה' ובבית המקדש, עתידיים לחזור מהגלות. א"ע: הכוונה היא למי שהיו יושבים בצלם של ישראל, לעבדים ולאיכרים של בני ישראל.

⁵⁹⁸ מצודות + רד"ק. רש"י: הם עתידיים להחיות דגן על ידי הכנסת הדגן לאוצרותיהם.

⁵⁹⁹ מצודות. הרד"ק כתב שהצורך בדימוי החוזרים אל ה' לגפן היא משום שהיה ניתן לחשוב שכמו שהדגן הוא חד פעמי, וברגע שקוצרים אותו לא נשר מה לעשות ממנו, כך גם מי שעתידי ה' להחיות יהיה לו טוב חד פעמי, ולכן הנביא המשיל אותו גם לגפן שפירותיו חוזרים וגדלים.

⁶⁰⁰ מצודות. רש"י: הכוונה היא לזכירת תקיעת החוצרות שהיו תוקעים בהם על הנסכים בשעה שהלויים היו אומרים שירה. א"ע: בפירושו הראשון כתב שהכוונה בזכר היא לריח. בפירושו השני בשמו של יפת כתב שהכוונה היא שזכרם ילך לרחוק כמו שיין הלבנון הגיע לרחוק.

⁶⁰¹ מצודות.

⁶⁰² מצודות. רש"י: אענהו מצרתו.

⁶⁰³ מצודות. רש"י: אראה בעניו. א"ע: ה' אמר שהוא ייתן לישראל את כל הטוב שלהם הם צריכים עד שהם יהיו מאושרים (הכוונה היא כנראה ליציבים).

⁶⁰⁴ מצודות.

⁶⁰⁵ מצודות.

⁶⁰⁶ מצודות.

⁶⁰⁷ מצודות.

⁶⁰⁸ מצודות. רש"י: הכוונה היא שהפושעים נכשלים בגלל דרכי ה', בגלל שאינם הולכים בדרכי ה'. רד"ק:

הרשעים אינם יודעים את דרכי ה' הנסתרים ולכן הם מערעים על הנהגתו של ה' לעומת הצדיקים שמקבלים עליהם את הדין. בשם אביו כתב שהפושעים שאינם מורגלים בהליכה בדרכי ה', כאשר הם מתחילים ללכת בדרכי ה', הם נכשלים מחוסר הרגל. מלבי"ם: הכוונה היא להצדיקים והחכמים מבינים את הצורך בגלות.